

La transformació del paisatge del Masnou (1849-1945)

Isabel Giménez i Molina

I BECA D'INVESTIGACIÓ I DE RECERCA LOCAL DEL MASNOU, 2001

Edita:

Ajuntament del Masnou, Patronat Municipal

C. Josep Pujadas Truch 1 A, 3a planta. 08320 El Masnou

Tel. 93 540 50 02

museu.nautica@elmasnou.net

President del Patronat Municipal:

Eduard Gisbert

Sotspresidenta del Patronat Municipal:

Carme Giol

Direcció i coordinació: Cristina Espuga

Correcció de textos: Servei Municipal de Català, Blanca Vidal

Disseny i maquetació: Josep Puig

Impressió: Ramon Ruiz Bruy

Imatges: Arxiu Municipal del Masnou

ISSN: 1130-7935

Dipòsit Legal: B-45.605-90

© Ajuntament del Masnou i Patronat Municipal del Masnou.

Imatge de la coberta: Perspectiva del poble des de Santa Madrona. A la dreta de la imatge s'extenen les vinyes, un dels conreus més importants de la vila, i al fons es pot veure la Torre Xina. Any 1960. Autor: Quirse (Josep Fortea). Núm. de registre: 501, AMM.

NOTA: Cap part d'aquesta publicació, no pot ser reproduïda, emmagatzemada o tramesa, per cap mitjà, electrònic, químic, mecànic, òptic, de gravació o fotocopiada, sense prèvia autorització dels autors i dels qui han cedit les imatges.

Em plau presentar-vos un nou exemplar de La Roca de Xeix, que en aquesta ocasió recull el treball guanyador de la I Beca de recerca local del Masnou, que es va convocar l'any 2001 amb la finalitat d'iniciar un procés de recuperació de la història de la vila i que es va consolidar l'any 2004, amb la convocatòria i concessió de la segona edició.

Fins al moment, els quaderns d'història masnovina han recollit treballs monogràfics i fitxes tècniques elaborats per personalitats de la nostra vila o bé vinculades al Masnou. Ara, volem obrir també la porta a nous valors, i publicar els treballs guanyadors de l'esmentada Beca de Recerca Local del Masnou. L'excel·lent monogràfic que us presentem, obra d'Isabel Giménez n'és un clar exemple.

L'Ajuntament del Masnou vol promoure iniciatives com aquesta publicació, que ens aportin els fonaments per conèixer, descobrir i estimar el nostre entorn més proper, el nostre poble, ja que el llegat del passat que conservem, el nostre patrimoni, sovint és fràgil i molt desconegut.

Cal doncs, vetllar per tal que la nostra història i el nostre passat, des del més llunyà romà fins a les recents transformacions urbanístiques, no es perdin. I hem de tenir present, que aportacions com la present publicació també afavoreixen i col·laboren en l'elaboració de la història de Catalunya.

Finalment vull donar les gràcies a aquells ciutadans del Masnou (els membres del Patronat del Museu, els candidats que s'hi van presentar i molt especialment el jurat que hi va participar) que l'han fet possible. I evidentment un reconeixement particular cap a l'autora d'aquest bon treball, la Isabel Giménez, amb el desig que segueixi investigant i treballant per ajudar-nos a retrobar la nostra història.

Estic convençut que aquesta publicació esdevindrà un excel·lent vehicle perquè tots els ciutadans del Masnou puguem accedir a un coneixement més profund de la història de la vila.

Que tingueu una bona lectura!

Eduard Gisbert i Amat

Alcalde del Masnou

Aquest magnífic treball que presentem, elaborat per la Isabel Giménez ens permet tenir una visió global de la transformació del paisatge durant gairebé cent anys de la història del Masnou i aporta coneixements de l'economia i la societat de la nostra vila des del seu naixement com a municipi independent fins a la dècada dels anys 1950, època de grans transformacions per a Catalunya.

Després de llargues estades a diversos arxius, i sobretot a l'Arxiu Municipal del Masnou, l'autora ha aconseguit fer una descripció precisa de l'evolució del paisatge del Masnou, de l'ús més rural cap a l'urbà.

S'estudia amb detall la distribució dels conreus al Masnou i es demostra que la vinya era el conreu dominant fins a l'arribada de la fil·loxera. També s'analitza l'estructura de la propietat, l'accés a la terra, el poder local, l'estructura social del darrer quart de segle XIX, les importants transformacions del Masnou i el Maresme de principis de segle XX i la consolidació de l'activitat industrial i introducció de nous conreus a partir del segle XX.

Us presentem aquest treball científic, esperant que gaudiu amb la seva lectura, alhora que descobriu aspectes desconeguts del Masnou.

Carme Giol i Abril

Coordinadora de l'Àrea de Serveis a les Persones i tinenta d'alcalde de Cultura i Educació

Pròleg

El paisatge és el que els nostres sentits perceben i observen de l'entorn. En veure'l cada dia ens anem formant una idea, que resta fixada en la nostra ment. Ens fem allò que els geògrafs en diuen un mapa mental. És una construcció mental, que va més enllà de l'individu. Hi ha una percepció col·lectiva d'allò que ens envolta i de com són els paisatges d'un territori. Els llibres escolars i, els darrers anys les televisions, van consolidant la concepció que una col·lectivitat té dels seus paisatges.

Tot plegat ens ha construït un mapa mental aparentment precís, però, que massa sovint resulta ser excessivament llunyà de la realitat. Això és per culpa de l'abús d'allò que en diem tòpics, moda o costum. Tant se val, sempre ens fixem amb el mateix i ho interpretem de la mateixa manera. Els responsables dels mitjans de comunicació prenen pocs riscos, i no s'aventuren a explicar-nos les coses de manera diferent de com s'ha fet sempre.

Això passa també en el món científic. Quan un exposa l'exemple d'un fenomen, els altres no paren de repetir-lo, de manera que aquest exemple es converteix en el model d'un fenomen, sense que ningú es pari a pensar si just al costat en tenim d'altres, i probablement millors.

He exposat aquesta idea per remarcar que els ciutadans tenim massa sovint percepcions del paisatge molt desviades i allunyades de la realitat, i que els mitjans de comunicació també hi ajuden. Crec que cal fer un gran esforç per tal que els ciutadans tinguin una idea més precisa i completa del paisatge del seu poble, de la seva comarca i del seu país.

Per assolir aquest objectiu calen moltes actuacions. Són plans a llarg termini, però que cal començar ben aviat, perquè cada vegada les persones tenim una idea més allunyada i genèrica de la realitat i dels paisatges. Vivim molt tancats a casa, enmig de grans ciutats, encara que sigui en plena muntanya, i la televisió ha esdevingut la nostra principal via per a l'observació i l'aprenentatge del paisatge.

Cal, primer de tot, conèixer i observar els paisatges directament, que els captem tal com són, a la mesura dels nostres ulls, sense cap filtre, ni canvi d'escala. És una tasca de les famílies, de les escoles i de totes les institucions públiques, en especial les municipals.

Però cal que hi hagi gent que estudiï com són els paisatges, com han estat formats, quins han estat els factors que els han condicionat perquè hagin esdevingut com ara els veiem. Hi ha estudiosos de les roques, del relleu, del clima, de les aigües, de les plantes i dels animals; són els estudiosos de la natura, que ens expliquen el paisatge natural.

Però el paisatge natural, en el seu sentit estricte, no existeix a casa nostra. Fa segles, i mil·lenis, que les persones han anat transformant el paisatge. En alguns indrets, com a les nostres terres mediterrànies, els canvis han estat molt grans. Són tan grans que és impossible imaginar-se amb precisió com serien els paisatges on ara vivim, sense la intervenció humana.

És fàcil d'entendre la destrucció de la cobertura vegetal, i dir que sense l'ocupació humana el bosc seria dominant arreu a casa nostra. Però la desaparició del bosc només és un aspecte d'aquests canvis. Costa més d'entendre i de copsar com serien altres elements del paisatge, com els sòls i la circulació de l'aigua. Alguns estudiosos de la natura no tenen una tasca gens fàcil, perquè al llarg de la història les transformacions naturals derivades de les activitats humanes han estat molt grans, de manera que molts paisatges han esdevingut força diferents dels naturals.

A més, cal considerar els canvis que es produeixen de manera natural. Ara es parla molt del canvi cli-

màtic. És cert que el clima canvia, però això no és cap novetat, ja que el clima va canviant sempre de manera natural. La qüestió central d'aquest tema no és simplement el canvi, sinó el fet que les activitats humanes estan provocant canvis climàtics més ràpids, accentuen o modifiquen els canvis derivats dels factors naturals.

Imaginar-se com seria el Maresme fa uns segles, o mil·lenis, és molt difícil. Potser algun dia es podrà fer perquè es disposarà d'informació suficient. Per això calen molts estudis d'història, d'una història feta de manera especial, com la que acaba de fer la geògrafa i historiadora Isabel Giménez Molina. No és una història de fets i personatges. Aquests hi són, però sense anomenar-los. Explica què van fer els habitants del Masnou els darrers segles per sobreviure, com aprofitaven el sòl i quines plantes hi cultivaven.

Isabel Giménez ha fet un estudi del paisatge en relació amb els usos. Els factors naturals són importants, ja que emmarquen les condicions generals, però ho són molt més els interessos de la societat de cada moment, les tècniques disponibles per als aprofitaments dels recursos i les possibilitats de vendre. És la història del paisatge, o, si es vol, un estudi de geografia històrica. És un estudi de com ha estat el paisatge real al llarg del temps.

Les fonts per aquest estudi són diverses i complexes, i no sempre permeten saber amb precisió com era el paisatge en cada dècada. La gent del lloc no es preocupava d'explicar com era el seu paisatge i què hi feien. Prou en tenien per subsistir. Els estudiosos capaços de fer-ho eren pocs, i els qui ho feien sovint eren de fora.

Isabel Giménez ha intentat posar ordre als diferents documents disponibles: cadastres, amillaments, censos de població, registres notariais, observacions escrites per viatgers, enquestes fetes per inspectors, etc. Gràcies a l'esforç de la Isabel Giménez, el Masnou disposa d'un treball ben documentat i interpretat, que permet saber com era la població de fa un segle i com éren les seves terres, què s'hi cultivava, i com han anat transformant-se fins el moment present.

Ara els ciutadans del Masnou tenen la percepció que viuen en un espai molt urbanitzat, amb molta gent que va i ve constantment per treballar, estudiar, anar al metge, comprar, o esplaiar-se. Aquest estudi ajuda a entendre que el segle XIX El Masnou era un poble eminentment agrícola, i que en el seu terme dominaven els conreus, com la resta dels pobles del Maresme.

Estudis com el que presentem ajuden sens dubte que tothom tingui més fàcil entendre la història de la gent i del paisatge del Masnou, i com han estat les transformacions ocorregudes fins al moment present. Un treball com aquest ha de servir també per a una millor gestió del territori per part de les institucions públiques, i sens dubte que ho serà perquè aquestes mateixes han estat les promotores de la recerca.

Només em cal agrair les llargues hores d'arxiu, de tractament de dades i de redacció que Isabel Giménez ha dedicat per enllestir aquest treball tan útil. També estenc l'agraïment per a les institucions municipals del Masnou que s'han interessat per aquest treball i han fet possible la seva realització i finalment la publicació.

Josep M. Panareda Clopés

Catedràtic de geografia física. Universitat de Barcelona.

A la Laia i la Marta, per les hores robades

Un labrador, a punto de morir, quería que sus hijos tuvieran experiencia de agricultura, los llamó a su lado y dijo: "Hijos míos, en una de mis viñas hay guardado un tesoro". Éstos, después de morir el padre, tomaron las rejas y layas excavaron todo el labrantío, pero no encontraron el tesoro, en cambio, la viña les dio una cosecha excelente.

Esopo, fabulista griego (VI a C)

Índex

0. Introducció general	13
0.1. Paraules preliminars	13
0.2. Justificacions, objectius i metodologia	14
0.3. Fonts i arxius	15
1. El camí de Marina a la llum dels diaris de viatges	19
1.1. L'alternativa del camí de l'Interior (segles XV-XVIII)	20
1.2. La ruta marítima entre el port de Barcelona i els ports de la costa gironina	22
1.3. Les relacions dels viatgers del segle XVIII	22
1.4. Les relacions dels viatgers de la primera meitat del segle XIX	46
2. El Masnou al tombant de la segona meitat del segle XIX	57
2.1. Descripció del registre de finques rústiques de 1849	57
2.2. La distribució dels conreus segons el registre de finques rústiques	59
2.2.1. La vinya, el conreu dominant	61
2.2.2. Les terres dedicades al conreu de cereals	69
2.2.3. Les peces d'horta	71
2.2.4. Els conreus arboris	73
2.2.5. El bosc i l'erm	73
2.3. Estructura de la propietat	74
2.4. L'accés a la terra i el poder local	76
3. La reculada de la vinya com a monocultiu	79
3.1. L'estrall de l'oïdium	80
3.2. La distribució dels conreus segons l'amillament de 1863	84
3.2.1. La vinya, un conreu en decadència?	85
3.2.2. L'augment de les terres sembrades de cereals	89
3.2.3. El lent augment de l'horta	89
3.2.4. Els conreus arboris	90
3.2.5. El bosc i l'erm	90
3.3. Estructura de la propietat i accés a la terra	90
3.3.1. Grans, mitjans i petits propietaris	90
3.3.2. El veïnatge dels propietaris	91
3.3.3. El poder local i la propietat de la terra	93
4. Els anys previs a la plaga de la fil·loxera	97
4.1. La distribució dels conreus segons el quadern de finques rústiques de 1880	98
4.1.1. El conreu de la vinya a les portes de la fil·loxera	99
4.1.2. La reculada dels camps de cereals	102

4.1.3. La lenta evolució de les terres d'horta	102
4.1.4. Els conreus arboris	102
4.1.5. El bosc i l'erm	103
4.2. Estructura de la propietat i accés a la terra	103
4.2.1. Grans, mitjans i petits propietaris	103
4.2.2. El veïnatge dels propietaris	105
4.2.3. El poder local i la propietat de la terra	107
4.3. L'evolució de la propietat de la terra de les grans heretats	109
5. La societat del Masnou l'any 1880	115
5.1. L'evolució de la població del Masnou al llarg de la segona meitat del segle XIX	115
5.2. La composició demogràfica del Masnou	117
5.2.1. Estructura d'edats, sexe i estat civil	117
5.2.2. L'origen de la població	120
5.3. Els oficis de les dones	122
5.4. Les activitats professionals dels homes	123
5.4.1. Activitats relacionades amb el sector agrari	124
5.4.2. Mariners i pilots	124
5.4.3. Els oficis artesans	125
5.4.4. Els comerciants	126
5.4.5. Els fabricants	127
5.4.6. Les professions liberals	127
5.4.7. Religiosos	127
5.4.8. La resta de professionals	128
6. Societat i economia a la primera meitat del segle XX	129
6.1. L'evolució de la població del Masnou al llarg de la primera meitat del segle XX	130
6.2. Canvi social en els anys previs a la Guerra Civil	131
6.2.1. L'estructura social del Masnou a la llum del padró de 1924	131
6.2.2. El pes de la nova població immigrada	134
6.2.3. Els canvis en el mercat laboral	134
6.3. L'activitat industrial i la introducció de nous conreus com a base del procés de transformació econòmica del municipi	135
6.3.1. Els inicis de l'activitat industrial i el seu desenvolupament al llarg del primer terç del segle XX	135
6.3.2. La introducció de la patata primerenca i la flor tallada	138
6.3.3. Relació dels majors contribuents	139
6.3.4. La distribució de les terres agrícoles l'any 1945	140
Bibliografia	141
Apèndix: plànols	145

0. Introducció general

0.1. Paraules preliminars

El Masnou és avui una vila dinàmica. Situat en la marina dels termes d'Alella i Teià, és un municipi urbà amb 21.220 habitants, segons les dades oficials del padró de 2002, la qual cosa el converteix en el tercer municipi més poblat de la comarca del Maresme després de Mataró i Premià de Mar. El creixement demogràfic del Masnou ha estat espectacular al llarg del període democràtic, període en què la població resident s'ha duplicat alhora que augmentava l'ús del sòl residencial en detriment de l'ús del sòl aprofitat per activitats agrícoles. El 1999 es comptabilitzaven 33 hectàrees de terres llaurades dedicades a conreus de vinya, flors i plantes ornamentals, hortalisses i patates, lluny de les quasi 250 hectàrees documentades a la segona meitat del segle XIX. Aquestes dades reflecteixen clarament el pes avui dia del sòl urbà, conseqüència de la localització del municipi en l'entorn immediat de la ciutat de Barcelona, però també d'una situació immillorable, amb un clima benigne i un elevat grau d'infraestructures de comunicació. La transformació del paisatge del Masnou, de rural cap a urbà, ha esdevingut un fet al llarg de la segona meitat del segle XX, i molt especialment des del 1975. Malauradament l'actual continu urbà no deixa entreveure el passat rural del Masnou, el qual, però, hem recuperat en aquest estudi d'investigació mitjançant la interpretació de diverses fonts estadístiques, administratives, cartogràfiques i bibliogràfiques.

Aquest treball vol ser una modesta contribució al coneixement de l'economia i la societat del Masnou, des de la seva creació com a municipi i fins a les portes de la gran transformació social i econòmica que visqué Catalunya a partir de la dècada de 1950. Al llarg de tot l'estudi es poden intuir els neguits dels homes i les dones del Masnou per tal de superar les diverses crisis econòmiques que se'ls hi presentaren; cadascun dels moments de crisi comportà una transformació en el si de la societat masnovina que d'alguna manera quedà reflectit en el paisatge del municipi.

La investigació s'inicia amb l'anàlisi de la primera font que ens permet conèixer com era i com evolucionà el paisatge del Masnou al llarg de la segona meitat del segle XIX. Amb les dades estadístiques recollides als registres de rústiques i amillaraments i els corresponents mapes parcel·lars hem pogut fer una sèrie de tres fotos fixes del paisatge agrícola del Masnou. La primera és la de l'any 1849. La de l'any 1863 ens mostra la resposta a la crisi de la viticultura dels anys 1853-1856, mentre que la de 1880 ens permet veure quina era l'extensió del conreu de la vinya després de superades les crisis de l'oïdi i el mildiu i uns pocs anys abans de l'atac de la fil·loxera. L'absència de registres similars pel primer quart del segle XX ens ha obligat a treballar amb fonts indirectes. L'anàlisi de les dades del cadastre de 1945 ens ha permès fer la descripció del paisatge agrícola del Masnou uns anys abans de l'inici de la transformació urbana del municipi. Per a l'anàlisi de l'evolució de la població i la seva estructura social hem consultat les dades dels censos moderns i els padrons municipals de 1880, 1924 i 1945.

Entre 1849 i 1945 el Masnou fou un municipi amb un important nombre de terres conreades. Els canvis en els conreus al llarg d'aquests gairebé cent anys són la resposta a les diferents crisis de la vinya i a l'adaptació de l'activitat agrícola a un mercat cada vegada més modern i competitiu. Al llarg de tot aquest segle, el Masnou passa de ser un municipi amb un gran nombre de conreus de secà a explotar les seves possibilitats com àrea de regadiu, reduint el nombre de terres però intesificant la producció. En paral·lel, la socie-

tat també es va anar transformant, i si al 1880 el Masnou era un poble mariner, aquesta condició sembla desaparèixer entrat ja el segle XX.

Les hipòtesis que s'han anat plantejant al llarg de l'elaboració del treball hem mirat de resoldre-les buscant respostes en fonts no directes i a la bibliografia.

L'estudi és important per comprendre l'evolució del paisatge del Masnou, la importància dels conreus de secà al llarg de tot el segle XIX, i especialment de la vinya, l'adopció dels conreus de regadiu en les primeries del segle XX, l'evolució del nombre de terres agrícoles, la dinàmica de la propietat de la terra i el poder local, i en definitiva la transformació dels usos del sòl i de la pròpia societat masnovina.

Seria interessant comprovar en treballs anàlegs la situació precedent del municipi, utilitzant fonts del segle XVIII i començaments del segle XIX dels municipis matrius, així com la posterior evolució urbana fins a l'actualitat. Ambdós estudis ajudarien a completar l'estudi de la transformació del paisatge del Masnou i no descartem en un futur dur-los a terme.

Per concloure aquesta introducció, només ens queda agrair les col·laboracions dels qui de forma desinteressada m'han ajudat a dur aquest estudi a bon terme. En primer lloc, al Dr. Josep Maria Panareda, director de la meua tesi sobre metodologia i fonts per a la reconstrucció històrica del paisatge contemporani de Catalunya, per les xerrades al voltant de la metodologia i la necessitat de dur a terme treballs d'investigació que ajudin a interpretar l'estat actual del paisatge, a la Dra. Montserrat Salvà, per les seves inestimables anotacions, a na Cristina Espuga, per les facilitats donades en la consulta de les fonts i les orientacions puntuals sobre fets locals, al Patronat del Museu Municipal de Nàutica del Masnou i al tribunal de la beca per la confiança dipositada en el meu treball, i, finalment, a la meua família, a l'Albert, la Laia, la Marta i els meus pares, en Josep i la Dora, que han sabut alentir la dura tasca de qui té com afició investigar, i comprendre les seves absències.

0.2. Justificacions, objectius i metodologia

L'origen d'aquest treball és la concessió de la I Beca d'Investigació i Recerca Local del Masnou concedida el 15 de setembre de 2001. El treball s'emmarca, però, en el àmbit d'una tasca investigadora iniciada el 1991 i que té com a objectiu l'anàlisi i descripció de l'evolució del paisatge de Catalunya al llarg de l'època contemporània, així com la recerca de les fonts i la proposta de la metodologia més adient per dur a terme un treball de síntesi.

El principal objectiu d'aquest estudi ha estat, doncs, l'anàlisi i la descripció dels diferents escenaris preterits del paisatge del Masnou, des de 1849 i fins al 1945, i la interpretació d'aquests a partir de la relació de factors físics, econòmics, demogràfics i fets històrics locals i generals. També hem volgut identificar l'evolució de la propietat de la terra i el poder local i aclarir la importància de la plaga de la fil·loxera en aquesta contrada.

Per tal de dur a terme la investigació hem aplicat la metodologia que ja havíem fet servir en altres estudis diacrònics. Aquesta metodologia està basada en l'anàlisi comparatiu de fonts estadístiques i administratives, dites d'altra manera oficials, recolzat en la informació extreta de fonts indirectes, i respon al següent esquema de treball:

- a) Buidatge de les fonts estadístiques (amillaments, padrons...).
- b) Recopilació de bibliografia.

- c) Identificació de fotografies relacionades amb l'àrea, període cronològic i temàtica proposada a l'estudi.
- d) Realització de las bases cartogràfiques per als mapes de síntesi.
- e) Identificació dels factos físics, econòmics, demogràfics i fets històrics que poden haver influït i donar resposta al paisatge de l'àrea i període cronològic proposat.
- f) Anàlisi i interpretació de les dades i enumeració de conclusions i elaboració de noves hipòtesis de treball.

0.3. Fonts i Arxius

Les principals fonts documentals que hem utilitzat per dur a terme aquest estudi han estat els amillaraments, així com els padrons i la cartografia parcel·l·ària.

Els amillaraments són una font fiscal que permet fer un anàlisi general, des d'un punt de vista territorial, i bastant uniforme, des d'un punt de vista cronològic. Els amillaraments s'han conservat ampliament arreu, la qual cosa permet analitzar l'evolució dels usos agrícoles i de la propietat i l'estructura de la terra al llarg del segle XIX. Com a document fiscal tenen el seu origen en la Ley de Presupuestos o reforma tributària d'Alejandro Mon de 23 de maig 1845, la qual s'havia de convertir en l'eix de la reforma liberal de la Hisenda Pública.

Segons Gabriel García Badell els amillaraments són una relació numerada, normalment per ordre alfabètic segons el primer cognom, de tots els contribuents, amb l'expressió detallada dels objectes d'imposició de cadascun, les quantitats avaluades, les baixes per despeses i el producte líquid final. Aqueta definició és, amb matisos, la mateixa que utilitzaven els contemporanis de Mon¹.

En paraules d'Antoni Segura i Mas, els amillaraments, *a pesar de todas las imperfecciones y limitaciones*, van ser *el paso decisivo hacia un sistema tributario moderno*. L'aspecte més destacat d'aquesta nova forma de contribució fou *la introducción de la contribución de inmuebles, cultivo y ganadería, que refundió a nivel nacional, toda una serie dispersa de tributos existentes hasta la fecha y extendió la contribución territorial directa a todo el Estado*. La nova contribució barrejava una distribució de cupo i una recaudació de cuota. El Ministeri d'Hisenda fixava cada any per Llei el rendiment total de l'impost i el *cupo* per a cadascuna de les províncies. Les administracions provincials, prèvia aprovació del *cupo* per part de les diputacions, repartien aquest entre els diferents ajuntaments. D'altra banda, les Juntas Periciales de cada ajuntament establien la *cuota* general municipal que havia d'aplicar-se al líquid imposable de cada propietari.

Primer doncs, calia avaluar la riquesa imposable del municipi en conjunt, la qual cosa es feia mitjançant una declaració jurada dels propietaris de tots els béns que li pertanyien. En un segon pas, els pèrits dividien les terres del municipi en classes i qualitats i calculaven, en base als últims 8 o 10 anys, el producte i les despeses d'explotació mitjanes que es corresponien a cada classe i qualitat de terra. La diferència entre producte i despeses donava el líquid imposable per unitat, classe i qualitat de terra. Els càlculs referenciats es

1. En el Tratado de Hacienda Pública y Examen de la española de José Piernas Hurtado se dice que el amillaramiento es "la acción de amillarar o evacuar por miles los bienes y las propiedades sometidas a la contribución y también el documento en que esta evaluación se consigna. El amillaramiento tiene por base la declaración del propietario, comprende la riqueza de un término municipal y expresa los nombres de los contribuyentes, la denominación, la cabida y linderos de las fincas, la clasificación que se hace de ellas en función de sus condiciones productivas, el rendimiento total, los gastos de explotación y el líquido imponible".

recollien a la *Cartilla Evaluatoria*. Les declaracions dels propietaris i aquesta *cartilla* formaven el que es coneixia com a *Padrón General de Riqueza* que hom anomenaria posteriorment *Amillarament*².

La informació que apareix als amillaraments pot ser general o individual. La informació de caràcter general és l'any de confecció de l'amillarament, el municipi, les persones que composaven l'ajuntament i la Junta Pericial, la Cartilla Evaluatoria, les mides d'extensió agràries utilitzades³ i les seves equivalències i el resum de l'amillarament. La informació de caràcter general fa referència a el nom i els cognoms dels propietaris, les propietats rurals, de les quals es relaciona l'extensió, la qualitat i la classe de conreu, els caps de bestiar i les propietats urbanes⁴. En ocasions es relaciona la llista de propietaris forasters.

En paral·lel a la tasca de l'elaboració dels amillaraments arreu del estat espanyol es van aixecar els plans parcel·lars. En el cas del Masnou hem comptat amb la sort de trobar-ne dos plans parcel·lars⁵ corresponents als quaderns de finques rústiques de 1849 i 1880. Tots dos eren plànols inèdits fins al moment i es corsesven a l'Arxiu Històric Municipal del Masnou (AHMM). L'existència d'aquesta cartografia és molt important ja que permet analitzar el paisatge en base a documents gràfics i facilita la comparació i l'evolució dels usos del sòl.

Ha estat possible documentar la major part del treball amb fonts que es conserven a l'Arxiu Històric Municipal del Masnou (AHMM), tot i que puntualment hem fet consultes a altres arxius. En aquesta relació hem d'esmentar l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), l'Arxiu Històric Comarcal de Mataró (ACM) i l'Archivo General de la Administración (AGA).

A continuació donem la llista de les fonts consultades, la signatura topogràfica d'aquestes i el lloc on es poden trobar.

Arxiu Històric Municipal del Masnou (AHMM)

Amillarament (1863) 1-625.

Amillarament (1945) 1-629.

Borradores sobre expediente de división del territorio que debe componer el ayuntamiento de Masnou al separarse de Teyá y dividirse sus bienes propios. Fulls 149.

Condonació dels impostos per combatre la fil·loxera (1856) 1-1104.

Contribució territorial rústica i pecuària (1894-1953) 1-642 i 1-643.

Contribución territorial (1837-1894) 1-630 a 1-639.

Divisió del terme municipal del Masnou (1819-1906) 1-1.

2. El complex sistema contributiu dels amillaraments facilitava la desigualtat, els desequilibris contributius i l'ocultació, per aquest motiu es van dictar una sèrie de disposicions pensades per a reduir el problema de l'ocultació i els greuges comparatius entre contribuents. La majoria dels historiadors que han investigat sobre el tema han determinat que el frau fiscal estava relacionat directament amb l'estructura del poder local pròpia de cada municipi. No obstant això, la fiabilitat de la informació és major quant més repartida estava la propietat. A aquest problema de caire fiscal cal afegir-ne la disparitat entre amillaraments de municipis diferents; d'una banda les mesures d'extensió emprades, les quotes contributives o les nominacions diferents per a referir-se a la mateixa classe de conreu. Tot plegat, els amillaraments continuen éssent una font emprada per a l'estudi dels usos del sòl de la segona meitat del segle XIX.

3. En el cas del Masnou la mesura superficial utilitzada localment era la mujada. La mujada era una mesura superficial agrària pròpia de l'àrea de Barcelona (Baix Llobregat, Barcelonès, Maresme i Vallès) i equivalia a 2.025 canes quadrades o 4.896,5008 m². La mujada era igual a 2 quarteres o 4 quartans o 16 mundines o 64 picotins. Originàriament es corresponia amb l'extensió de terra que hom podia sembrar amb un muig de gra. La mesura prové de la romana dita modiatia (modius agri). La mundina equivalia a 126.562 canes quadrades o 306,0313 m².

4. La contribució de rústica i urbana es recollia en un mateix fons fins l'any 1893.

5. L'any 1994 vaig fer pública en el Simposio de Paleambiente Cuaternario en la Península Ibérica (Santiago de Compostela) l'existència del mapa parcel·lari de 1850 de Vilassar de Mar. L'any 1997 vaig fer el mateix amb el parcel·lari de Premià de Mar que es presentà al Congreso Nacional de Geografía (Santiago de Compostela) i a la International Conference Environmental Challenges in a Expanding Urban World and the Role of Emerging Information Technologies (Lisboa). Es conserva una còpia dels dos parcel·lars a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA).

Esborrany per a l'establiment del nou amillament (1879-1880) 1-627.
Escriptures d'establiments (1844-1866) 1-1.
Estadística de les persones mortes pel còlera (1885) 1-789.
Estadística territorial del terme municipal (1850) 1-638.
Estadístiques agrícoles (1881-1927) 1-1102.
Expedients de secretaria (diversos).
Impost especial per combatre la fil·loxera (1880) 1-1104.
Impostos especials per combatre la fil·loxera (1856-1880) 1-1104.
Índex alfabètic i numèric dels propietaris de la vila del Masnou (1861-1900) 1-628.
Junta d'Amillament (1876-1888) 1-751.
Padró d'habitants (1880) 1-988.
Padró d'habitants (1924) 1-1013.
Padró d'habitants (1945) 1-5173.
Plano de la Villa del Masnou (1933).
Plano topogràfic del territorio con sus términos..., 1822, fet per Tomàs Ferrer i Soler.
Plànol del Manou. Plano iconogràfic del Masnou, con sus calles, 1840.
Plànols de Miquel Garriga i Roca, arquitecte destacat del moment, que va realitzar el primer pla urbanístic de la vila. Escenografia, iconografia y plano del pueblo del Masnou, 1850.
Quadern que acompanya al plànol de finques rústiques del terme municipal del Masnou (1880) 1-637.
Registre de finques rústiques (1850) 1-638.
Registre de la plantació de la vinya (1880) 1-1102.

Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA)

Amillament d'Alella (1859) ter-12.
Amillament del Masnou (1859) ter-755.
Amillament del Masnou (1949) ter-758.
Matriu Cadastral de Teià (1849) ter-1842.

Archivo General de la Administración (AGA)

Fondo de agricultura de la provincia de Barcelona (diversos).

El Masnou, maig de 2003

1. El camí de Marina a la llum dels diaris de viatges

A més de les fonts administratives, notarials, parroquials o, purament estadístiques, hi ha tot un conjunt de relats escrits per viatgers d'èpoques diferents, categoria social diversa i vinguts de tots els racons d'Europa, els quals ens permeten gaudir d'una visió descriptiva i força personal del Maresme.

Els tres historiadors que han elaborat les recopilacions o repertoris bibliogràfics més importants sobre relacions de viatgers a Espanya són R. Foulché-Delbosc, A. Farinelli y J. García Mercadal¹. L'anàlisi dels seus estudis ens ha permès saber els noms dels viatgers que van fer el seu viatge pel camí de Marina, i alhora recollir la referència bibliogràfica dels textos que van escriure.

Una tartana circula per l'entrada al Masnou pel Camí Ral. Destaca l'imponent edifici de Ca l'Aymà (El Castellet). Inicis del segle XX. Autor: desconegut. Núm. de registre: 1111, AMM.

1. Les obres consultades han estat les següents:

FARINELLI, A. (1921). *Viajes por España y Portugal desde la Edad Media hasta el siglo XX. Divagaciones bibliográficas*. Madrid: Centro de Estudios Históricos.

FOULCHÉ-DELBOSC, R. (1991). *Bibliographie des voyages en Espagne et en Portugal*. Madrid: Julio Ollero Editor. Facsímil.

GARCÍA MERCADAL, J. (1952). *Viajes de extranjeros por España y Portugal. Desde los tiempos más remotos hasta fines del siglo XVI*. Madrid: Aguilar Ediciones.

1.1. L'alternativa del camí de l'Interior (segles XV - XVIII)

Durant el període que abarquen els segles XV - XVIII el camí de l'Interior, que unia Barcelona amb Girona per la depressió Prelitoral, era el pas utilitzat per aquells viatgers que venien o anaven a França. No hi ha constància que cap viatger estranger que passés per Catalunya al llarg de la segona meitat del segle XV i visités la comarca del Maresme. Tot al contrari, León de Rosmihal de Blatna, l'any 1466, Nicolas de Popielovo, el 1485, i Hieronymus Münzer, el 1494, seguiren el camí de l'Interior, passant per la localitat d'Hostalric. Al segle XVI, Antonio de Lalaing, l'any 1501, seguí també la ruta prelitoral, igual que Francesco Guicciardini, el 1511, Fernando Colón, el 1519, Andrea Navagero, el 1525, Gaspar Barreiros, el 1546, Sigismondo Cavalli, el 1567 i Jacob Cuelvis, el 1599².

L'únic viatger del segle XVI que s'aventurà per les proximitats de la comarca fou Enric Cock³ qui, el 15 de juny de 1585 visità Badalona, la qual defineix com *un pueblo de cien vecinos muy vicioso por los huertos y viñas que tiene y la hermosa vista que tiene al mar*⁴.

El camí de l'interior continuà sent una ruta utilitzada durant el segles XVII i XVIII per la majoria dels viatgers estrangers⁵. En tenim constància del pas de Barthélemy Joly, el 1604 i de dos viatgers anònims, un l'any 1612 i l'altre, ja avançat el segle, l'any 1660. Etienne de Silhouette hi passà l'any 1728, i el seguiren Giuseppe Baretta, el 1760, i Henry Swinburne, el 1775.

Una de les primeres referències que podem constatar d'un viatger estranger a terres del Maresme és de l'any 1699. Francesc de Tours⁶, fou un caputxí francès que viatjà per terres de la península, i deixà constàn-

2. El diari de León de Rosmihal de Blatna el va publicar en castellà A. M. Fabié l'any 1873 a *Revista de España*. El text de Nicolas de Popielovo fou recollit per Javier Liske l'any 1878. La relació del viatge de Hieronymus Münzer ha estat recollida en diverses edicions, éssent la més recent la de José López Toro, publicada l'any 1951. Tanmateix el relat de Antonio de Lalaing fou recollit a la *Collection des voyages des souverains des Pays-Bas* feta a Brusel·les l'any 1876, si bé hem fet servir la traducció publicada per J. García Mercadal. El diari de Francesco Guicciardini fou publicat en castellà l'any 1952. L'itinerari per Catalunya de Fernando Colón fou recollit per Marc-Aureli Vila en un separata pel Patronat de Cultura del Centre Català de Caracas. També el text de Andrea Navagero fou publicat en castellà l'any 1983, igual que el de Sigismondo Cavalli, que ha estat recollit per J. Bolós i Masclans l'any 1980. Els relats de Gaspar Barreiros i Jacob Cuelvis foren recopil·lats parcialment per J. García Mercadal.

3. La biografia que apareix a la veu Enrique Cock de l'Enciclopedia Espasa és una de les més extenses de les que hem trobat per a un viatger del segle XVI. En aquesta es diu que era un *Historiògrafo que vivió en el siglo XVI, cuyas obras encontraron a últimos del pasado siglo XIX Rodríguez Villa y Morel Fatío. Por el texto de sus escritos y por varias cartas dirigidas a Pedro Plantín, Andrés Schott y otros eruditos de su tiempo, se sabe que era holandés, n. En Gorcum, donde ejerció la notaría, y que se trasladó a España hacia 1574, con el propósito de establecer una librería. Ignóranse los pormenores de su vida, aun la fecha y lugar de su muerte, sabiéndose únicamente que en 1585 figuraba como archero en la compañía de guardias del rey, al que acompañó en sus viajes a Zaragoza, Barcelona y Valencia (1585), y a Tarazona, donde se celebraron Cortes (1592), siguiendo su nombre en las listas de aquella compañía hasta 1598, desde cuya fecha no se le encuentra mencionado en documento alguno. Fué hombre muy instruido y escritor muy culto y elegante, tanto en español como en latín, á juzgar por las obras que dejó escritas. Entre ellas mencionaremos: Relación del viaje hecho por Felipe II, en 1585 á Saragoza, Barcelona y Valencia, escrita por Enrique Cock, notario apostólico y archero de la guardia del Cuerpo Real, y publicada de Real orden por Alfredo Morel Fatío y A. Rodríguez Villa (Madrid, 1876).. narración muy minuciosa, con interesantes y curiosas observaciones sobre las comarcas que recorrió, sus costumbres, los oficios é industrias que ejercían sus habitantes y otros muchos datos acerca del estado económico y social de nuestra patria durante aquel reinado.*

4. COCK, H. (1876). *Relación del viaje hecho por Felipe II, en 1585*. Madrid: Aribau y C^a, 1361.

5. El diari de Barthélemy Joly es conserva a la Biblioteca Nacional de París, si bé fou traduït per F. A. Miquel l'any 1967. Les relacions dels viatgers anònims han estat publicades a la *Revue Hispanique*, la primera, i per J. García Mercadal, la segona. El text d'Etienne de Silhouette fou publicat a París el 1770, però també ha estat recopil·lat per J. García Mercadal. D'altra banda, el diari de G. Baretta fou publicat a Londres també l'any 1770, mentre que de la relació d'Henry Swinburne hi ha una traducció castellana de l'any 1946.

6. *"La campagne de Barcelone est très fertile et abondante en toutes choses, et on peut dire que la Catalogne est un des bon pays de toute l'Espagne.*

Après que nous eumes vu ce qu'il y avoit à voir à Barcelone, nous primes la côte de la mer, qui est très belle et très agréable, et allâmes à Mattaron [Mataró]. C'est une petite ville fort jolie et fort agréable par rapport à sa campagne. Elle est sur les bord de la mer; aussi bien que Areins [Arenys de Mar], qui est une petite ville, et Careilla [Calella], qui est un gros bourg, mais Blanés [Blanes] est une petite ville et qui a été fort maltraitée par les François dans la dernière guerre".

cia del seu pas per Mataró, Arenys de Mar i Calella en un manuscrit que es conserva a la biblioteca municipal de Rouen, i que fou publicat a la *Revue Hispanique* l'any 1921 per L. Barrau-Dihigo.

La primera referència important a la comarca del Maresme es troba a la relació d'Ambrosio Borsano, un militar milanès al servei dels exèrcits de Carles III des de l'any 1673 i qui, l'any 1685, va escriure el *Discurso General de toda Cataluña, Rossellón y Cerdeña* amb el propòsit⁷ de donar a conèixer la localització dels llocs com a element d'informació militar. La relació que a continuació es dona es troba als folis del 46 al 48 del manuscrit que es conserva a la Biblioteca de Catalunya.

Saliendo de Barcelona y encaminándose a Perpinyan por el camino de la costa de mar. Encaminase a levante sobre el camino que va a la Plaza de Palamos a casi legua y media de Barcelona allahse un lugar que se dice Badalona cercado de muralla a la antigua situado en un terreno llano cerca del Rio Besos donde puede campear un exercito. Continuando el dicho pasare la Torre de Montgat y a poco mas de una legua allase otro lugar que se dice Alella que tambien hay unos llanos que en ellos se puede campear de camino cercado. La villa de Mataro sobre un riachuelo⁸ que siempre tiene agua.

La villa de Mataro esta situada en el alto de la colina y esta cercada de muralla en el plano tiene arravales muy grandes a la plaza de la mar distante unos 600 passos de las cassas de los arrabales estan las Barracas de los pescadores con una torre muy fuerte con su artilleria. A este lugar no hay puerto ni calas si no la playa donde saqan las Barcas a tierra y esta vila es de mucho comercio.

Todo lo que son colinas y costas desde Barcelona a Mataro son todo viñas y los montes son de bosques de ansinas y pinos y al llano hay muchos campos de trigos y legumbres⁹. (...)

Continuando al sobre dicho camino de la cuesta de mar en adelante salgase de Mataró y encaminase a levante a una legua de dicho lugar allase otro lugar que se dice Caldes sobre una ensepada o cala en tierra llana a la orilla de la mar.

Caminando más adelante sobre el mismo camino asi a levante y siempre al pie de la costa a poco más de media legua de dicho lugar allase otro lugar que se dice Arens de Mar que es donde fabrican los navios por la comodidad de la madera.

Mas adelante en seguimiento de dicho caimo a media legua del lugar de Arens de Mar allase otro lugar que se dice Canet situada al pie de la questa sobre una cala. A media legua de Canet en continuación de dicho camino esta un lugar que se dice Sant Pol y a otra media legua mas adelante de Sant Pol esta una punta de tierra que sale a la mar que se dice punta de Calella y casi al pie

7. A les paraules introductòries el matix Ambrosio Borsano relaciona els objectius que l'indueixen a escriure el *Discurso General*, el qual es conserva a la Biblioteca de Catalunya (ms. 2371): "... unos años ha determine sacar a la luz Carta Justa del Principado de Cataluña, Condados de Rosellón y Cerdeña con todas las Veguerías, Collectas y lugares que pertenecen a cada Vegeuria y Collectas deste Principado, obligándome a ello la consideración de no haver visto ninguna en una devida perfección. En cuyo trabajo creo haber acertado por no haber dejado rincon que en el espacio de los años no haya corrido, gastando el mismo tiempo en formarla a mi costa, y siendo carta tan peregrina que contiene no solamente todas las divisiones de las Veguerías y collectas con sus lugares que le pertenecen. Sino que también están señalando de otro todos los caminos Reales que encaminan a las ciudades y principales lugares de Cataluña (...) el motivo deste mi trabajo ha sido el zelo que siempre he tenido y tengo de servir a su Majestad".

8. Possiblement faci referència a la riera d'Argentona.

9. Aquest és un dels paràgrafs més interessants per tal que dona la referència dels usos del sòl agrícoles que troba al seu pas entre Barcelona i Mataró, i on es destaca la importància de la vinya i dels conreus herbacis, blat i llegums.

de la cuesta, esta situada el lugar que se dice tambien Calella. Este lugar es grande de mucho comercio. A la orilla de la mar donde son las barcas de los pescadores tiene una torre muy buena con su artilleria.

Del sobre dicho lugar de Calella a Ostalrique hay el camino carril y dicho camino siempre passa por unos terrenos llanos y sobre el rio Tordera y entre Calella y Ostalrique sobre el camino sobre dicho allase un lugar que se dice Malgrat y otro que se dice Tordera. En los sobres dichos llanos en la vall y sobre el mismo rio Tordera puedese campear con un cuerpo de ejercito.

Continuando al sobredicho camino de la mar se sale del lugar de Calella y se encamina así a levante y a media legua de Calella allase la punta y lugar de Pineda y a tres quartas de legua mas adelante esta el lugar que se dice Malgrat situado en unos llanos de la orilla de la mar apartado de la cuesta tiene un riachuelo que le passa cerca del lugar.

Mas adelante de dicho lugar de Malgrat en continuacion al dicho camino a una legua y un quarto allase el rio Tordera que entra en la mar y unos campos muy llanos donde se puede campear y andar con artilleria y carros a Ostalrique y Gerona.

Este rio nace de Montseny y todo el año tiene agua¹⁰. Passando el sobre dicho rio Tordera y continuando al sobredicho camino a tres cuartos de legua de dicho allase la villa de Blanes.

1.2. La ruta marítima entre el port de Barcelona i els ports de la costa gironina

La ruta marítima entre Barcelona i els ports gironins de Palamós, Roses o Cadaqués fou l'altra alternativa utilitzada per alguns viatgers per tal de no seguir el camí de l'Interior i evitar el camí de Marina. Al segle XVI foren fins a quatre els viatgers que van fer alguna travessia entre algun dels ports de la costa gironina i el port de la ciutat de Barcelona. El primer d'aquests viatgers fou Juan de Vandenesse, que entre els anys 1529 i 1543, acompanyant al monarca espanyol Carles V, s'hi aventurà en diverses ocasions. El segon fou el preceptor de Carles V, Adrien Boeijens, el futur Papa Adrià VI. Per últim, a l'any 1594, Camilo Borghese, nunci extraordinari del Papa Climent VIII, i futur Papa Pau V, i Gilles de Faing, l'any 1599. Cap d'ells, però, va escriure als seus diaris cap referència alguna a la costa del Maresme.

Tanmateix, Cosme de Medicis, l'any 1668, i Norberto Caino, l'any 1755, realitzaren la travessia entre els ports de Palamós i Barcelona, però tampoc en el seu diari apareix cap referència al litoral del Maresme.

1.3. Les relacions dels viatgers del segle XVIII

A començaments del segle XVIII viatjà per terres de la comarca el menorquí Bernardo José Olives de Nadal, que inicià el Grand Tour per terres catalanes procedent de les Illes Balears.

10. En un altre foli del manuscrit escriu: *El rio Tordera que nace asi a Poniente de la Montaña del Mont Seny, y se forma también de otros ramos que nacen del mismo monte a la parte de mediodía mantiene el agua todo el año y muy abundante y quando crece inonda todo aquellos campos y hace mucho daño este en rio.*

A 5 de diciembre salimos del puerto mayor de Alcudia cerca de mediodía, y llevando tiempo famoso fue dichosísimo el viaje, sin contrariedad alguna; caminamos la tarde y la noche, amaneciendo el día seis muy alegre, y con la confianza de ser día de san Nicolás, abogado de los navegantes, me aseguré de llegar a tierra aquella noche; pues antes de las doce nos hallábamos delante de Mataró, aguardamos que amaneciese, y hallándose el tiempo en calma, que no me aseguraba llegar aquella noche a Barcelona, siendo el día siguiente la Concepción de Nuestra Señora fiesta la más principal de aquella ciudad, resolví desembarcar en Mataró, hallándome solamente cuatro leguas distante de Barcelona, donde podía entrar el mismo día.

Mataró no ha muchos años que era uno de los lugarcillos que se contaban en la vecindad de Barcelona, el negocio, y mercancía le ha puesto en estado que hoy le vemos; repútase la mejor villa de la costa de Cataluña, de más nombre, y fama, está situada en un amenísimo llano en la misma playa, lo que la hace sobremanera alegre, tiene bastante población, y hermoséala un arrabal fundado sobre el arenal.

Su Iglesia parroquial es a lo Antiguo; tiene una de Religiosos Carmelitas Descalzos a la Moderna con su cúpula, con unos labores de yeso harto donosa; tienen estos padres un huerto de limones y naranjos tan buenos como se hallen en otra parte; algo apartado de la villa hay un Convento de Monjas Carmelitas Descalzas que se ha fundado estos años en sitio muy alegre.

Aquí solamente nos detuvimos lo preciso para oír misa y comer, y alquilando una calesa, y cabalgaduras, salimos temprano para llegar de buena hora en Barcelona, es el camino todo llano, solamente se encuentra una pequeña montañuela llamada Montgat con un antiguo castillejo en la cima (del cual se habló bastante en otro tiempo)¹¹.

La segona referència d'un viatger per terres del Maresme és la de Christopher Hervey, qui va escriure alguna de les seves cartes des de Canet i que ens els seus textos¹² descriu parcialment el seu pas per la ciutat de Mataró durant el juliol de l'any 1760.

Molt més extensa i precisa es la relació de Rafael d'Amat i Cortada, el cinquè baró de Maldà, autor d'un immens dietari escrit entre 1769 i 1816 que porta el títol de "Calaix de sastre", una de les obres més importants de la narrativa catalana d'aquells segles.

TRACTAT DE ALGUNS POBLES Y VILAS DE LA COSTA DE MAR QUE SE TROBAN DESDE BADALONA A MALGRAT

Pasat lo poble prou gran de Badalona, que dista de la ciutat de Barcelona hora y quart, se troba, mitja hora después, lo castell de Mongat sobre de una montanya de son nom que se abanza al mar, el que queda sota, y a la vora un casulot luego de deixada la montanya; dalt, en la fortaleza de Mongat, que té la dita governador, hi ha sens est alguns pochs soldats y canons per guarda de la costa de moros y corsaris; al costat de la montanya que se deixa a la vanda dreta, pasa la carretera com que la divideix. Mitja hora después se deixa a la riera de Alella a la part esquerra; altra mitja hora de deixada esta, a la mateixa endresera queda la de Tayà y las casas de Masnou, totas blan-

11. OLIVES DE NADAL, J. (1992). *Europa 1700*. Barcelona: Ediciones Serbal, 31-34.

12. HERVEY, C. (1785). *Letters from Portugal, Spain, Italy and Germany in the years 1759, 1760 and 1761*. London: J. Davis.

cas, ab alguns torreons coronats de marlets de hechura morisca, en seguida de las casas quedant més amunt azia las montanyas, las del poble de Tayà ab sa parroquia. De poch hi ha bais a las casas del Masnou, iglesia sufragania de la de Tayà. La gent de per allí, los més són mariners y pescadors; las donas, per més pobras que sian, van molt limpias y curiosas¹³. Continuant la carretera, se deixan a los pobles de Premià de baix; y mitja hora después a Vilasar de munt y Vilasar de baix, los primers, casi a la falda de aquellas muntanyas, y sos arrabals a la vora de la carretera ab sos hortets al devant, tots estos a la vista del mar, tenint detràs, en distancia proporcionada, a tota aquella cordillera de montanyas hermoseedas ab arbres y vinyas a més de las terras de grans, ab tanta varietat de verts y colors que enamoran, ab moltas masías, torras, casas de pagès y los pobles de Cabrera, Cabrils y altres, hermosas praderías y arboledas, que a tota aquella verdor unints'i lo blau del cel y del mar en dias clars, dorantho lo sol, en efecte alegre moltíssim a tot pasatger. Hi ha de tant en tant, sobre de las arenas de la platja, algunas llanchas y barquetas de pescadors contiguas a las poblacions y casas de tota aquella marina.

Después, luego de travesada la riera de Argentona, se entra a las deliciosas hortas de Mataró, vehinas a la carretera y als rededors de aquella ciutat, que una hora abans de entrars'í se descobra desde Vilasar de baix. Entrase a Mataró per lo primer carrer de la Mercè de las Casas novas; después de estas, per la vora de la Rambla, y tot seguit Camí ral, carrer molt recte y lo més llarch de Mataró, deixantse a mitg carrer casi, lo collegi y iglesia de Santa Anna de Pares Escolapios; y a la esquerra y dret a la Abana y hermita de Sant Simón, barri un poch apartat, també a la esquerra. Luego de haver eixit hom de Mataró, prosegueix lo mateix camí de la costa de mar; una hora después se deixa a la vora de la carretera a la esquerra lo hostel de las Animas y casas adnexas a dit hostel; y cerca de un quart de hora, a la riera, casas y parroquia de Caldetas o Caldas de Estarach; mitja hora después, a la villa de Arenys de Mar, que és considerable, y a sa eixida se deixa a la dreta contigo a la carretera al fortí, unit a est la capelleta de Sant Telm, y un poch més amuntet la del mont Calvari, que media un pontet desde lo camí a la vora del mar; mitja hora después se pasa per tota la blanca caseria de la vila de Canet ab alguns torreons y un fortí a sa eixida. A la vora de las platjas de mar quedan embarcacions fetas y altras que se van fent, com també en las de Arenys; los terrenos de estas vilas y pobles són arena y argila per la vecindat de rieras y mar. La iglesia parroquial de Canet és de una capacísima nau y llarga a proporció; lo campanar queda comensat en quatre, de dos estats de home, y las campanas quedan en finestrals en la fachada de la iglesia; més amunt és la de Nostra Senyora de la Misericordia, un poch apartada de la iglesia y de la vila, que és lo santuari de gran renom en aquella costa de mar per la devoció que tenen los vehins de Canet y mariners de tota aquella costa de mar a la Mare de Déu de la Misericordia, per las tormentas de mar de que las ha librat de la mort, contenint dintre moltas dàdivas de vestits, presentallas y retaulons, sent molt limpia y curiosa aquella iglesia en retaulas de escultura y dorats, podentse esmerar en adornarla de un tot per ser rica la vila de Canet. Tres quarts de deixada se pasa per las casas y parroquia de Sant Pol, que se deixan a la esquerra, passant per son arenal y antes per un descenso de rocas bastant dolent, vuy fora y lo camí enterament adobat y fora de tot perill, fins a pujar al poble, des del que se repara molt lluny a la montanya de Monjuich en dias clars.

13. En aquest relat trobem per primera vegada esmentat propiament el topònim del Masnou.

3 quarts de hora después se presenta la vila de Calella, al baix de la platja, ab sas hortas, la que està molt ben situada ab carrers rectes y una bella iglesia denotantho sa fachada, no deixant de donar un simil sa situació a la de Barceloneta. La gent són la més mariners y pescadors, y las donas vesteixen a la usansa de las mataroninas, haventn'í algunas de bell talle de cos y galanas. Hi ha una plasa abans de arribar a la parroquia, y desde allí se pren lo camí de la esquerra per anar a la vila de Pineda; un quart de hora de deixada a Calella se pasa per lo costat de la iglesia y convent del Socós, de pares Caputxins, de las dos vilas, que se deixa a la vora del camí a la dreta. Un quart de hora después se entra al carrer prou llarch de la vila de Pineda, ab las dos plasas notadas que quedan en sa explicació. Per allí cerca és lo poble de Santa Susagna y altres. Una hora después de Pineda se entra a Malgrat, deixantse a la parroquia nova de pochys anys a la dreta ab algunas casas.

Tot est terreno de la costa de mar, per el que he transitat, girant desde Malgrat a la esquerra, terras endintre fins al Suro de la Palla, és ameno y alegre, per ser a la vora del mar y demés circumstancias referidas¹⁴.

EXPLICACIÓ DEL POBLE D'ALELLA¹⁵

Lo poble de Alella, que dista dos horas y mitja de Barcelona, està dintre de la riera del mateix nom a la vora. La parroquia ab la rectoria y la casa de Lleonart, que és al davant ab sa espayosa tanca, plena de arbres tarongers y altres, quedan ab algunas casas de pagesos, al mig de la riera formant, des del clos de la torre de Lleonart, dos brasos o divisions. En alguns paratges se estrecha y en altres és ample dita riera per sis o set coches de frente, la que és molt llarga y pesada per sa molta arena y argila que no és poca. Las demés casas, exceptuadas las referidas al rededor de la iglesia, són apartadas y de pagesos acomodats algunas. La plaza, contigua a la parroquia y rectoria, la fa recomanable un grosísim lladoner a un costat que, per lo tant copat de sas ramas y fullas, és fresca en temps del estiu, per causa de no penetrar los raigs del sol tanta és la espesura de sas fullas que prenen extensió per lo rededor de la plaza. La iglesia té cimbori; lo campanar és quadrat, donat de color bermell y blanch. La parroquia en son interior és medianament capaz y clara, haventhi orga medià per las festivitats entre any y de son gloriós patró Sant Feliu, 1 de Agost, que és la festa major de Alella. Hi ha estudi de minyons en el poble al costat de la iglesia y lo mestre és també organista, a no ser que sia altre sols mestre. Las torres de senyors que estàn en lo vehinat de las demés casas y iglesia parroquial són la de las Quatre Torras, que és vuy dia de don Mariano Mata; se nomena aixís perquè té a sos quatre cantons uniformes mirandas, blanquejadas, igualment que la casa; la torre de don Ramón Sans és cerca de la de Mata; la torre de Amat, alias de las Monjas, adnexo a ella un bonich caminal ab arbres tarongers a una y altre fila desde la vora de la riera a manera de rampa amunt a la casa de las Monjas prosegueix per lo altre costat fins a una glorieta de la font de la Salut, per recreo de aquella torre, ahont hi ha una devota imatge de la Mare de Déu de la font de la Salut y, esculpidas a un costat y altre de nincho, un enrajolat de Valencia, las ridículas figuras dels grasos y dels magres per diversió de quants y quantas se las contemplian. Dita

14. *Excursions d'en Rafael d'Amat Cortada i Santjust en l'últim quart del segle XVIII*. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya, 78-79.

15. Hem recollit l'explicació dels pobles d'Alella i Teià per ser els municipis matrius del Masnou. A l'original Rafael d'Amat Cortada també es relaciona l'explicació de Mataró, Caldetes, Arenys de Mar, Calella i Pineda.

torre, que era de la quondam Sra. doña Teresa Amat y Santiscla, al present és del Sr. marquès de Castellbell, y que'n trau be el possehit ab la vigilancia y treball de son masover, que és molt bon home fora de ser un xiquet cansoner. La torre de Magarola, vui dels Srs. marquesos de la Barzena, és un poch més amunt de la de las Monjas, mitg amagada que las més ho són. Lo terreno de Alella, ab lo de Vallromanas cap amunt, sa major porció és de bosch y vinya, sent sos vins excelents a no arruinarlos la pedra o altre contratemps. Lo poble, exceptuada la part de mitgdia que se descobra com per tronera lo mar, és rodejat de montanyas y solitari dit terreno, per consegüent no gaire alegre; és prou regalat de aigua; a més de excelents vins produheix aquell terreno taronjas dolsas que poden casi igualarse a las de Mallorca. Las torres de Fabregas y de Lleonart ne donan molts a vendre. La riera de Alella desemboca al camí de la Marina entre lo castel de Mongat, sent entremitg de éstas. La torre de casa Planella més amuntet de la carretera, dalt de un collat y lo moly sota.

EXPLICACIÓ DEL POBLE DE TAYÀ (TEIÀ)

Lo poble de Tayà, que està també situat dintre de una riera nomenada de Tayà, immediata a la població del Masnou; son terreno, encara que no goza molta vista per ser circuït de montanyas fora de la part de mitgdia que se descobra un poch lo mar, és alegre no obstant algo més que Alella per serne més vehí, y per los molts arbres y vinyas que hi ha en tot aquell terreno, sent de gran anomenada sos vins per lo esquisits si no cauhen pedregadas en las vinyas. Al mateix temps abunda lo terreno de Tayà de llimonas y taronjas, per haverhi llimoners y tarongers. Lo poble distarà del camí de la costa de mar y de las casas del Masnou mitja hora, si fa no fa, y no obstant ser a la vora de la riera algunas casas, las més ab la parroquia y rectoria, quedan en una notable elevació azia las montanyas al nord. Las torres de senyors que hi ha per allí al rededor són la de Tamarit, a l'altre part de la iglesia y riera, la qual casa a més de lo ben situada és digne de ser visitada per son hort de baix, galerias pintadas al fresco sense las obras interiors de la dita torre, blanquejada tota per dintre y fora ab sa capella pública al costat de la casa prou capaz y clara, de Sant Jaume apòstol, ab campanaret y campaneta a fora sobre del frontis o al costat de ell de dita capella. La casa de Fibiller, molt cerca de la de Tamarit, no té cosa especial, purament una sensilla habitació per los masovers y, per allí cerca azia la riera més baixas, són las de Padallàs y de Berart. La torre de casa Bru, frente de la de Fibiller a la altre vanda de la riera és un gran caseron pegat a las demás casas vehinas a la parroquia; té un gran pati y hort al devant a la part de mitgdia; al costat de la casa, que la considero molt antiga per sa estructura, hi ha capella pública de Sant Francesch, en la que hi ha jubileu en sa diada y per la Porciúncula en los días 1 y 2 de Agost, ab lluhida festa; sobre hi ha un terrat de tota la capella ab un campanaret ab sa campana per tocar a missa. Lo patró del poble és Sant Martí, onze de Novembre, y és sa festa major, acudinhi moltissima gent de per tot aquell vehinat y del poble. Lo treball de las donas és de fer puntas blancas o negras; sols conech a Pona Creus, viuda, vui Mayolas de segonas nupcias ab un tal Gervasi, y a una sa germana id est de la Pona, nomenada María, casada ab un tal Mamet y també als germans de éstas.

La parroquia és més que mediana y prou clara, ab dos portals grans, lo un a sol isent als peus de la iglesia y lo altre al costat a la vanda de Mitgdia, y del campanar que és quadrat y blanch de parets. Las campanas són quatre, dos grosas cada una en son finestral a llevant y mitgdia, y dos petites en dos petits finestralets un al costat del altre, a tramontana. Vora del finestral de la campana grosa, a mitgdia, és pintat en la paret un quadrant de las horas que pochs anys ha que se posà

lo rellotge en lo campanar per us de la gent y las campanas tocan las horas y los quarts quant no se tenen de tocar a morts y a festa. Hi ha orga regular en aquella iglesia per la solemnitat de sas festas y tribunas sobre de las capellas; un semblant la iglesia en sa nau y demés a la de las monjas dels Angels de Barcelona. Baix, a las casas del Masnou, que són de pertenencia del poble de Tayà, hi ha novament construhida una iglesia com a sufragania de la de Tayà¹⁶.

De l'any 1775 consten dues relacions, la primera són unes cartes de Philip Thicknesse i la segona és la relació de Henry Swinburne un viatger anglès que en el seu viatge a Espanya passà per Catalunya en entrar pel pas de la Jonquera. Del relat de Henry Swinburne cal destacar els tres fragments que es poden llegir a continuació:

La obstinación de nuestro cochero, que se empeñó en tomar el camino del interior, nos impidió disfrutar de la vista de los alegres pueblos y de los campos de naranjos que hay en la costa¹⁷.

Ayer aprovechamos un momento de sol para acompañar al cónsul a su villa en la playa. No sé si debido a la humedad del día, noté que había muchos mosquitos, cosa que temo pueda menguar las delicias del verano en este país encantador. De todos modos, tiene que ser éste un clima excelente; pues a pesar de lo nublado del cielo, el aire siempre ha sido templado.

Esta tierra está cubierta de jardines y abundan los huertos de naranjos y otros frutos. Pocos sitios del globo la aventajan en fertilidad¹⁸.

El mejor vino tinto de Cataluña se hace en Mataró¹⁹.

La relació de Jean François Peyron, un diplomàtic francès nascut a Aix l'any 1748, publicada a Gènova l'any 1780, i traduïda i publicada per J. García Mercadal el 1952, inclou una de les descripcions més completes de la comarca del Maresme feta per un viatger estranger. J. F. Peyron viatjà pel país l'any 1777. Travessà la frontera per la Jonquera, i després d'una breu visita a la ciutat de Girona, emprèn camí envers Barcelona passant per la Granota i recorrent el camí litoral.

Al cabo de ese camino, no encuentra uno para descansar más que una posada aislada, que llaman la Grenota; se atraviesan a continuación unas tierras pantanosas y algunos torrentes; pero un camino campestre, adornado aquí y allá con varios grupos de álamos, y campos cultivados con cuidado, compensan al viajero de las fatigas de la vispera, llegando a Malgrat, pueblo bastante grande, y en una hora a Alcaleya [Calella]; las casas se hacen cada vez más frecuentes a medida que se adelanta en el país. Se encuentran Tampil [Sant Pol], Canet y Arán [Arenys de Mar]; todos esos pueblos están a unos cien pasos del mar, rodeados de árboles y de jardines; se ven en arsenales varias barcas de pescadores y hasta tartanas bastante considerables. Las mujeres, en todos esos pueblos, tienen la tez fresca y son, en general, muy bonitas, casi todas ocupadas en hacer encajes y blonda; por ese trabajo, suave y tranquilo, su belleza se conserva y se perpetúa; los hombres

16. *Excursions d'en Rafael...*, 118-121.

17. SWINBURNE, H. (1946) *Viaje por Cataluña en 1775*. Barcelona: José Porter, 28.

18. *Ibid.*, 68.

19. *Ibid.*, 121.

están dedicados a la pesca. He visto pocos sitios más alegres que los que presenta toda esa playa.

De Canet a Mataró, esta bordeada de pequeñas colinas, que es preciso, sin cesar, subir y bajar, de suerte que el camino resulta fatigante; pero la vista continua del mar y de las alegres campiñas alegra y distrae al viajero.

Mataró es una villa pequeña, tan industriosa como poblada; sus alrededores están llenos de viñas, que producen un vino muy renombrado. Contiene varias manufacturas y la citan como una de las ciudades más ricas y más laboriosas de Cataluña. De Mataró hasta Barcelona se tiene siempre a la vista el mar; el camino está adornado de casas de campo, que pudieran estar construidas con más gusto, pero que no por eso sirven menos para enriquecer el paisaje y hacerlo más animado; se descubren desde lejos los campanarios, las torres y los baluartes de Barcelona, y se llega allí por un camino bastante hermoso²⁰.

Un altre text important és el del Baró de Bourgoing, un altre subdit francès, que viatjà pel país durant els anys de la Revolució Francesa. El text original fou publicat l'any 1797 a París. La versió castellana d'aquest recull també fou traduïda i publicada per J. García Mercadal.

A partir de la capital [Barcelona] son muy florecientes la industria y la población todo a lo largo de la costa. Badalona, sólo a una legua de Barcelona, nos dá el primer ejemplo. Cuatro leguas escasas más allá se atraviesa la linda ciudad de Mataró, notable por su limpieza y sus actividades. No tiene arriba de nueve mil almas, pero sus fábricas de algodones, sederías y, sobre todo, encajes; el floreciente cultivo de su territorio, y su comercio, especialmente el de vinos, hacen que sea uno de los lugares más importantes de esta costa.

El camino de Barcelona a Mataró es muy agradable, pero nada en toda España me ha parecido comparable a la deliciosa jornada siguiente. Un camino nuevo, que sigue las sinuosidades de la costa, subiendo y bajando las laderas, a veces escarpadas, de los cerros escavados en la roca en algunos lugares, atraviesa lindas poblaciones que, por la construcción de sus casa decoradas con sencillez, su limpieza y hasta por la actividad industriosa de sus habitantes, recuerdan las comarcas más agradables de Holanda.

Olvidad la atmósfera brumosa de ésta última región, prestadle imaginariamente el clima deliciosamente templado de los países cálidos refrescados por la brisa marina, substituid el curso triste y silencioso de los estrechos y gangosos canales de Batavia por el agitado movimiento de las olas, conservad todo lo que la industria nos ofrece de atractivo, y tendréis una idea del camino de Barcelona a Malgrat.

Algunas de estas poblaciones, que contrastan notablemente con el resto de España, merecen ser recordadas. Después de Mataró está Arenys de Mar, en donde empieza la diócesis de Gerona y que tiene un pequeño astillero y una Escuela de Pilotaje; Canet de Mar, villa muy bien situada cuyos habitantes comercian no sólo con toda España sino con las Indias occidentales, y se ocupan con éxito de la fabricación de encajes. Sant Pol, moderna población que crece rápidamente animada por su fecunda industria; Calella, uno de los más lindos lugares de la costa donde se trabaja bien

20. GARCÍA MERCADAL, J. (1952) *Viaje de extranjeros por España y Portugal*. Madrid: Aguilar, 727.

el algodón, la seda y los encajes. Pineda y, por fin, Malgrat, tras el cual se ceja este camino delicioso y las orillas del mar, para adentrarse en una región agreste²¹.

No menys important és la referència de Joseph Townsend, un sacerdot anglès que havia visitat altres països europeus abans de realitzar el seu viatge per Espanya que li portà dos anys, entre 1786 i 1787. El seu diari marcà un abans i un després en la literatura de viatges de la península Ibèrica. El viatge per terres peninsulars s'inicià per la Jonquera des d'on seguí camí cap a Girona, passant per Figueres. Abans d'entrar a terres del Maresme, s'aturà a sopar a l'hostal de la Granota. La primera referència a terres del Maresme és a l'entorn de Calella.

Hasta Mataró el suelo e incluso la arena de la costa están formados exclusivamente por el cuarzo y la mica que resultan de la descomposición del granito, los cuales son productivos mientras conservan la arcilla.

Nada hay más vulgar que precipitarse en sacar conclusiones; pero si siempre que no me tuviera que someter a semejante acusación me aventurara a formular una hipótesis, me inclinaría a pensar que allí donde aparece la arena vitrescente, ya sea en la orilla del mar o en montañas calcáreas, procede siempre del granito.

Después de recorrer cuatro leguas y media desde Gerona llegamos a Granotta, donde nos detuvimos a cenar. A tres leguas y media de Calella el aspecto del país cambia, pues el valle deja paso a la montaña. Éstas, como yo esperaba, son de granito; y a pesar de que el único cultivo que admiten es la vid, la naturaleza no sólo no las ha abandonado, sino que, con una poca común generosidad, las ha revestido de un verdor perpetuo, poblándolas pródigamente de elegantes madroños y de una rica variedad de hierbas aromáticas y arbustos floridos. Todo esto hace muy agradable el camino.

Al descender de estas montañas siempre perfumadas llegamos a un valle al que altos desfiladeros protegen de las inclemencias del mar. Allí cruzamos un río muy expresivo de la naturaleza del terreno que atraviesa, pues aunque en aquel momento llevaba escaso caudal y podía ser vadeado sin peligro, después de fuertes lluvias ruga con una furia indómita y arrastra todo lo que cae en él. Como el valle es llano y el suelo, arenoso hasta una profundidad considerable, carece de consistencia, los torrentes no encuentran márgenes que puedan obstaculizarlos y extienden su cauce hasta una anchura de casi un cuarto de milla. Evidentemente esta arena, que la continua acción de las aguas ha desprovisto completamente de arcilla, procede del granito.

Cruzamos el río y, no muy lejos de su desembocadura, ascendimos a una colina desde cuya cima contemplamos la costa, en la que la naturaleza ofrece un aspecto risueño. Hasta entonces las viñas que habíamos visto aún no habían brotado y los pájaros habitaban silenciosos en las montañas; pero aquí los viñedos mostraban largas ramas con brotes y frutos jóvenes, mientras que los pájaros parecían competir entre sí deleitando al oído con las melodías más maravillosas. Viñedos y olivares cubrían las lomas, y los barcos pesqueros animaban el mar. Desde este lugar encantador se divisaban multitud de pueblos hasta allí donde la vista se perdía.

21. GARCÍA MERCADAL, J. (1952) *Viaje de extranjeros por España y Portugal*. Madrid: Aguilar, 933.

En uno de ellos, Calella, que en español se pronuncia Callelia, pasamos la noche. Lo pueblan 886 habitantes, que disponen de unos cincuenta barcos de pesca.

Cuando, hacia las cinco de la mañana siguiente, reemprendimos nuestro viaje, no me sorprendió ver a niños, mujeres y ancianos provistos de cestos en los que recogían los excrementos de los caballos y mulas que pasaban por los caminos. Esta costumbre, que también se extiende por el sur de Francia, a la vez que expresiva de la pobreza del suelo, lo es también de una laboriosidad digna de todo elogio.

El comportamiento de los granjeros del oeste de Inglaterra es el opuesto a éste, pues utilizan como fertilizantes exclusivamente la arena y las algas que les ofrece el océano y desdeñan el recurso más evidente para enriquecer la tierra, cual es el abono animal. Valoran justamente lo que los catalanes desprecian, mientras que éstos se cuidan de recoger el tesoro que aquéllos desperdician. Sin embargo, lo más inteligente sería hacer uso de ambos.

Calella dista cuatro leguas de Mataró, que se recorren íntegramente a la par de una costa que al principio está compuesta por roca granítica y pasa luego a ser playa.

Mataró es un floreciente puerto marítimo de 9.679 habitantes que ha obtenido el título de ciudad gracias a su lealtad y fidelidad a la actual dinastía. Posee tres conventos masculinos y dos femeninos, además de un hospital general. Da trabajo a diecinueve telares y dieciséis máquinas para fabricar calcetines, tiene una buena producción de cordones, elabora estampados de lino, que envía a América, y se distingue por la calidad del vino que produce. Aunque apenas se ven personas ociosas, es de lamentar que gran parte de su mano de obra se pierda con las que se dedican a trenzar cintas, pues utilizan telares individuales que no permiten hacer muchas simultáneamente. Si esto se debe a una falta de información, el gobierno debería preocuparse por instruir mejor a la gente; si tiene su origen en un prejuicio, se les debería incentivar con primas y así fortalecer su economía.

Por toda Cataluña admiras a cada paso la laboriosidad de sus habitantes, los cuales con su trabajo constante han hecho fértil un suelo al que la naturaleza sólo hacía idóneo para el cultivo de la vid; pero al llegar a Mataró te encuentras completamente encantado: las granjas son auténticos jardines divididos en cuadros de unos cuatro pies de anchura que disponen de un canal para el riego. Todas disponen de noria, una especie de bomba de cadena que, a juzgar por su extrema simplicidad, parece originaria de la más remota antigüedad. Mediante ella extraen de un pozo todas las mañanas una cantidad de agua suficiente para cubrir las necesidades del día y la distribuyen por la tarde a cada cuadro de acuerdo con la naturaleza de sus cultivos. Los aljibes tienen una superficie de unos veinte, treinta o incluso cuarenta pies cuadrados, y una altura de tres pies sobre el nivel del suelo, y se cubren con una bóveda de piedra inclinada hacia el agua con objeto de facilitar a las mujeres el lavado y escurrido de la ropa. La descomposición del granito produce un suelo tan arenoso que dos bueyes, un caballo o incluso una mula son suficientes para labrarlo. El agua lo fertiliza tanto que una misma parcela produce maíz, vino, naranjas y aceitunas. Como seto utilizan el aloe americano.

Cuando nos acercábamos a Barcelona tuvimos que cruzar un río cuyo cauce estaba siendo limpiado por unos criminales vestidos de verde; contamos hasta cincuenta, que eran vigilados por una serie de centinelas apostados a distancias prudenciales para evitar su huida.

Este color es sagrado para los mahometanos, sobre todo los africanos, por lo que el hecho de

que con él vistan los españoles a sus peores criminales, e incluso a sus verdugos, constituye un curioso signo de desprecio hacia aquéllos.

La carretera que une Montopellier con Belgarde es ancha en todo su recorrido y se encuentra en perfecto estado; pero desde la entrada a España hasta unas dos leguas de Barcelona parece que no se haya hecho nada desde la creación del mundo con objeto de facilitar el paso y garantizar la seguridad del viajero que tenga que transitar por este camino. Aunque un inglés consideraría detestables estas carreteras, si, retrocediendo treinta o cuarenta años, nos situamos en la época en que nuestras rutas provinciales se encontraban en las mismas condiciones y pensamos cuánto se ha hecho en este período de tiempo, podemos esperar de la laboriosidad de los catalanes que no pasará por alto un asunto tan importante y que cuando nuestros hijos visiten estas maravillosas regiones lo harán con menos peligro y mayor comodidad que lo hicieron sus padres antes que ellos.

El sol primaveral del sur de los Pirineos resulta reconfortante para el viajero. Por su parte, la Cuaresma lleva aparejada una circunstancia que, en un país católico, no resulta ni del todo agradable ni beneficiosa para su salud, ya que durante estos cuarenta días de abstinencia debe aprender a mantenerse a base de pescados y vegetales. Aunque en España pueden comer carne durante cuatro días a la semana merced a una indulgencia especial, casi nadie hace uso de ésta.

Fuera de los días de Cuaresma, el alojamiento es bastante aceptable y resulta más barato que en Inglaterra o en Francia. Un carruaje tirado por una buena mula y conducido por una guía se alquila en cinco chelines diarios, y no genera otros gastos. Almorzar sin limitación de vino cuesta quince peniques, y veinte la cena y una cama, mientras que por el chocolate del desayuno te piden dos. Se trata de tarifas fijas y preestablecidas, que no dejan lugar a ese regateo con el posadero del que en Francia no se libran ni los más pacientes.

En toda esta región los bueyes transitan vivazmente por los caminos transportando pesadas cargas²².

En una línia similar cal relacionar el diari d'Arthur Young, un altre viatger anglès, que va recórrer les terres catalanes l'any 1787 i que aporta alguns dels textos més sobris sobre les possibilitats de l'economia catalana. El recorregut d'Arthur Young és potser poc habitual. Entrà a Catalunya per la Vall d'Aran i després de visitar Montserrat i Barcelona, es dirigí cap a França seguint el camí de marina.

A Ballalo (Badalona), a dues hores de Barcelona, trobem les primeres vinyes, però les muntanyes arriben fins al mar; i, quan no hi arriben, la terra plana no té més de mitja milla d'amplada. Tanques de lycium (cambronera). Algunes moreres. Tarongers als horts. Unes quantes palmeres, amb ceps al voltant. Bous de color de crema als carros, amb les banyes serrades a una llargada de 6 polzades, junyits, i una mula al davant. Una parella de bons bous val 25 lliures angleses. Plana d'un quart a mitjas milla d'ample.

Tot el gra d'aquest país és deixat al camp fins a l'hora de batre'l, i diuen que mai no es fa malbé. Una trinxera de 30 peus oberta enmig d'un pujol i protegida amb una paret a cada banda: és el camí nou. Tenim el mar al costat, a la dreta, tot el trajecte, i la plana de què parlo s'estén entre el mar i la

22. TOWNSEND, J. (1988). *Viaje por España en la época de Carlos III (1786-1787)*. Madrid: Turner, 50-52.

mntanya. Algunes d'aquestes muntanyes són arenoses i plantades de ceps, que donen, per jornal, quatre cargues, a 13 o 14 pessetes la carga. El jornal val 300 lliures espanyoles (35 ll. 8 s. 9 d.) i produeix unes 2 ll. 14 s.: molt desproporcionat respecte al valor de la terra. Hi ha una enorme quantitat d'arbres fruiters de tota mena. Un jornal de cànem de rec produeix 10 o 12 quintars; de secà, molt menys. El preu és de 14-17 lliures espanyoles el quintar, o sigui 35 s. anglesos, cosa que fa 19 ll. 5 s. l'acre. Això trancant-se d'un bon tros. Les muntanyes són a una distància de mitja milla o una milla, i són conreades parcialment fins al cim. Tot ben tancat, i homes apariant les esclertes de les tanques.

Les mostres d'activitat industrial en aquesta costa no poden ser més evidents. Molts vaixells i xarxes de pesca, amb fileres de bones cases blanques a la vora del mar. I, mentre els homes són a pescar, les dones s'afanyen fent punta. Dinem a Gremah (Premià (?)) i després seguim fent camí per la mateixa plana, de sòl arenós. Molt conreu. Sobre els pujols, molta vinya. Conreu intensiu de cereals. Tots són segats i la terra llaurada, però, les garbes encara són al camp. Ceps. Molts pobles grans i cases escampades tot el camí. Passem Meliassa (Vilassar), un poble pescador. Salen molt peix per a Barcelona. Les xarxes són molt grans. Cases i més cases.

La més mínima obertura entre les muntanyes deixa veure cadenes més llunyanes i més elevades. Això concorda amb les amples vistes contemplades des de Montserrat i demostra la naturalesa accidentada d'aquesta província i la poca amplada de les seves valls.

Veiem un camp de blat llaurat, en el qual han sembrat blat moresc, que ja surt. Zona en part cultivada, en part erma, tot i que, al primer cop d'ull, totes dues parts semblen estar al mateix nivell. Els torrents en deuen ser la causa, encara que no es veu ni aigua ni rieres. Tot forma un conjunt. En aquest cas, com en tants altres, la indústria, amb l'ajuda dels capitals, fóra el remei. Vuit homes treballen en un camp arenós amb una espècie d'aixada de 16 polzades de llarg i 9 d'ample, amb un mànec curt que els força a inclinar-se exageradament. S'usa molt aquí. Vall ampla de dues a tres milles, que comunica amb un pas estret de les muntanyes. Sembren molt sovint mongetes amb el blat de moro, però aquest és més dolent, o sigui que no s'hi guanya res. Alguns tarongers molt bons, de prop de 20 peus d'alçària, amb troncs molt bonics i un ramatge rodó que fa una ombra espessa. Tota aquesta vall abans de Mataró (Mataró) és perfectament conreada. Hi ha molt alfals i hi trobem una cosa que encara no havia vist: semals per portar als camps els excrements i els pixums.

Mataró és una gran vila de cases netes, blanques i ben construïdes, i de carrers en angle recte. Els habitants semblen molt actius. Hi ha alguns telers de fer mitges, però el que hi domina són les puntes. A cada casa hi ha una gran porta que seveix també de finestra per a la sala de baix, cosa que prova la gran calor que hi fa habitualment. No puc deixar d'afegir, i ho sento, que també aquí dóna molta feina l'activitat de treure's els uns als altres els polls del cap.

El cànem dóna deu quintars per jornal; les vinyes, tres, quatre i fins a cinc cargues de vi. El jornal val 300 lliures espanyoles; si no són de rec, de 100 a 150 lliures. Durant una llegua, fora de la vinya, ben poca cosa més. La plana té dues milles d'ample i és de sòl arenós i grava fina. Es ven a 150 lliures espanyoles el jornal. A les muntanyes veïnes, i vora del mar, ceps. Les muntanyes són conreades, encara que no massa bé, fins al cim; però també hi ha molt erm. Cases escampades pertot arreu.

Passem per Arrengs (Arenys de Mar), gran poble on la construcció de vaixells sembla florent; tothom fa puntes de fil. El fil ve de França. Les dones guanyen de 10 a 15 sous per aquesta feina. Molta activitat i, per tant, bon aspecte. Canet, una altra gran vila amb drassanes, embarcacions de

pesca i molt activa fabricació de puntes. Tots aquests pobles són ben construïts, treballadors, i gaudeixen, en conseqüència, d'un gran benestar. No hi ha ni un pam de terra que no sigui perfectament regat, amb pous i safareigs. Les vinyes cobreixen el pendent de les muntanyes. Els pagesos són masovers. Les collites es divideixen en tres parts: dues per al pagès i una per al propietari. El pagès es fa càrrec de totes les despeses. Algunes vinyes són arrendades a preus que van de 15 a 40 pesetes. A França totes les vinyes són a mans dels propietaris.

A Calielli (Calella), poble també important, i tan actiu com els altres, l'hostal és, com els de muntanya, brut i mancat de provisions, fora de les que necessiten els mulaters. Cal fer remarcar que ens trobem en el gran camí que va de París a Madrid.

Sortim de Calella i entrem en una plana de mitja milla d'ample. Secà. Cànem, molt dolent. Blat de moro de 7 peus d'alçària. Ceps sota les oliveres. Blat segat i apilat als camps, que són ja llaurats. Un jornal val 200 lliures; al costat, un altre de rec en val 1.000. Diferència sorprenent. Trobem, a menys d'una llegua, Penether (Pineda), un altre gran poble, i després Malgrat, que no és tan ben construït com els altres, però en el qual encara es fan força puntes. Molt blat de moro, i bo, del que a Catalunya en diuen "meliac" (milloc). El mateix nom vaig trobar més tard al Llenguadoc, on parlen la mateixa llengua que els catalans. El blat de moro se sembras gra a gra, després del blat.

Aquí el camí se separa del mar i penetra en un país molt tancat i molt boscat²³.

Una de les descripcions més completes de les terres de Marina és la de Francisco de Zamora. Aquest és un dels viatgers més singulars del segle XVIII, fins i tot una mica misteriós i sinistre. Francisco de Zamora va néixer a Villanueva de la Jara, un poblet de la província de Conca, l'any 1757 (m. 1812). No se sap res de la seva vida acadèmica però fou designat alcalde del crim l'any 1785 a Barcelona on estigué fins al 1791 que marxà a Madrid. Durant la seva estada a Catalunya realitzà els viatges que es publicaren sota el nom de *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Aquesta tasca viatgera i la seva recopilació és el que ha fet sospitar a més d'un de la figura políticopolicial que devia exercir Francisco de Zamora a Catalunya, d'altres entenen la seva tasca com a fruit del *desvetllament que es produí el segle XVIII en matèria d'estadística i de recollida de dades essencials per a l'administració pública*²⁴. L'original de l'obra de Zamora es conserva a la Biblioteca del Palau Reial de Madrid i entre els seus papers es troba el diari de viatges i algunes respostes del qüestionari de pobles i ciutats de Catalunya que feu als corregiments. El diari *ens dona una imatge bastant completa de l'estat de Catalunya a la segona meitat del segle XVIII*²⁵.

El primer viatge per terres del Maresme el feu durant el seu quart viatge, iniciat l'endemà de Sant Esteve de 1786.

Dia 27 de diciembre de 1786

Salimos de Barcelona para ir a la ciudad de Mataró, tomando el camino que se está construyendo desde la Puerta Nueva de Barcelona hacia Francia pasando por dicha ciudad de Mataró. El trozo

23. YOUNG, A. (1993). *Viatge a Catalunya (1787)*. Tremp: Garsineu Edicions, 67-73.

24. ZAMORA, F. (1973). *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. A cura de Ramon Boixareu. Documents de Cultura. Barcelona: Curial, 13.

25. *Ibid.*, 21.

que hay hecho de este camino hasta cerca del río Besós es bastante sólido, pero tiene de malo que formando una calzada en medio de un terreno bajo como es por el que pasa, causa la inundación que padecen las tierras de la izquierda; pero haciendo a menudo alcantarillas para dar paso a las aguas, podría remediarse este daño, que es de mucha consideración porque se riegan las muchas huertas que hay en este espacio con el agua de la acequia.

Este trozo de camino hasta el Besós es una de las salidas más hermosas y divertidas de Barcelona, pues además de hallarse plantadas sus orillas de buenos álamos blancos, y sus terrenos inmediatos bien cultivados, están también sobre sus orillas una gran porción de prados de las fabricas de indianas que lo hermocean mucho. Debe notarse que los prados más inmediatos al camino riegan en el verano grandes trozos de él para que no les vaya el polvo a las piezas de lienzo, con lo que dan nuevo mérito a este paseo.

El río Besós se pasa a vado, pero hay la fortuna que la mayor parte del año no trae agua. Pero sus avenidas son tan crecidas como perjudiciales, cortando muy a menudo el paso. Por lo tanto, se hace muy indispensable un puente.

Se pasa por el pequeño pueblo de Santa Coloma de Gramanet, que está a las márgenes del río, y, poco después, por la villa de Badalona, de cuyos pueblos hablaremos en otra ocasión.

Pasamos por debajo del castillo de Mongat, cuya situación sobre la misma orilla del mar, y en una grande eminencia, le hace muy seguro. Desde aquí empieza ya el Corregimiento de Mataró, habiéndose concluido el de Barcelona, y desde aquí a Mataró se pasa por los términos de Tiana, Alella, Tayá, Premiá, Villasar, Cabrera, cuyos pueblos distan media legua de la marina; algunos de los cuales tienen su vecindario a la orilla del mar tan crecido como los mismos pueblos. El vecindario de Tiana se llama las Casas de Mongat; el de Alella, las Casas de Mar, el de Tayá, Masnou; el de Premiá, el Vecindado de Mar. y el de Villasar tiene su solicitud de erigirse en pueblo separado de la matriz bajo el nombre de San Juan de Villasar de Mar.

Estos mismos vecindarios todos son de esta centuria; o, por mejor decir, desde el año de 30 de ella, pudiéndose formar iguales vecindarios en la misma orilla en los términos de los pueblos que ahora no los tienen.

Esta costa es sumamente hermosa y divertida, por el grande plantel de viñas que se ve en sus montañas, por su crecida población, por la limpieza y aseo de las casas, por su temperamento, etc.

Las cercanías de Mataró son también muy graciosas, bien cultivadas, y pobladas de algunas casas de campo.

Día 28

En este día vimos la ciudad de Mataró, situada en la orilla del mar y en una pendiente suave que forma la cordillera que divide el Vallés de la marina Tiene dos arrabales, uno de tierra, y otro de mar, a cual más gracioso. Sus calles son anchas y derechas; sus casas, muy blancas y limpias, con pequeños jardines que se ven desde las calles, y con abundancia de aguas muy buenas que, bajando desde la montaña, mueven tres molinos, y reunidas pasan después por medio de la hermosa calle nombrada de Riera, a cuyas orillas hay plantados álamos blancos, que, junto con estar bien poblada de casas, la hacen muy deliciosa.

Vista general del Masnou a mitjan del segle XX. D'entre les cases del poble sobresurten els edificis de l'Alberg i de Can Gorino. Autor: desconegut. Núm. de registre: 484, AMM.

El puerto es más bien una playa de mar, aunque segura, por tener un gran fondo pero, hallándose circundada de rocas, podría hacerse en él un buen puerto. Sin embargo, entran cerca de 800 embarcaciones de comercio en cada año.

Hay una iglesia parroquial muy capaz, (...).

Hay tres conventos de frailes. El uno de ellos; de Capuchinos, situado sobre la ciudad, en la pendiente de la misma montaña, por cuyo motivo disfruta de unas vistas muy extendidas; y, sin embargo, tiene agua viva.

El hospital es excelente, y se va enriqueciendo de modo que podrá ser muy útil a esta ciudad y sus cercanías.

Los vecinos de Mataró son muy industriosos, así en la agricultura como en el comercio, extrayendo sus vinos para el Norte. Hay tres fábricas de indianas, veinte y cinco telares de estofas, ochenta de medias de seda, y veinte de algodón, con muchos de hacer cintas, que aquí llaman betas. Las mujeres y niñas de cuatro a cinco años trabajan encajes finos y blondas.

Hay un pequeño astillero, donde se construía una embarcación para el comercio de América, de cuatro mil y quinientos quintales.

Los jardines que hay en algunas de las casas principales son muy graciosos, y a favor del buen temperamento de este pueblo, abundantes de frutas delicadas. (...).

Día 29

Salimos de Mataró para ir a Cardedeu, pasando por el pueblo de Argentona, cuya iglesia parece muy antigua. Sus principales frutos son vino, trigo, etc. Es un pueblo en cuyo término hay casas de labradores acomodados y antiguas. En una de ellas se conserva todavía lo que aquí llaman rifa i rafa, que es una especie de armería. Los diezmos de este pueblo pertenecen al Cabildo de Barcelona y a la Casa de Moya, como señores del Castillo de Burriac, a cuya Baronía pertenece.

Francisco de Zamora tornà a trepitjar terres del Maresme a l'estiu de 1787 durant el seu sisè viatge per terres catalanes.

Día 13 de agosto de 1787

Salimos de Barcelona preparados con las noticias para un viaje más largo que los que hemos hecho hasta aquí, dirigiéndonos por la Torre de Romá donde se halla el Señor Obispo de Barcelona, de quien fuimos a despedirnos. Dicha torre está situada en una pequeña eminencia del término de Badalona, dominando el mar y la llanura, con unas vistas excelentes desde Mongat a Monjuic. Había a la vista de ella tres jabeques argelinos, y tenían miedo los naturales. A la tarde pasé por bajo del fuerte de Mongat. Allí cerca se hace la cal y yeso que se conduce a Barcelona. A la mano derecha hay unas casitas que llaman de Mongat. Dejamos el camino de Mataró y tomamos a la izquierda, pasando por el término de Alella, desde cuyo pueblo se ha propuesto hacer un camino para Granollers, Vique y Olot, cuya obra sería ,muy interesante porque facilitaría a aquellos pueblos de la montaña llegar a la marina por la parte más corta. En Alella se crían naranjos, de que se hace gran comercio para fuera del Reino. Antes no se cogía trigo, pero en el día se pasa de 700 cuarteras. Es sumamente agradable el trozo de camino que pasa por el término de Alella, por lo bien cultivado y arbolado que se halla. Se me ha asegurado que en 20 ó 30 años a esta parte se han fabricado más de dos mil casas de Barcelona a Mataró.

Al final de la subida de Font de Cera hay una fuente, y allí es la división natural del Vallés y marina.

La tercera vegada que Francisco de Zamora passa per terres del Maresme és al final del novè viatge que l'havia dut per l'Empordà. Aquest viatge el feu al febrer de 1790, tres anys després de la seva primera visita.

Salimos de Blanes y, después de un rato, pasamos la Tordera, paso peligroso por las avenidas que suele tener y por lo falso de su piso. Aturden los estragos que causan estos ríos.

En sus orillas hay algunas arboledas.

Entramos en el camino de Francia que se dirige a Malgrat, notando que parece que el terreno se suaviza y ensancha desde que se sale de Blanes.

La primera villa que se halla inmediata a la Tordera es la de Villanueva de Palafolls o Malgrat, distante de dicho río media legua. Su situación es en llano, cerca del mar, y sobre el mismo camino de Francia. Las calles son anchas y bastante derechas.

Para estar en la marina es algo fría, pero de mucho comercio y fecundo su término –nombrado Palafolls– de toda especie de frutos y frutas. En especial se cogen pasadas de cinco mil car-

gas de vino, de mediana calidad, y quince mil cuarteras de granos:esto es, trigo, maíz, judías, guisantes, habas y otros. El producto del pescado y aceite asciende a seis mil libras al año. La matrícula es de 200 hombres. Hacen el tráfico en el Reino de Valencia y otras partes 25 buques de cuatro toneladas; y de pescar hay 30, que consisten en una tonelada, dedicándose también al comercio del carbón, que transportan para la provisión de Barcelona; y a este comercio tienen empleadas pasadas de cien mil libras. Se emplean en el trabajo de encajes setecientas mujeres y muchachas, y se computa su trabajo anual a 25.550 libras catalanas. Su vecindario es de poco más de 300 casas. Hay una sola iglesia, que es la parroquial, y ésta se construye de nuevo muy pomposamente mediante un cuarenteno impuesto en sus frutos y comercio, con licencia del Consejo. Los de su residencia son el cura párroco, el teniente de cura y el clavero. Tiene un maestro que enseña las primeras letras y gramática, la cual se paga de los propios de la villa y es dotado por su Majestad; y algunas mujeres se dedican a enseñar a las muchachas de hacer encajes, mediante pagarles un tanto al mes, como media peseta. A media hora del pueblo se hacen muchas casas nuevas.

El carbón y leña que llevan a Barcelona baja de Hostalrich y sus contornos. Hay una fábrica de aguardiente y tres escudilleros, y la tierra es de cerca del pueblo.

No hay fabricante de áncoras. La torre de Santa Susana está a más de un cuarto del pueblo, otro tanto del mar, y está casi arruinada.

Salimos de Malgrat, viendo la calidad buena de la tierra de estas llanuras y, a la derecha, el pueblo de Santa Susana, cuya parroquia está al pie de un monte; y por los contornos, sus casas dispersas, A la misma mano se ve la ermita de Gracia, del término de Pineda.

Este pueblo está situado en llano, con bastante buenas calles. Es pueblo de labranza, no obstante hallarse a poca distancia del mar, a cuya orilla tiene un pequeño vecindario. La iglesia es pequeña, y sobre su portada se lee, muy mal escrito, «A primer de agost de 1545 arribaren de alba 8 galiotas de turcs; posaren la gent a la playa, cremaren las portas de la iglésia e moltas casas, e mataren e captivaren 188 animes pujant fins a casa de Palau. De mijorn se tornaren a embarcar. Per a reparo de 12 poblats s'és fortificada esta iglésia de Pineda».

Hay maestro de primeras letras, a quien sirve el nombra miento de titulo para ordenarse; y el común, con real dotación, le paga 180 libras de los fondos de villa. Enseña también la gramática.

Hay algunos tejedores de lino.

De aquí fue el famoso Pablo Gibert.

Mosén Narciso Blanchart, presbítero, nos dijo que los naturales de Pineda son poco aplicados al comercio, pero es abundante de frutos y frutas. Cógense nueve mil cargas de vino de buena calidad al año, y siete mil cuarteras de granos. Aceite y pesca ascenderá a tres mil libras. De matrícula hay 100 hombres. Se fabrica en ella de tanto en tanto algún buque de unas setenta toneladas. Hacen el tráfico cuatro buques, uno de 60 toneladas y tres de a cuatro; y de pescar hay 22. Se emplean en los encajes 750 mujeres, regulándose su trabajo en 27.375 libras. Su vecindario es de 350 casas. Hay una sola iglesia parroquial, siendo los de su residencia el cura párroco, el teniente de cura, un clavero, un diácono, un sacristán, el organista y ocho beneficiados simples de residencia; y algunas mujeres enseñan la labor de los encajes a las niñas, pagando éstas media peseta de mesada. En el término de la villa, a un montecito, se halla construida una capilla dedicada a la Virgen Santísima de Gracia.

Salimos de este pueblo para ir al de Calella, distante de aquí media hora.

Calella, está situado a orilla del mar, en una situación muy llana. Es el pueblo más gracioso que hemos visto en nuestro viaje, por la rectitud y anchura de sus calles, regularidad de sus edificios, limpieza y aseo de las casas y calles, debido todo a la policía de su Ayuntamiento, que es sumamente celoso en no permitir que nadie edifique sin su noticia y que todos observen los bandos de policía.

Las calles tienen entre sí buena correspondencia, dando todas al mar.

Es villa muy templada en todas estaciones, y de aire muy sano.

Sus moradores son muy aplicados al comercio, corriendo no sólo España y sus Indias, sino también los Reinos más remotos. Es también apreciable por sus frutos y frutas, en especial lo exquisito de su vino y pureza con que se hace, que merece la distinción del resto de la costa, siendo su cosecha pasadas de siete mil cargas, y de granos mil cuarteras. Matriculados: 370. Se construyen algunos buques de 70 toneladas. cinco de a 4, y 60 barcos para la pesca. Mujeres que trabajan encajes pasan de mil, y se regula su valor de 38 a 39 mil libras. Aceite y pesca redividen anualmente más de 16 mil libras. Fábricas de medias de seda hay cinco, que componen 19 telares, y quedan empleados por su trabajo, comprendidas las mujeres para coser y bordar las medias, 55 personas; para el cual giro es preciso tener empleadas unas 20 mil libras. Fábricas de medias de algodón tiene [en blanch], compuestas de 75 telares, trabajando en ellas, comprendidas las mujeres para coser y bordar, unas 130 personas, para el giro se consideran necesarias unas 50 mil libras. Fábricas de cordones de azúcar tiene 2, compuestas de 40 telares, para el cual giro se necesitan 20 mil libras, empleándose en todos los trabajos resultantes de ellas 100 personas. Su vecindario es 550 casas. Se construye actualmente una suntuosa capilla dedicada a la Virgen Santísima de los Dolores, con sus piezas necesarias y correspondientes para la creación de una congregación. Hay una iglesia parroquial muy capaz y hermosa, componiendo la residencia el cura párroco, un teniente de cura, un clérigo, un organista y cuatro beneficiados. Tiene un santuario dentro del término, antiquísimo, dedicado a sus santos patronos mártires Quirico y Julita, que lo cuida un hermano. Y en la división de los dos términos de Calella y Pineda se fundó en el año de 1700 un convento de Capuchinos, en el cual se hallan 25 religiosos conventuales. La villa es fundada modernamente, como que en 1530 se erigió parroquia mediante autoridad pontificia, siendo antes sufragánea de Pineda. Tiene dos maestros dotados por su Majestad para enseñar, el uno los principios de leer, escribir y contar, siendo su dotación 125 libras cada uno, que se pagan de los propios de la villa; y sin dicha dotación se les ayuda con admitirles en la residencia de la iglesia por lo tocante a las funciones adventicias que se celebran en ella, regulándose dicha admisión a 150 libras para los dos. Sin dichos dos maestros, algunos vecinos de la villa mantienen a sus costas otro maestro para enseñar de gramática a sus hijos, de modo que la enseñanza de la villa, en razón a primeras letras y gramática, no la tiene mejor en el día otra población. Muchas mujeres se dedican a enseñar a las niñas a bordar coser y hacer encajes, por una pequeña paga que les dan los padres.

La parroquia tiene la advocación de Santa María y San Nicolás. Se hundió en 1746 y se empezó a reedificar en 6 de junio de 1747, concluyéndose en 22 de septiembre de 55, cuyas fechas se leen en la puerta. Ahora están formando un crucero, elevando la torre y haciendo la capilla de la congregación de los Dolores, lo que prueba la opulencia de este pueblo.

Hay un hospital a quien se ha dejado una herencia rica.

Las mujeres, aunque trabajan puntas, como se ha dicho, se dedican a coser y bordar las medias, porque en estas operaciones ganan más jornal.

El camino se halla ya mejorado en las cercanías de este pueblo, y se trata de hacer un buen mesón.

En este pueblo, y en Malgrat y Pineda, se bebe agua de pozo. En Blanes, de fuente, muy buena, pero poco abundante. Falta en Calella una batería para defensa del puerto.

Salimos de Calella, viendo a la derecha la torre, sobre una eminencia del camino.

San Pol de Mar está situado a orilla del mar, parte en alto y parte en bajo. El agua que se bebe es de pozo.

Hay algunos tejedores de lino.

En una eminencia inmediata al pueblo hay una ermita de San Pablo en que antes hubo un monasterio de Benedictinos, que ahora es el de Breda. 16o En dicho paraje hay ermitaño, y es un buen punto de vista.

Por las inmediaciones del pueblo pasa el arroyo llamado Vallalta, que en verano se seca.

El terreno es estéril y rocoso.

Pasa por el pueblo el camino real.

Sus moradores no son aplicados al comercio. Cógense cinco mil cargas de vino de buena calidad, y de granos muy pocos. Su matrícula es de 150 hombres. Barcos de cuatro toneladas tiene seis; y de pescar, 24. Las mujeres se emplean a la labor de los encajes, y a éstas, que serán unas 300 se les considera ganarán en el año 9.800 libras. Su vecindario es de 200 casas. Tiene una sola iglesia, pequeña, con un teniente de cura y un organista, el cual enseña a los niños las primeras letras. Esta villa es sufragánea de un lugar que hay encima de ella, a media hora, nombrado San Ciprián de Vallalta. Tiene al lado de la villa y de su riera un molino harinero, con una poca de agua, construido de unos 8 años a esta parte por Juan Torrodona, notario de Barcelona e hijo de la misma villa.

Salimos de San Pol para ir a Canet, notando que vuelve a cerrarse la costa con montañas desde que se sale de Calella, y también que van blanqueando las poblaciones de la marina.

Canet está situado en una pendiente suave a orilla del mar, pasando por él tres rieras que, aunque sólo llevan agua cuando llueve, ocasionan mucho daño al pueblo.

El Dr. Melcior Costa nos acompañó a ver el pueblo, y nos fue dando algunas noticias. Es lugar muy gracioso, de buen caserío y todo blanco. Tiene un hospital con una buena capilla.

La iglesia se está ensanchando, y el altar mayor, antiguo es muy arreglado. Hay una capilla de la Virgen de la Misericordia, con un ermitaño.

Se coge muy poco trigo y aceite, mucho vino, y sólo del que se pierde se hace aguardiente.

La principal ocupación de este vecindario es el comercio de Cádiz, Madrid y Galicia, y los patronos en derechura a América; y son muy pocos los que se dedican a la pesca.

Hay dos molinos con agua de minas profundas, y uno de viento.

Se bebe agua de pozo, pero podría haberla de mina. Las mujeres trabajan encajes, no siendo extraordinario el que se mantengan sólo con esta hacienda algunas viudas cargadas de hijos.

En este pueblo se viste generalmente con más decencia que en el resto de la costa.

El rector de esta parroquia estaba antes en la de San Acisclo y Victoria de Vallalta, pueblo de

200 casas, de donde se pasó aquí por el crecimiento que tuvo Canet; y ahora tiene un vicario en Vallalta; pero la justicia es separada.

En Canet hay 800 casas, y la más antigua de ellas se llamaba años atrás Casa de Canet, de donde se cree tomó el nombre este pueblo. Tiene capilla pública.

Casi todas las casas tienen sus huertos. Hay muchas ricas y todas han hecho esta fortuna en muy pocos años. En la playa hay una torre fuerte con algunos cañones, y en ella está la casa de Ayuntamiento, y una campana para avisar las necesidades de mar.

El vicario tiene observado que todos los ricos actuales del pueblo han sido ellos mismos pobres. Me dijo también que en Calella había mucho dinero, pero que gastaban poco. Se trabajan algunas embarcaciones. No hay puerto.

El mismo vicario me aseguró que esta villa es muy sana, y templada en invierno y verano; y yo noté que es población muy graciosa, pero falta de llanura en sus inmediaciones.

Aunque hemos dado una idea en general de este pueblo, no dañaría apuntar más pormenor algunas particularidades que nos han dicho de él, y son: que sus habitantes hacen el comercio en las cuatro partes del mundo, a fin de exaltar más y más el comercio, aunque no hay en él fábricas. Su fruto consiste en ocho mil cargas de vino. Tiene suficiente número de embarcaciones de comercio de ciento y cincuenta y más toneladas; matriculados llegan a quinientos hombres. Las mujeres que trabajan encajes pasan de mil, reditúa su labor de 38 a 39 mil libras anuales. Aceite y pesca, mil quinientas libras. Tiene una sola iglesia parroquial con su cura párroco, teniente de cura y doce beneficiados de su residencia, y de estos doce hay dos para enseñar, el uno leer, escribir y contar, y el otro gramática, aplicándose algunas mujeres a enseñar a las niñas de coser y hacer encajes mediante una módica paga mensual. En su mismo término y al lado de la real carretera tiene un molino harinero, pero de poco producto, por ser muy falto de agua; y encima de la villa, en un montecito, se ha construido de unos dos años a esta parte un molino de viento.

Salinos de Canet dirigiéndonos por el camino nuevo, a orillas del cual hay una fuente, antes de llegar a Arens de Vall, y la ermita del Santo Cristo del Calvario, sobre una peña aislada, a la cual se entra por un arco.

Allí cerca está situado Arens de Vall en terreno llano, por medio del cual pasa una riera que así como le sirve de recreo cuando no trae agua, por la anchura que gozan, les causa terribles trastornos con sus avenidas.

No tiene puerto este pueblo pero dicen que podría hacerse.

Nos dijeron que fue natural de este pueblo el Padre Roig y Chel autor de las Historias de Gerona y Manresa, y persona muy conocida por su literatura en este ramo.

Los dos Arenys tienen cada uno su justicia

Sólo hay una mala fábrica de aguardiente algunas de rosolis, y de pañuelos y de medias de algodón y seda. Hay maestros de hacer áncoras. Murió ya el bizcochero.

Llevar carbón y leña a Barcelona de Arens de Mun, Mon Negro y sus contornos.

Se hacen blondas y encajes.

Comercian en América y otros varios puertos de España y Europa, hasta Rusia.

No se coge trigo y cebada más que para 8 días. Se cogen algunos garbanzos y mucho y buen vino, y algún aceite, pues el término es tan estrecho y montuoso que no hay tierra para otra cosa.

El caserío de este pueblo es muy bueno. Hay algunos boteros.

La iglesia es pequeña para el pueblo. Los altares, antiguos, no son razonables. Hay maestro de primeras letras, dotado, pero no de gramática, que van a estudiarla a Canet, donde la hay. Tiene 1.000 casas. Hay un convento de Capuchinos fuera del pueblo, con agua viva, una comunidad de 17 residentes y una capilla de la Piedad.

Un hospital, nuevo, pero con poca vista

Dos molinos harineros con mina, cuya agua suponen que es mineral.

Es pueblo nuevo, y se conocen todavía las casas primeras, que son pocas y con alguna defen-sa. Hasta el siglo XVI no se empezó la iglesia.

Hay una torre sobre el pueblo, de poca fuerza.

Es lugar en donde las gentes se enriquecen en poco tiempo.

El actual escribano ha visto hacerse 200 casas en 10 años.

Hay buen astillero, que es la playa, en que se hacen barcos hasta para el Ferrol, de madera de estos contornos.

Como nosotros apuntamos las cosas según las vamos habiendo o se nos dicen, no se extrañará que añadamos : que esta villa, distante de la de Canet de Mar media legua, es una villa muy bien plantada y hermosa, por la correspondencia de sus calles; muy sana y templada en invierno y verano. Tiene 40 buques de 150 a 200 toneladas, y dos de 300 a 400, que trafican en la América y otras partes. Se construyen unos años con otros en sus maestranzas unos seis buques de 100 y más toneladas, y a más 80 barcos de pescar. Su matrícula es de 740 hombres, a saber. 500 marineros y 240 de maestranza. Se consideran 1.500 mujeres ocupadas en el trabajo de los encajes, regulándose su tal labor a 55 mil libras. Se coge, de vino, 5 mil cargas, de mediana calidad. Se hallan establecidas tres fábricas de medias de seda y dos de algodón, en las cuales hay ocupadas, entre hombres y mujeres, 100 personas; y para el tráfico de ellas se necesitan 50 mil libras. A más de las dichas, de nuevo se han establecido una fábrica de indianas, dos de tejedores de velos, y dos de jabón de piedra, habiendo en todas estas empleadas unas 100 personas; y para su tráfico son precisos unos fondos de 100 mil libras. Su vecindario es de 1.000 casas, y los vecinos se ocupan muy mucho al comercio.

La iglesia parroquial la reside el cura párroco, el teniente de cura y quince beneficiados y, de ellos, los dos desempeñan la enseñanza de primeras letras, escribir y con tar, y J gramática. Se halla establecida una escuela de náutica, siendo su nmaestro Don Josef Baralt, Alférez de Fragata y primer piloto honorario de la Real Armada, y en ella estudian en el día 30 muchachos. Tiene diferentes mujeres que se ocupan a enseñar las niñas de coser, bordar y hilar y de la labor de encajes, pagándoles una friolera cada mes. Arenys es el último lugar del Corregimiento y Obispado de Gerona

La carretera real de Barcelona a Francia pasa por el centro de todas las dichas villas.

Salimos de Arenys para ir a Caldetas, viendo a la media hora la torre de los Encantados.

Caldas de Estrach, llamada vulgarmente Caldetas, está situado en alto, a la derecha del camino, con algunas casas en él. Es conocido por sus aguas templadas, tiene 100 vecinos; es del Corregimiento de Mataró. Yo vi en la iglesia un capitel de una columna de mármol, con adornos de cabezas de animales, que me pareció muy antiguo. No hay más que el párroco. También lo es la iglesia, sobre cuya puerta hay una inscripción antigua. Asimismo lo son dos torres redondas, muy parecidas a la Encantada y a otra que hay a la caída del monte donde está el pueblo, a la parte de

Mataró. Todo lo que indica antigüedad de este pueblo. La que sería mayor si se verificase la inscripción romana del Padre Escolapio.

Hay un molino harinero. Algunas huertecillas y los baños son del rector, en que se bañan los que usan estas aguas.

Las mujeres hacen puntas, y entre todas serán unas 100, ganando 3.300 libras cada año; y los hombres pescan. Se cogen 1.500 cargas de vino.

Continuamos nuestro camino viendo a la derecha a San Vicente de Llawaneras y a Llawaneras, y llegamos a Mataró.

Esta ciudad está situada a orilla del mar, en la falda de un monte, por cuyo vecindario pasan algunas rieras que le incomodan.

Hay algunas huertas y casas de campo en sus orillas, aunque por el poco término que tiene la ciudad están en los de las villas inmediatas. Se riegan con minas y norias, contándose por singular la fuente de casa Rafael Mas, término de Argentoná.

Hay muchos oficios, y algunas fábricas. Es pueblo rico, y crece extraordinariamente.

Su puerto no merece en el día este nombre, pero la naturaleza ha puesto en la playa una cadena de piedras a poca profundidad sobre las cuales puede formarse una gran calzada, dejando la boca a la parte de Barcelona. Es obra fácil y de unos 300 mil pesos de gastos. Se ha reconocido por gentes hábiles, y se ha levantado un plano, del que nos ha dado copia el secretario del Ayuntamiento.

Hay un convento de Capuchinos y otro de Capuchinas, con agua y en situación excelente.

En una heredad de casa de Llauder se ha hallado poco ha un sepulcro hecho de grandes piedras, con una lámpara inextinguible.

Las casas de este pueblo son graciosas, con sus huertos, muy blanqueadas, y las calles derechas y anchas.

Hay tres fábricas de indianas

Los guisantes tan tempranos que se comen en Barcelona se cogen en los pueblos de aquí a dicha ciudad.

Continuamos nuestro camino viendo a la derecha el castillo de Burriach, y más adelante a Cabrera, sobre la misma mano.

Pasamos por Vilasar de Mar, pueblo situado en llano, y que se acaba de erigir en villa.

Como está a orilla del mar tiene, para su defensa, una torrecilla, y otras dos hay en las casas antiguas que había y pertenecían a Vilasar de Dal, de cuyo término era este pueblo

La iglesia es nueva. Hay unas 200 casas. Hacen puntas. Hay algunos corderos, algunos pescadores y muchos contrabandistas, que esconden el tabaco en cuevas que forman a este fin.

Beben agua de pozo. tienen sus huertecitos delante de las casas.

Sobre este pueblo a la derecha, en la montaña, está situado Vilasar de Dal, pueblo de mucho término y bastante vecindario. El Marqués de Moya tiene allí un castillo

Es singular y muy abundante la cosecha de fresas, de cuya fruta saca este pueblo crecidas cantidades, surtiendo a Barcelona muchos meses.

Las mujeres se ocupan en hacer puntas.

Continuando el camino pasamos por Premiá de Mar o de Baix, pueblo de pescadores y barrio de Premiá de Dal.

En uno y otro se hacen puntas, y en el de Dal se coge un vino rico.

Llegamos al Masnou, donde comimos. En este barrio, que, como dijimos en el otro viaje, es de Tayá, hay dos mesones tan concurridos, por la comunicación de Mataró a Barcelona, que cualquiera conocerá que se acerca a una gran ciudad. Sobre este vecindario está Tayá, cuyo vino pasa en Barcelona por el más rico de la costa. Casi en todos los pueblos de ella se crían los guisantes y otras verduras tempranas, que se comen en medio del invierno en Barcelona.

Acabado de comer seguimos nuestro camino, subiendo a ver el castillo de Mongat, por cuyo pie pasa la carretera. Este fuerte se halla situado sobre un montecillo bastante elevado y escarpado, cuyo pie baten las olas. La fortificación no es más, en sustancia, que una atalaya con cuatro cañones. Las vistas que desde él se logran son muy hermosas, descubriéndose desde Monjuí a la punta de Vilasar. Hay un Gobernador de menor graduación. Como carece de agua, tienen obligación a llevarle una carga diaria los pueblos de San Andrés, Santa Coloma, Badalona, Tiana, Alella, Tayá, Vilasar, Premiá y Cabrera, en una especie de recompensa a la defensa que este castillo les ha prestado de los moros en todos tiempos.

Los pueblos arriendan esta carga, pagándola entre todos.

El actual Gobernador es muy aplicado, y con la tropa que va de guarnición al castillo ha plantado de viña hasta lo más escarpado del monte.

Al pie de él se hallan las casas que llaman de Mongat, que son, vecindario de Tiana.

Ya dijimos en el otro viaje que aquí cerca están las minas de yeso que surten a Barcelona; y ahora añadimos que como ya está minado todo el monte de donde lo sacan, suceden a menudo terribles desgracias, como se ha verificado en estos días.

Vimos las señales de carbón de piedra que hay a la parte del norte de la montaña de Mongat, y trajimos una muestra (...)

Nosotros proseguimos nuestro viaje pasando por Badalona, de la cual hablamos en el otro viaje, siguiendo nuestro camino hasta Barcelona, a donde entramos con salud al anochecer²⁶.

Un altre viatger castellà que passà per terres catalanes fou Antonio Ponz.

También hay mucha copia de pinos (...) en los Corregimientos de Manresa, Mataró, Gerona y otros, (...).

Se encuentran también muchos naranjos y limoneros en los Lugares de Alella, Tayá, Premiá, Vilassar, Cabrera, Argentona y Mataró, (...); muchos algarrobos desde Badalona á Llavaneras, (...): muchísimos frutales de todas especies en (...) la Marina desde Barcelona á Mataró, (...).

Es notable la industria y población que al igual de Barcelona se ha experimentado de algunos años á esta parte en su costa marítima, señaladamente en la del Obispado de Gerona hasta la raya de Francia, empezando desde Badalona, que dista de aquí una hora, y continuando por la Ciudad de Mataró, que dista cinco hasta Areñs de Mar, primer pueblo de dicho Obispado de Gerona.

Mataró es cabeza de partido y también de Provincia por lo que pertenece al ramo de Marina, y tiene escuela de Pilotage. Su población se regula en más de nueve mil personas con dos Conventos

26. ZAMORA, F. (1973). *Diario de los Viajes Hechos en Cataluña*. Barcelona: Curial. Documents de Cultura, 384-396.

de Monjas, y tres de Frayles, y un buen Hospital. Hay un gran número de fábricas; es á saber, de algodón, de estofas, de medias, de listonería, y sobre todo de encages. La Agricultura se halla floreciente, y es muy de alabar una Cofradía de Labradores. Es muy considerable el comercio del vino, y sus aguas son exquisitas y abundantes. En la Capilla de los Dolores de su Parroquia se ve porción de pinturas del famoso Viladomat, y de las mejores que hizo, y son in Viacrucis en la capilla de los Dolores, y un Santiago á caballo con Moros á los pies.

Siguiendo la costa se llega luego á Areñs de Mar, como queda dicho, Villa de tres mil almas de comunión, hermosa y bien situada, comerciante y con varias fábricas en especial de medias de seda, y algodón. Tiene su astillero, donde se construyen embarcaciones de transporte, y también su escuela de Náutica, ó Pilotage. Su Iglesia Parroquial es espaciosa, y de sólida construcción: el Convento de Capuchinos está situado en bello sitio.

Media legua distante tierra más adentro se halla la Villa de Areñs de Munt, cuya población pasa de dos mil almas, con Iglesia muy capaz. Siguiendo la marina se encuentra Canet de mar, ventajosamente situada, y de cómodos edificios. Sus naturales están muy dedicados al comercio de Indias, y al del continente de toda España. Se trabajan encages de todos géneros; industria general en toda la Costa, que ha dexado buenas ganancias. Se ocupan en ella las mugeres y hasta las niñas de mas tierna edad, que los hacen también como los grandes, ya caso mejor por la perspicacia de su vista. Aunque la Parroquia era espaciosa se le ha dado el aumento de Presbiterio y Crucero á causa del mayor vecindario, que puede reputarse como el de Areñs de Mar.

San Pol es Lugar moderno y cercano, y se aumenta considerablemente por la industria de sus habitantes. La Villa de Calella muy cercana, y puesta en bella situación, es de las mejores de toda esta costa, con bastante propiedad en calles y caserío: también se le da mayor extension á su Iglesia. Hay en las cercanías un Convento muy principal de Capuchinos. Son muy industriosos los de Calella, trabajando en géneros de algodón, y seda, y las mugeres hacen todas suertes de encages.

A corta distancia continuando por la costa, y en el camino de Francia está la Villa de Pineda, que no es tan floreciente como las pasadas, aunque sus moradores son bastante aplicados: casi igual á la referida es la de Malgrat un poco mas adelante: su Iglesia es moderna, y la estiman por una de las mejores del Obispado de Gerona. Mas adelante, y á corta distancia de la Villa de Blanes se atraviesa el rio Tordera²⁷.

Mereix menció la relació de Pierre Nicolas Chantreau de l'any 1792²⁸. Per les mateixes dates passà per la Marina Antonio Conca i Wilhelm von Humboldt, germà d'Alexander von Humboldt, esperit il·lustrat i un dels primers homes alemanys en visitar terres peninsulars.

27. PONZ, A. (1771) *Viage de España, en que se da noticia de las cosas más apreciables, y dignas de saberse, que hay en ella*. Madrid: Ibarra.

28. "De Pineda à Barcelonne il y a une petite journée; (...). Un superbe chemin taillé dans le roc, et absolument sur la côte, nous conduisant à de charmans villages éloignés les uns des autres d'une demi-lieue. (...) Dans les bourgades que je traversois presque à chaque instant, j'aperçus nombre de maisons qui auroient figuré avec distinction dans notre capitale. Celles que la nécessité de se loger avoit élevées étoient d'une propre té, d'une blancheur éblouissante. Une terrasse chargée de fleurs les couronnoit toutes. Chacune à son jardin, où l'on voit en pleine terre l'oranger, le limonier, le laurier, le grenadier et le myrthe. La vigne qui les avoisine s'y attache en festons pour former des guirlandes romantiques que l'art, qui contourne tout et le countorne trop, n'imite que très-mal. (...) Combien Mataro, petite ville que nous trouvâmes à moitié chemin de Barcelonne, (...)"

Para este trayecto y en general para todo el camino de Barcelona a Perpignan hay que consultar el diario de mi hermano. Evitamos este medio día de camino la mala calzada y viajamos a lo largo del mar, donde, a parte de la vista del mar y la llanura poblada de bonitas aldeas y rodeada de colinas y montañas no vimos nada notable. El camino de Barcelona a Perpignan es especialmente incómodo pues hay que pasar 4 ríos sobre los que no hay ningún puente. Por eso en época de inundaciones no se puede hacer o se hace con gran peligro. El camino que seguimos hoy era insignificante. Como bien dice mi hermano, Matar [Mataró] era un lugar muy bien construido y parece muy próspero. Nuestra fonda, el Ostal de Nuestra Señora de Montserrat, era muy bonita y tenía por detrás una galería abierta de gran amplitud desde la que se observaba el mar. Todas las posadas hasta Perpignan están instaladas como si fueran fondas propiamente dichas. Se paga por cada persona (entre 10 y 12 reales normalmente) y por lo general son muy buenas.

Esta jornada es, por lo que se refiere a la belleza del entorno, la más bonita sin duda que hemos hecho en España. Mi hermano entra en detalles y es cierto que aquí uno se encuentra junto todo aquello que puede hacer atractiva una costa: grandes masas de rocas bellamente formadas, un avista ilimitada sobre el mar, una vegetación señorial y extraña y las constantes huellas de una gran industria. Especialmente bonito resulta ver los barcos medio construidos. Casi todos los pueblos por los que se pasa permiten esta vista y dado que se repite, contribuye mucho a dar a la región el aspecto de un pueblo laborioso, industrial, que busca la unión de las comarcas y amable. Por lo que respecta a la vegetación, lo que más destaca son los naranjos, extremadamente delgados y bellamente coronados, en los que los capullos estaban a punto de reventar. Las poblaciones están tan bien construidas y parecen tan prosperas que entre nosotros todas merecerían el nombre de ciudades. Por lo demás, la vista del mar, era lo que más nos regocijaba. Era el más puro horizonte que uno se pueda imaginar; el mar, sin estar especialmente movido en la costa, golpeaba la orilla con fuerza, al mismo tiempo plena y suavemente de tal manera que la espuma, como en un juego alegre, salpicaba hacia la altura. Los ataques espumosos de las olas eran los más bellos incluso en el pequeño puerto de Calella. La orilla descendía bruscamente. Cuando las olas caían desde la cresta golpeando sobre esta profundidad, se revolvían sobre sí mismas, se precipitaban como la cascada de un dique mientras una espuma cociente ascendía a lo largo de la alta pero suave pendiente, lamiendo la orilla unos veinte pasos con numerosas lenguas puntiagudas y romas. El color del mar estuvo muy cambiante durante todo el día, aunque siempre muy hermoso: tan pronto muy oscuro (color de vino) como claro brillante. En la oscuridad y lejos de las orillas, posiblemente alrededor de farallones acantilados, se eleva una espuma blanca como la nieve. El sol ascendía majestuosamente sobre nubes de rocío. Era un espectáculo divino ver arriba una delgada nube alargada con bordes totalmente dorados y junto a ella otra pequeña, totalmente brillante, como una flecha dorada, y por debajo, a través de las nubes pesadamente oscuras que flotaban sobre el mar, irrumpir algunos rayos que les daban un color bronce y, finalmente, ver cómo el sol pleno disipaba y dispersaba todas estas nubes. También hoy he notado, como ya anteriormente a menudo, que la parte del contorno que el mar, que refulge al sol, hace en el horizonte, se eleva poco apoco en forma de colina y de nuevo cae. En las montañas, tanto a orilla del mar como más tierra adentro, hay ruinas frecuentes de las cuales algunas destacan de manera muy llamativa. Entre los poblados noté Arenys de Mar, S. Pol de Mar y Calella. En ésta última localidad vi desde la montaña y muy próximos a la costa dos pequeños barcos piratas, sin lugar a

dudas procedentes de Mahón. Del tamaño de unas chalupas, se disparaba contra ellos –se me dijo que desde S.Pol- aunque en vano. Estos piratas practican propiamente un bandidaje muy semejante al de carretera y a menudo entre Valencia y Barcelona se atreven incluso a desembarcar en tierra para esperar allí la ocasión. Detrás de Calella, la montaña asciende y el camino se separa por última vez del mar con una vista muy bella y amplia. A partir de ahí, el terreno se hace todavía más montañoso y boscoso, pero ya no es tan agradable, tan rico en poblaciones ni tan bello en cultivos. Desde la altura vimos perfectamente los Pirineos todavía cubiertos de nieve, medio cubiertos de nubes que descansaban sobre ellos y éstas delataban un ojo acostumbrado a ellos. A mano izquierda quedaba una montaña especialmente alta todavía cubierta de nieve que se llamaba el Mont Seiny [Montseny], y en la que los rayos del sol producían una bellísima iluminación gracias a la niebla que había sobre ella. La granota es la fonda media de las tres que están una tras otra en medio del bosque. Se llama el Ostal del Mig de la Granota. No es una fonda miserable sino que en comparación con las catalanas es mediamente buena y con las españolas extraordinaria. Hoy pasamos el Tordera. Es un río anchuroso que en los pasos más profundos llegaba a los mulos hasta el vientre. Las personas pueden pasar en unas barcas extremadamente pequeñas, de popa ancha y proa en pico, y que cuando el río no baja crecido pueden ser tiradas por hombres con pie al agua. Están junto a las orillas y se botan sin más en el río. Mi mujer prefirió el coche²⁹.

1.4. Les relacions dels viatgers de la primera meitat del segle XIX

D'entre els viatgers que visitaren les terres del Maresme durant la primera meitat del segle XIX cal esmentar la relació d'Alexander Laborde.

Un camino ancho, pero mal cuidado, conduce desde Gerona al río Tordera distante a 5 leguas, por un terreno de poca consistencia, que humedeciéndose á la menor lluvia, se llena de lodo en invierno, y de polvo en verano; y en todas las estaciones está cortado por carriles profundos, que le hacen intransitable aun á los viajeros de á pie. Se va estrechando al acercarse al río, hacia donde se cubre de aguazales.

Casi todo este país está inculto. Se pasa á la Agranota, caserío en que se halla una mala posada no lejos de Tordera, y á la izquierda se descubre Blanes, villa situada en la orilla del mar al desembocadero del río en la qual hay varias fábricas de cueros.

El río se atraviesa por un puente de madera, y á veces por el vado; pero sus avenidas suelen inundar las campiñas vecinas.

Se llega después a las villas de Tordera, Malgrat y Pineda, en cada una de las cuales hay una fábrica de áncoras y de aguardientes, y las mugeres se ocupan en fabricar encaxes. Una legua mas adelante está la villa de Calella en una hermosísima situación, y bien cosntruida. Contiene cerca de 2.400 habitantes, una iglesia parroquial, un convento de religiosos, un hospital, fábricas de aguar-

29. HUMBOLDT, WILHELM VON (1998). *Diario de viaje a España 1799-1800*. Madrid: Cátedra. Colección Como nos vieron, 5.

diente, de áncoras y astillero, y las mugeres y niños hacen encaxes y redes de pescar. Hay una posada excelente, siempre provista de pescado con abundancia.

Aquí empieza la costa del mar, el qual ya no se pierde de vista hasta Barcelona, sucediéndose sin inbtermisión los lugares y los caseríos; por esto se llama esta ruta camino de la Marina.

San Pol, lugar nuevo sobre el rio Bellet que se pasa por el vado: tiene una población de 2.000 personas, la qual se va aumentando cada día.

En la villa de Canet de Mar hay fábricas de aguardiente.

En el lugar de Santa María del Mar se observa la misma industria y actividad.

En Arenys de Mar hay 3.500 habitantes, con una hermosa iglesia parroquial, un convento de capuchinos, fábricas de áncoras, de medias de algodón y de seda, y telas de algodón, una escuela de pilotaje, y un astillero para construir barcos pequeños.

Todos esto pueblos están en la orilla del mar, y sus situación es agradable. Por todas partes se admira el aseo y actividad de sus habitantes. Cubren aquellas costas muchos barcos que hacen el cabotage por España, Rosellón é Italia, y aun algunos van á la América española.

El placer que se pasa este camino de dexa advertit el largo trecho desde Calella hasta Mataró, distante 5 leguas.

Mataró, ciudad antigua llamada por los romanos Iluro, está muy bien situada en la orilla del mar al extremo de un llano fértil, rodeado de montañas cubiertas de bosques. La ciudad vieja colocada en una eminencia, sonserva aun sus murallas, recinto y puertas. Sus calles son estrechas, aunque no tan tortuosas como las de algunas ciudadades antiguas de España. La mayor, llamada la Riera, que la corta por medio, es ancha, derecha y bien construida, y sería un paseo agradable si se ensanchase la acequia que la riefa, y se le añadiese una segunda fila de árboles. La ciudad nueva, que era sin duda un arrabal de la otra, es mucho más considerable y más bien distribuida. Se extiende por E. Hasta la orilla del mar: son sus calles anchas, largas y rectas, y las casas agrables y sencillas, adornadas la mayor parte con pinturas al fresco. Los campos que la cercan son fértiles y bien cultivados. Tiene además muchas fuentes de excelente agua.

Las inmediaciones de Mataró, viniendo de Gerona, son hermosas; y se entra a la ciudad por una soberbia calle en que están todos los mesones. Todavía excede en magnificiencia la salida por el camino de Barcelona.

Esta ciudad es harto respetable por su industria y comercio y su población que hácia el año 1770 era de 4 o 5.000 personas, asciende hoy a más de 25.000. (...)

Los labadroses forman en Mataró una cofradía, que se distingue por sus tareas y riquezas.

Se cuentan en esta ciudad 4 fábricas de indianas, 2 de telas de algdoón, 7 de encaxes de hilo, 17 blondas, 2 de xabón, 52 telares de medias de seda, 116 medias de algodón, 48 telas de seda y terciopelos, 89 de cintas y galones de seda, 6 fábricas de aguardiente, 5 de lona, 8 tenerías, 18 toros de seda, que manufacturan 20.000 libras cada año.

Saliendo de Mataró, por un hermoso camino á la orilla del mar, se descubre á la derecha una ladera adornada de árboles, y llena de casas aisladas. Vense en las alturas los lugares de Cabrera, Vilasar de dalt, y de Premiá de dalt, y luego se atraviesa á Vilasar de baix, lugar bien situado, en donde se encuentra una fábrica de aguardiente, y cuyo vecindario es activo y laborios. Viene en seguida el Masnou, que se ha transformado de alquería en lugar. A un cuarto de legua está Montgat, y en lo alto de una montañuela que se atraviesa por una cortadura, está colocado el cas-

tillo del mismo nombre, que dominando el mar sirve para proteger esta costa contra las incursiones de los berberiscos³⁰.

L'any 1804 travessà la Marina P. L. A. de Crusy³¹. Un segon text curiós és el de François Jacques Jaubert de Passa, un militar francès bon coneixidor de temes relacionats amb l'agricultura i l'abastiment d'aigua³².

30. LABORDE, A. (1998). *Itinerario descriptivo de las provincias de España*. Valencia: Ildelfonso Mompíe., 9-11.

31. "Après avoir fait quatre lieues dans la plaine où est située Barcelone, on arrive à Mataró, petite ville charmante, entourée de vergers remplis d'orangers, de citronniers, d'amandiers, de noisetiers et de grenadiers. Mataró fait un commerce considérable de ses vins qui sont estimés en Catalogne; elle aussi des fabriques de soieries, de cotonnades et de dentelles. Ces objets s'exportent dans les Amériques espagnoles.

Au sortir de cette ville, l'on quitte la plaine; les sites perdent alors la monotonie de la régularité, et deviennent vraiment romantiques. Montant et descendant des coteaux couverts de vignes, couronnés de maisons de campagne; traversant des vallons parsemés d'oliviers, d'orangers et de figuiers; quelquefois, parvenu à la cime d'un rocher à travers lequel on a percé le chemin, on a la mer à des centaines de toises au-dessous de soi, on craint d'y être précipité; amis une sinuosité qu'on détourne, vous laisse apercevoir une bourgade, dont les maisons sont d'une blancheur éblouissante: en avant est son port de pêche et de cabotage, et sur ses derrières, des boquets et des jardins. Arrivé au bas de la côte, on traverse cette bourgade, dont chaque maison offre les marques de l'aisance et de l'industrie. Elles sont sur-tout remarquables par leur propreté. Sur chaque porte, des enfants, des jeunes filles d'une fraîcheur et poru la plupart d'une beauté ravissante, s'occupent, en chantant, de la fabrication de dentelles, de blondes, dont la consommation se fait dans les Indes occidentales. Le bonheur est peint dans leurs traits, la simplicité dans leurs manières; les voitures qui passent continuellement, les gaietés de quelques voyageurs ne les détournent pas de leur occupation, ne leur font pas même perdre une note de leurs chansons. – On traverse ainsi les bourgs d'Arens-de-Mar, de Canet (celui-ci a un chantier, et quoique les navires soient forcés de mouiller à la côte, il fait un commerce direct avec les Amériques), de Saint-Pol, de Calella, de Pineda. A une demi-lieue de ce dernier, on quitte à regret la côte, et en jetant un regard sur Malgrat, on dit adieu à la mer, et on entre dans un pays montagneux, couvert de bois de chênes verts, d'arbres à liège (alcornoques) et de bruyères".

32. "Au-delà de ces montagnes arides qui cernent le terroir de Gironne, après que le voyageur a franchi, non sans quelque fatigue, les landes de la Grenota et les côtes escarpées de la Tordera, on descend rapidement, et les grandes arêtes s'affaissent vers la mer. La côte marine (bora marina) présente ici le plus beau coup d'oeil; elle est protégée contre les vents du nord et ceux d'ouest, les seuls qui soient à craindre, par un grand rideau de montagnes, couvertes de bois ou cultivées avec beaucoup d'industrie; son climat est celui du midi de l'Espagne, heureusement tempéré par les brises, tandis qu'au-delà de ses limites naturelles la longue vallée d'Hostalrich est alternativement dévorée par les forêts de l'hiver et par les chaleurs excessives de l'été. Sur cette lisière de terres, le génie actif des Catalans s'est ménagé des ports de refuge pour le cabotage; quinze villes ou villages occupent les crêtes qui séparent la Tordera du torrent de Besos. Une population considérable se presse sur ce petit espace, et par l'activité de ses travaux et l'intrépidité de ses marins, appelle tous les jorús de nouveaux habitants, de nouveaux capitaux et une nouvelle industrie. Le commerce, dont les Catalans connaissent déjà tous les avantages lorsque les rivages de la Méditerranée n'étaient encore visités que par les Pisans, les Genoais et les Vénitiens; le commerce, dis-je, a peuplé la côte et relevé les ruines de l'antique Mataró; mais ces mêmes hommes, que les dangers de la mer ne sauraient intimider et qui vont chercher au loin des richesses qui les tentent et des besoins qu'ils ignorent, veulent retourner dans leur patrie quelques-unes des jouissances qu'ils n'ont fait qu'entrevoir sur une terre étrangère. L'agriculture d'aïllers exerce une influence si puissante sur la destinée des hommes, qu'elle est encore l'état que choisissent tous ceux qui, par besoin ou par amour du repos, renoncent à tous les autres; mais l'agriculture d'un marin n'est déjà plus celle du psaysan, qui, fixé toute la vie sur le sol qui l'a vu naître, ne connaît qu'une manière de travailler la terre et se contente des fruits que lui ont légués ses ancêtres. Sous le murs de Mataró, sur le rivage de Calella, ou bien dans les terroirs de Bagalona, Masnou ou Pineda, on retrouve la plus riche culture et des colonies nombreuses de plantes exotiques; les orangers y forment de riches bosquets; quelques-uns présentent des souches de plus de 15 pouces de diamètre; et du milieu de ces massifs parfumés et couverts de fruits toute l'année, on voit s'élever quelquefois la tige svelte du palmier ou les branches si prodigieuses du robuste Caroubier.

Un des jouissances les plus ambitionnées dans tous les états est celle d'un jardin: il peut satisfaire à tant de besoins; son entretien et les soins minutieux qu'il exige ménagent encore tant de distractions aimables, qu'il exige mèneagent encore tant de distractions aimables, qu'il n'est pas étonnant que la terre soit en partie consacrée au jardinage sur toute la Bora-Marina. L'entretien de ces nombreux jardins nécessitait un grand volume d'eau, et les torrents qui sillonnent toute la côte, n'ayant qu'un très-petit espace à parcourir depuis les crêtes de la montagne, jusqu'à la mer, sont toujours à sec hors la saison des pluies. L'industrie y supplée d'une manière bien ingénieuse, et des Norias, construites dans une grande dimension, suffisent à l'arrosage de chaque propriété; cepedant il convient d'observer que l'exposition au sud-est de toute cette côte, que la nature du sol, que les fortes chaleurs et sur-tout que la grande variété des herbages et des arbres fruitiers, commandent de fréquens arrossages. (...) Les godets de la Noria sont en terre cuite; ils n'élèvent chacun qu'environ 125 pouces cubes d'eau; mais le mouvement de la route, et les nombre des godets, qui sont espacés de manière à ce que cinq déversent à-la-fois, suffisent pour alimenter une forte source.

En général, les Norias sont adossées contre la maison du colon; la roue d'engrenage est dans l'écurie du cheval chargé de la mettre en mouvement, et presque toujours un enfant suffit pour activer le pas de l'animal lorsqu'il est au travail.

La culture par la Noria est toujours limitée; mais elle présente tant d'economia et des résultats si satisfaisants, qu'on ne saurait trop l'encourager et en recommander l'emploi. Souvent moins d'un hectare de terre et une Noria suffisent, dans un climat brûlant et sur une terre sablonneuse, pour alimenter une nombreuse famille et constituer encore un gros revenu en faveur de son heureux propriétaire. (...)." JAUBERT DE PASSA, M. (1844) *Canales de riego de Cataluña y reino de Valencia, leyes y costumbres que las rigen. Reglamentos y ordenanzas de sus principales acequias*. Valencia: Sociedad Económica de Amigos del País, 43-48.

L'any 1830 fou Henry David Inglis qui feu referència a la ciutat de Mataró³³. L'any 1842 passà per aquestes contrades J. Lacroix de Marlès. També es força interessant la relació de Adolphe Desbarrolles et Eugène Giraud que esmenta al seu pas per Tordera, Calella, Sant Pol, Canet de Mar, Arenys de Mar, Mataró, Cabrera, Vilassar y Premià de Dalt.

Però, sens dubte, el segon text més interessant dels fins ara mencionats per al segle XIX, és el de Richard Ford, un advocat de Londres que viatjà per Espanya a començaments de la dècada de 1830 i publicà les seves experiències entre 1841 i 1846.

Se está pensando en construir un ferrocarril de Barcelona a Mataró: entre tanto, esta línea de la costa es deliciosa, con una alternancia de constante contraste de monte y llano, con el mar azul a un lado y la rica zona marítima al otro. La laboriosa industria humana exige tributo tanto a la tierra como al mar. Es una escena soleada, donde los álces bordean las huertas como empalizadas impenetrables. Las casitas son limpias y bonitas. Aquí no se ve apenas nada de la pobreza o la pereza de Castilla. Todo el mundo está ocupado, las mujeres haciendo calceta, el trabajador cavando y el pescador orientando su pintoresca embarcación. El trabajo les hace felices a todos, mientras la industria les enriquece.

MATARO, lluro, se levanta sobre el mar, rodeada del lado de tierra por verdes jardines. Es Ciudad desde 1701 y tiene alrededor de 15.000 almas, aunque los españoles dicen que son más; y está en pleno crecimiento. La posada de diligencias es la mejor. El puerto es capaz aún de grandes mejoras que la envidia de los barceloneses han frustrado siempre. Mataró tiene forma irregular, con dos buenas plazas, un hospital bien administrado y una parroquia muy bonita, en la que hay (o había) algunos buenos cuadros de Viladomat, por los que en cualquier caso vale la pena preguntar. La iglesia más antigua es San Miguel de Mata, de quien algunos hacen derivar el nombre de la ciudad, y sus armas son cuatro barras de oro sobre campo de gules, una mano sujetando una rama, Mata, con el añadido de la sílaba Ró. La calle principal es La Riera (el río, Rambla), y la ciudad está bien regada. Mataró está compuesto por un barrio viejo y tortuoso y otro más regular y moderno: en el primero viven las clases acomodadas, mientras que los y marineros habitan el segundo. Conservan, sin embargo, el antiguo traje catalán y son pintorescos y originales, mientras que sus superiores sociales, imitando las modas modernas y las tendencias extranjeras, resultan pálidas imitaciones de segunda fila. Mataró está defendida por un castillo construido en las afueras sobre una eminencia. La ciudad nueva es limpia y perfilada, y las casas están estucadas y pintadas. Los principales accesos, tanto desde Barcelona como desde Gerona, forman bellas calles.

Mataró es un lugar ocupado, industrioso y floreciente, y se ha restablecido ya del terrible saqueo a que la sometió Duhesme el 17 de junio de 1808. El mismo Duhesme que había estado viviendo durante dos meses en la ciudad, y donde había sido recibido hospitalariamente como aliado y huésped, cosa que el francés recompensó con todos los excesos imaginables de derramamiento de sangre y pillaje. Duhesme prosiguió su camino hacia Gerona, «dejando a su paso un reguero de fuego y sangre»

33. "We breakfasted at Mataro, a considerable and once a flourishing sea-port, famous for the excellence of its wine; and, till lately, famous for its linens and laces, which we exported to the colonies; and about mid-day we left the sea-coast, and entered the mountains. New and charming scenes awaited us in passing through these mountains to Gerona."

(Schepeler, iii, 227). Rindió cuentas de todo esto en Gemappe, cuando trataba de escurrir el bulto, después de Waterloo. En Tordera la carretera se mete tierra adentro, y la comarca se vuelve más accidentada y menos cultivada³⁴.

El relat de Víctor Balaguer, que recorregué part de les terres de Marina en ferrocarril, és la relació més llarga dedicada al poble del Masnou.

El tunel³⁵ que estamos atravesando está abierto en la roca viva, dilátase una extensión de 500 pies é invirtiéronse en su construcción 62.500 duros.

Al salir de las entrañas de la tierra pasamos con la rapidez del rayo por junto á un grupo de casas situadas en la falda del monte y que nos hacen el efecto de una guerrilla escalando la montaña. Es el pueblecito de Montgat. Entre las casas se vé una iglesia que acaba de construirse y que de hoy mas permitirá á Montgat formar parroquia independiente de Tiana.

La riera que cruzamos ahora es la de Tayá, pueblo que se halla á la otra falda del monte y al que antes estaba unido Montgat. Es un pueblo de 250 vecinos y 1.300 habitantes.

Pronto llegaremos al Masnou. Aquí los pueblos se tocan, y la vía férrea no se ha contentado con acortar sus distancias, sino que ha hecho verdaderamente que se dieran la mano.

El paisaje parece tomar otro colorido más pronunciado. Hemos salido ya del anfiteatro de montañas que, uniéndose por ambos lados con el mar, rodea á Barcelona, y es ya otro aspecto el que toma la campiña. Ahora si que materialmente pasamos rozando el mar.

Apenas hemos tenido tiempo de recrear nuestra vista en el paisaje. El agudo silvido de la máquina nos dice que llegamos á otra estación.

Cruzamos la riera llamada de Alella porque es el camino que á dicha pintoresca población conduce. No podemos ver el pueblo, pero si no es fácil distinguir parte de sus bosques de naranjos. Alella es una población de 308 vecinos y 1.605 habitantes. Vive entre naranjos como la rosa entre perfumes. Es un delicioso sitio de recreo en el que la vida se desliza agradablemente, en un atmósfera pura y sana, perfumada continuamente con el incienso de los naranjos y los limoneros y con las frescas brisas del mar.

Alella tiene hermosas quintas de recreo y goza e mucha fama por la excelencia de sus vinos.

Al revés de Badalona, he aquí un lugar que ayer no era nada y hoy es un pueblo importante, numeroso y rico.

Masnou es una especie de colonia o república de marinos, de honestas, honradas y sencillas costumbres, los cuales han ido aquí construyendo sus casas y agrupando sus viviendas, cual si quisieran vivir solo entre ellos y para ellos, como en familia, apartados de los demas pueblos y hasta de los demas oficios y carreras. Es el Masnou un pueblo de una fisonomía particular, característica. En él no viven casi sino matriculados de marina, entre los cuales se cuentan muichísimos de la clase de capitanes, pilotos y patrones de buques mercantes y que acostumbrados á la vida de mar y á largos viajes á remotos climas, se distinguen muy particularmente por su intrepidez marinera y por su inteligencia en la profesión.

34. FORD, R. (1983). *Manual para viajeros por Cataluña y lectores en casa*. Madrid: Turner.

35. Fa referència al tunel de Montgat.

Un tren de vapor al seu pas pel Masnou. A l'esquerra de la imatge, sobre la sorra de la platja, hi ha esteses xarxes de pescar. Mitjan segle XX. Autor: Quirse (Josep Fortea). Núm. de registre: 1225, AMM.

Los hijos del Masnou dicen con orgullo, y pueden decirlo á boca llena porque es una verdad, que su bandera de matrícula ondea en todos los mares.

Como en este pueblo los intereses son verdaderamente comunes á todos, todos piensan del mismo modo y todos tienen un mismo deseo; así es que no hace muchos años se le vió renunciar los privilegios que le concediera el gobierno dándole el título de villa y facultad de celebrar ferias y mercados, solo porque se le negó la habilitación del puerto, que es en efecto el asunto de mayor interes é importnacia para esta población naturalmente marinera y mercantil.

Este pueblo es cabeza del distrito marítimo de su nombre, correspondiente á la provincia y partido de Mataó, tercio de Barcelona, departamento de Cartajena.

A mediados del año 1600, Masnou era un reducido barrio sin nombre que pertenecía á la vecina parroquia de San Martin de Tayá, y componíase este barrio simplemente de cuatro ó cinco mansos, cuyos dueños solo se cuidaban de labrar sus tierras. Los pocos pescadores que tenia, residian en Tayá, distante media hora del mar, é iban y volvian todos los días, hasta que uno de ellos edificó una casa a orillas mismas del mar denominándola Mas nou (manso nuevo), para distinguirla de los cuatro ó cinco mansos viejos que allí existian. Fué seguido este ejemplo de los demas pescadores que poco á poco fueron estableciéndose en la playa, acanado por formar una pequeña reunión de chozas de pescadores que se denominó Masnou de la parroquia de Tayá.

Esta población o colonia nueva fué pasando casi desapercibida hasta el año 1740 en que tomó por patrono á San Pedro Pescador, edificándole una pequeña ermita en el sitio más elevado de la población, que es el mismo en donde hoy se eleva un hermoso templo parroquial. Desde esta fecha Masnou fué creciendo prodigiosamente, hasta el punto de ir absorbiendo los edificios y masías que antes estaban esparcidos y diseminados, llegando hoy á formar una población que por la larga necesidad que el ferro-carril tenga en ella y solo para ella dos estaciones.

En 1769 todos los vecinos del pueblo se reunieron para tratar de segregarse de la parroquia de Tayá, formándose en parroquia independiente y edificar al efecto un templo.

Posado graciosamente el pueblo del Masnou sobre la falda misma de las colinas que van á terminar en la orilla del mar, y colocado en forma de anfiteatro, goza verdaderamente de una bellísima perspectiva. Diríase que sus casas están prontas á sumergirse en el agua para bañarse en sus olas transparentes y azuladas. Todas las casas tienen ventanas o balcones que dan vista al mar. Aprece hecho esto á propósito, como para que las madres, las esposas, las hijas de esos bravos marinos acostumbrados á lcuahr con los elementos, puedan pasear sus miradas por la extensión azul verdadera patria de sus deudos, y recibir, envuelto entre los pliegues de la fresca brisa ó el hálito de la tempestad, el canto de amor, el suspiro de recuerdo ó el grito de agonía que el atrevido navegante envía desde alta mar y de lejanos climas á las prendass mas caras á su corazon.

La iglesia parroquial de este pueblo (San Pedro), es muy sólida y capaz. Pertenece su arquitectura al órden compuesto greco-romano y su fachada principal y torre-campanario son de piedra sillería. Tiene una sola nave con diez altares, un órgano regular, tribunas sobre las capillas colaterales y coro á los pies de la iglesia. La torre, que tiene 101 pies de elevación, remata en un buen reloj de hierro. Empezó a construir este tempo en 1769 el arquitecto D. Miguel Garriga, dejólo casi concluido su hijo Don Pablo en 1817 y le dió recientemente la última mano su nieto D. Miguel.

El pueblo edificó esta iglesia sin subvención de ninguna clase, y es digno de mencionarse el modo ingenioso de que se echó mano para buscar recursos. En 1806 no habia en el Masnou mas que barcas de pescar ni tampoco se ejercia otra industria. Pues bien, se determinó de comuna cuerdo que cada barca contase para el reparto del producto con un hombre mas, imaginario, á fin de aplicar á la iglesia la parte que á este hombre tocase. Por ejmplo: una barca estaba dotada en cinco hombres, y el reparto de las ganancias en lugar de hacerse por cinco se hacia por seis, entregándose religiosamente la sexta parte á los administradores de la iglesia. Con este medio, á pesar de los disturbios de la guerra de la Independencia, aquellos honrados pescadores pudieron llevar á cabo el grandioso coste de su templo.

¿Es cierto que antiguamente existió en este mismo sitio una población numerosa? He aquí la pregunta que se hacen los historiadores y anticuarios. Da motivos fundadísimos á hacer esta pregunta el haberse hallado vestigios de dos cementerios estensos, ruinas de edificios con hornos de cal y ladrillos y otras particularidades, así como tambien un pedazo de muelle, con argollas de hierro para amarrar embarcaciones, descubierto en la playa por un fuerte temporal que tuvo lugar en 1740.

Como en esta población no hay sino marinos, las demas industrias no encuentran cabida. En ellas y en su tñemino no hay más que una fábrica de vapor elaborándose lonas con telares mecá-

nicos, diez para velámen de buques, otra fábrica de veinte y seis telares á mano tambien de lonas, otra de veinte telares de dicha clase, y catorce telares para algodón de varios particulares.

El número de habitantes que se hallaron presentes en marzo de este año en el acto de recojer las cédulas de inscripción fue el de 3.933 incluso 257 transeuntes, pero pued tambien contarse igual número ó más de habitantes del pueblo ausentes á viaje marítimo. Los vecino son 928.

El producto principal de las tierras de este término es el vino, pero con la cosecha de esta año son cinco las perdidas completamente por el oidium. El número de cuarteras de tierra que tiene el término jurisdiccional del Masnou es de 1.008.

Como Ocata no es sino la segunda estación del Masnou de un punto á otro no hay mas que una calle. Todo el Masnou va pues pasando por delante de nosotros, ofreciéndonos en revista. Las casas se suceden unas á otras, sin uniformidad, unas risueñas y coquetas, otras viejas y pesadas, unas á la inglesa, otras elevadas de dos y tres pisos, unas con sus techos puntiagudos, con sus modernas y alegres azoteas las otras. Diríase que aquí cada uno edifica á su gusto, donde quiere y como quiere.

Esas casas, aunque muchas parezcan pobres y modestas en su apariencia, ostentan en su interior un lujo refinado. Los marinos, que tantas incomodidades y privaciones sufren en su vida del mar, quieren al menos, -y hacen bien- encontrar en sus hogares algo de ese sibirismo del siglo que parece haberse hecho para todos menos para ellos.

Observad las casas á medida que pasamos y notareis que, como os he dicho, todas miran al mar. En algunos puntos hay doble y triple línea de edificios. Pues bien, la segunda y la tercera línea elevándose sobre la primera, aunque no sea mas que para poder fijar sus ventanas, es decir sus ojos, en la inmensidad del salobre elemento. Hasta la misma iglesia parece querer no perderlo de vista, levantándose majetuosas en medio del pueblo, por encima de todas las casas á las cuales diríase que quiere amparar con el manto de la religión.

Aunque solo sea de paso, no dejéis de acariciar con vuestra mirada dos torres que cruzarán por vuestra izquierda á poca distancia una de otra, una de ellas es cuadrada y que se atribuye por su construcción á los romanos. La circular, morisca pura, es grande y bellísima.

Aquí no hay estación, pues sirven de ella las Casas Consistoriales que se elevan junto á la vía como para enseñaros su bonita fachada greco-romana. Casi todo su exterior es de piedra sillería.

Ocata era el nombre de un barrio ó de un grupo de casas que hubieran acabado quizá por formar un pueblo, si el Masnou no se hubiese estendido, apoderándose de ellas y haciéndoselas suyas. El mucho incremento que tomó este pueblo y su mucha extensión hicieron necesaria aqui una segunda estación, pero no hay edificio alguno, pues el pueblo del Masnou cedió para ello los bajos de las Casas Consistoriales á fin de no privarse de este beneficio y tener, como tiene ahora, dos estaciones, una al entrar y otra al salir del pueblo.

Echad una mirada á vuestra derecha y vereis el astillero del Masnou que está justo á la misma vía. Tres son los astilleros que tiene este pueblo, y en su matrícula cuenta anotados 110 buques que juntos miden 11.886 toneladas, por cuyo número pagan la contribución. En la matrícula de Barcelona hay igual número de buques, y aún mas, capitaneados por pilotos del Masnou, y como son de mucho mayor porte, casi puede contarse que reúnen duplo de toneladas. Cuando se hizo el reparto de la derrama general, se hallaron 230 buques entre ambas matrículas. Son una especie de fincas que vairan muy á menudo de dueño.

Hace unos años se elevaba en esta playa una antigua y grandiosa torre árabe que parece era de las mayores y mas notables en su género. Fue empero derribada, y en el lugar donde existia debe haber abandonado un estenso subterráneo. Sólidamente construido, perteneciente á aquel edificio.

Ya estamos otra vez en marcha. Sigue aun un buen trecho la calle del Masnou. Aqui es donde se empieza ya á notar la limpieza y admirable blancura de las casas de la costa, limpieza y blancura que se han hecho proverbiales, y que en ninguna parte se encontrarán tan llevadas al extremo como en la hermosa costa catalana³⁶.

Tot i no ser un text recuperat d'un diari de viatge hem volgut recollir en aquesta selecció el text íntegre dedicat a la veu Masnou del diccionari geogràfic de Pascual Madoz.

MASNOU I. con ayunt. en la prov., aud. terr., c. g. y dióc. de Barcelona (2 leg.), part. jud. de Mataró (1 1/2): es cab. de distr. marít. De su nombre, correspondiente á la prov. y part. de Mataró, tercio de Barcelona, departamento de Cartagena. Parte de este pueblo ha sido conocida con el nombre de Alella de Mar, sufragánea ó aneja del de San Feliu de Alella, que forma hoy un solo ayunt. y parr. Se halla sit. en la costa del Mediterráneo, por los 41° 29' 50" lat. N, y 5° 0' 30" long. E; sobre el descenso de las colinas que terminan al mar, de modo que colocada la pob. en forma de anfiteatro, goza de la mas variada y hermosa perspectiva: la segunda linea de edificios resulta hallarse a unos 65 pies sobre el nivel del mar, y la igl. parr. descuelga en el punto mas elevado y céntrico; su templada temperatura y su libre ventilación, hacen tan salidable este clima, que solo se conocen comunmente enfermedades estacionales. Tiene 580 casas, muchas de ellas de dos pisos y algunas de tres, de construcción sólida y cómodo repartimiento interior, distribuidas en 28 cañes y una reducida plaza llamada de la Constitución, otra principal que antes servia para mercado, fiestas y regocijos públicos, se ha inutilizando por el paso del ferrocarril de Barcelona a Mataró; la casa consistorial construida en 1845, es de tres pisos, de hermosa arquitectura greco-romana, con elegantes fachadas, y de piedra sillera, casi toda la parte exterior; en la interior se halla la cárcel; no hay más edificios notables que una ant. y grandiosa torre del tiempo de los árabes, y otras 2 más pequeñas; hace unos 50 años se derribó otra de las mayores y mas famosas en su género, que se hallaba sut. en la playa del mar, en cuyo lugar, llamado hoy dia calle de Adra, existe uan abandonado un estenso subterráneo, sólidamente construido, perteneciente a aquel edificio: hay una escuela de instrucción primaria dotada con 4.700 rs. vn., de los fondos propios, y 4 mas particulares: á todas ellas concurren sobre 400 niños; las escuelas para educación de niños son 10, tambien particulares y las asisten unas 550 alumnas; para este seco se estan proyectando plantear un colegio bajo el título de Ntra. Sra. de Loreto en la plaza de la Torre den Riera. La igl. parr. (San Pedro), se halla servida por un cura de ingreso de porvisión real y ordinaria, y un vicario: este templo es muy sólido y capaz: su arquitectura corresponde al orden compuesto greco-romano, su fachada principal y torre campanario, son de piedra sillera: tiene una sola nave con 10 altare, un órgano regular, tribunas sobre

36. BALAGUER, V. (1973). *Guía-Cicerone del Camino de Hierro del Este. De Barcelona a Arenys de Mar*. Mataró: Rafel Dalmau. Biblioteca Popular. Caixa d'Estalvis Laietana. Edició Facsimil, 42-53.

las capillas colaterales y coro á los pies de la igl.: la torre de 101 pies de elevación, remata con un buen reloj de hierro: ofrece este templo la particularidad de haber empezado á construirlo en 1761 el arquitecto D. Miguel Garriga, lo concluyó en 1817 su hijo D. Pablo, y lo mejoró, con el altar mayor y capilla del Sacramento, su nieto D. Miguel, todos vec. de Masnou; el cementerio está á la parte N. d:e la igl., en paraje elevado y de buena ventilación es de moderna construcción, se halla cercado de un alto muro y circuido de nichos; un gran portal que se cierra con una verja de hierro, facilita la entrada: en su centro se levanta una cruz de piedra de bastante mérito artístico, y se está construyendo la capilla sepulcral; en el centro de la pobl. hay una ermita dedicada a San Antonio. El term. confina N. Tayá y Alella; E. San Cristóbal de Premiá; S. el mar Mediterráneo, y O. Montgat, barrio de mar de tiana: en él se encuentra la ermita de la Virgen de Monserrat, y también se infiere que debió antiguamente existir en este término una pobl. numerosa y mercantil, por las ruinas que se ven de 2 estensos cementerios, vestigios de edificios, con hornos de cal y ladrillos, y otras particularidades, como por el pedazo de muelle con argollas de hierro para amarrar embarcaciones, que descubrió en la playa del mar, un fuerte temporal. El terreno es llano, participa de arcilloso y calcáreo: le cruza la carretera geneal de Barcelona á Francia, y otras transversales, en regular estado, que se dirigen hacia el Vallés y la montaña: además pasa por la pobl. el ferro-carril de Barcelona á Mataró, que se está concluyendo. El correo se recibe diariamente de las cap. de prov. y de part. Prod.: trigo, cebada, algarrobas, legumbres y vino; cria caza con escasez, y pesca del mar, en particular de sardinas. Ind.: 2 fáb. de tejidos de algodón, una de hilado de la misma especie, con maquinas de vapor de fuerza de 20 caballos, 3 astilleros para construcción de buques, 3 fáb. de cables y jarcias para los mismos, una de lonas para velámen, 2 molinos harineros, 4 posadas públicas, 3 cafés, un alambique de aguardiente, y además se ejercen todas las artes mecánicas indispensables, la marinería, calafatería y pesca: pudiendo asegurarse que las quatro quintas partes de la pobl., se componen de matriculados de marina, entre los que se cuentan muchos de la clase de capitanes, pilotos y patrones de buques mercantes, que se distinguen por su intrepidez marinera y su inteligencia en la profesión. Comercio: ni el de importación y exportación al extranjero, ni el de cabotaje, se hacen por este puerto, por no hallarse habilitado al efecto, y aun cuando el Gobierno de S. M. tuvo á bien conceder á este pueblo el título de v. y la facultad de celebrar ferias y mercados, renunció a uno y otro privilegio por habersele negado la habilitación del puerto, que es el asunto más importante para esta pobl., naturalmente marinera y mercantil: su comercio está reducido á 1 tienda de paños, 2 de géneros de hilo y algodón del país, á la exportación de los frutos sobrantes y productos de la ind., y á la importación de los art. de que carece. Pobl. y riqueza unida a la de Montgat 532 vec., 3.369 almas. Cap. Prod.: 13.536.000. Imp.: 338.400.

2. El Masnou al tombant de la segona meitat del segle XIX

El registre de finques rústiques de 1849 és la primera font fiscal del municipi que recull les dades referides a la distribució i classes de conreus segons parcel·les i propietaris. L'existència del plànol geomètric del terme municipal del Masnou ha permès elaborar un mapa de síntesi dels usos del sòl del municipi. El paisatge del Masnou que aquí es descriu és una primera aproximació a un municipi amb un gran nombre de terres plantades de ceps i sembrades de gra, dos dels principals conreus mediterranis, i amb un destacat nombre de peus de garrofers i fruiters, especialment de tarongers.

Llibre registre de Finques Rústiques i Urbanes, AMM 638.

2.1. Descripció del registre de finques rústiques de 1849

El registre de finques rústiques¹ de 1849 és una font fiscal concebuda en un volum de gran format amb 119 folis numerats i on es troba la següent informació:

1. AHMM 1-638.

- Una presentació del municipi i algunes observacions².
- Plànol geomètric signat per Miguel Garriga d'Argentona, amb escala gràfica de *pies castellanos* i escala gràfica de *palmos catalanes*.
- Relació de les finques rústiques agrupades per *pagos rurales*³ i acompanyada de la següent informació per a cadascuna d'elles:
 - número de la finca per tal d'identificar la seva posició al plànol geomètric.
 - si l'ús agrícola és de secà o regadiu.
 - nom del propietari amb el nom i cognom(s).
 - límits de la parcel·la identificant el nom dels propietaris de les parcel·les del voltant o el nom d'elements físics (rieres) o camins.
 - superfície total de la parcel·la i parcial per conreus en mojudes i mundines.
 - aplicació del terreny (tipus de conreu) i nombre de ceps i peus d'arbres, si s'escau
 - qualitat del conreu amb valors d'1 a 4.
 - dades de producció total, baixes per despeses derivades del conreu i líquid del producte imputable.
 - equivalència en superfícies castellanès.
- Resum de la imposició per *pagos rurales*.
- Resum general de les fanegues de terra que hi ha al terme municipal.
- Resum del registre de finques rústiques.
- Relació de les finques urbanes ordenades per carrers.
- Resum general per carrer amb les finques urbanes i el nombre de propietaris.
- Resum general de la propietat de béns immobles, agrícoles i ramaders.

2. "Pueblo de la Provincia de Barcelona. Partido judicial de Mataró, situado en la carretera que dirige a Francia, distando dos leguas E de la Capital de Provincia y una y tres cuartos O de la cabeza del Partido. Hasta 1812 era una aldea subordinada a la municipalidad de Teyá, constituyéndose pueblo en civil y en lo espiritual el año 1818 que fué creada feligresía.

El terreno que forma su termino es montuoso y en figura piramidal al medio dia de la cordillera de montañas que dividen la marina del Vallés: lindando al E con tierras de San Cristóbal y San Pedro de Premia, al O con las de Alella, San Feliu, al N con las de Teyá y al S con el mar mediterraneo que lame las inmediaciones de la población, y por cuyas playas pasa el Ferrocarril a Mataró. La extensión lineal del término tiene solo cuarto y medio de legua de E á O y media legua de N á S.

La población enclavada á la orilla del mar como queda espresado, consta de de 620 vecinos sin incluir los que pertenecen a la Pedania de Alella de mar, que aun está subordinada á la municipalidad de Alella, sus casas aseadas y cómodas, son de poca altura; la calle formada sobre la marina es recta aun que con algunas irregularidades, las demas no guardan un nivel perfecto. Los naturales que componen el vecindario están dedicados en su mayor número a la marinería mercante y aun á la de Guerra contando 130 buques de alto y bajo bordo que hacen la carrera de America y el comercio de cabotaje siendo construidos los mas en el Astillero de esta playa; la parte menor del vecindario se ocupa en el cultivo de las tierras y demas industrias mecanicas.

El término jurisdiccional se haya subdividido en 8 pagos rurales con 343 mojudas, 11 mundinas medida agraria del pais, que equivalen á 263 fanegas 4 celemines de Castilla, cada pago lo componen cierto número de pequeñas heredades cultivadas de viñedos, árboles frutales y algarrobos con muy escaso número de aplicadas á cereales y huerta.

La Iglesia Parroquial venera por Patron á San Pedro, y el servicio de ella está encomendado á un Parroco y escaso número de ministros que suministran el pasto espiritual.

Existe un colegio y escuela gratuita costeada por el comun para la educación de los niños de ambos sexos, ademas de otros particulares que los llevan de su cuenta.

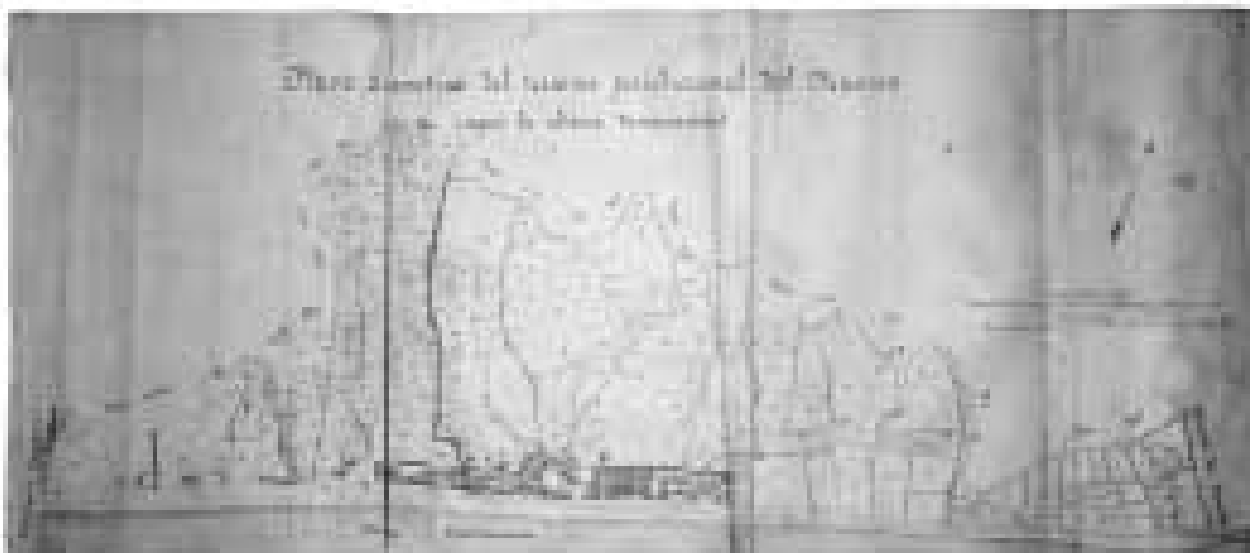
Observaciones: La medida agraria es la mojada con 2025 canas de superficiales.

Como una continuación de las casas del Masnou, sigue la población de Alella de mar pedanía de 150 vecinos que reciben la administración de la municipalidad de Alella siendo así que por su colocación es parte integrante del Masnou: se ha pedido y ha concedido el Gobierno la segregación e incorporación respectiva por lo que en el año 1851 variara la riqueza por el aumento que obtiene. Barcelona, 21 de diciembre de 1849"

3. Segons el Diccionario de la Real Academia Española el "pago" és un "distrito determinado de tierras o heredades, especialmente de viñas u olivares" La relació de "pagos rurales" és la següent: Feixas Llargas, el Pla del Palau, el Pla de la Noera, Colomina Font, Torrens de Asa y Creu de Santa Coloma, Serra de Naria y Torrente de Asa, Riquers y Vallmora, Mesquita Pedra Blanca y Vallmora, Viñals y Mata-Obellas, Torrente de Umbert y Riera y Estret de Portell y Castellans.

Conjuntament amb el llibre de registre de finques rústiques apareixen dos annexos de format foli que porten la mateixa signatura topogràfica⁴.

- Quadern de 10 folis amb data de 21 de novembre de 1846 amb la relació de propietaris de finques: 386 propietaris de 632 finques urbanes; 49 propietaris de 116 finques rurals; 65 propietaris del barri marítim d'Alella amb 118 finques urbanes; i 32 propietaris de 47 finques rústiques del mateix barri marítim.
- Quadern de 10 folis amb data de l'any 1852 amb el registre de finques rústiques del terme d'Alella de Mar agregat al Masnou.

Plànol del llibre de 1849, AMM 638.

2.2. La distribució dels conreus segons el registre de finques rústiques

Segons les dades obtingudes del registre de finques rústiques de 1849 i del quadern annex del barri marítim d'Alella de Mar de 1852 (Quadre 1), tres quartes parts del terme municipal del Masnou havien estat amillarades, és a dir, 501 mujades i 7 mundines, unes 245,53 hectàrees aproximadament.

La terra conreada, unes 491 mujades i 13 mundines, suposava un 98,2% del total de la terra amillarada, amb un elevat grau d'especialització si es té en compte que el 85,94% de les terres conreades estaven dedicades a la vinya⁵. El segon conreu més extens, segons aquest primer registre eren els cereals que ocupaven un 11,43% de les terres conreades. La intercalació de conreus en una mateixa propietat era una pràctica comú, com a d'altres municipis del Maresme en que ja hi ha constància des del segle XVIII⁶. L'extensió d'horta era molt minsa si es compara amb la importància que anys més tard tindran els conreus de regadiu.

4. AHMM 1-638.

5. Pels volts de la segona meitat del segle XIX, la vinya era el conreu més extens a la majoria dels municipis de l'actual comarca del Maresme.

6. LLOBET, S. (1955). "De geografia agraria en la comarca del Maresme". *Estudios Geográficos*, 58. p.: 48.

Quadre 1. Distribució de les terres del Masnou, 1849-1852

Conreus	Qualitat	Número de parcel·les	Número de Peus	Superfície (mujades)	Total (mujades)	%A	%B	%C
Cereals en regadiu	1	4		1,14				22,80
	2	2		0,06				1,20
	3	5		2,12	5,00	1,00	1,02	42,40
Cerals en secà	1	2		0,08				0,16
	2	22		15,15				29,62
	3	25		22,03				43,07
	4	15		13,05	51,15	10,21	10,41	25,51
Hort	1	1		6,00				49,83
	2	3		3,14				26,08
	3	1		2,06	12,04	2,40	2,45	17,11
Fruiters								
albarcocs	sc	1	4					
figueres	sc	2	3					
llimoners	sc	1	1					
pereres	sc	1	2					
pomeres	sc	1	3					
presseguers	sc	2	5					
Garrofers	1	25	207					
	2	37	319					
	3	25	248					
	4	11	123					
	joves	1	3					
	sense fruit	1	40					
Oliveres	2	1	100					
	3	1	80					
Tarongers	1	3	37					
	2	3	64					
	3	3	128					
	4	4	155					
	sc	2	3					
Vinya	1	47	163.845	63,05				14,94
	2	121	482.178	187,02				44,31
	3	107	322.031	136,08				32,24
	4	38	90.392	35,11	422,10	84,24	85,94	8,32
Total superfície conreada					491,13	98,02	100,00	
Alzines	sc		3					
Erm	1	7		5,01				55,05
	2	1		0,04				0,44
	3	1		1,00				10,99
	4	3		3,05	9,10	1,82		33,52
Total superfície amillarada					501,07	100,00		

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del registre de finques rústiques del Masnou de 1849 i l'annex d'Alella de Mar de 1852 (AHMM).
 NOTA: [A%]: Percentatge sobre el total de les terres amillarades. [B%]: Percentatge sobre el total de terra conreada. [C%]: Percentatge de cada qualitat sobre el total de cada conreu.

El registre de finques rústiques no recull la dada de superfície pel que fa als conreus arboris. A partir del nombre de peus dels arbres es pot deduir, però, la importància del conreu de garrofers. Les oliveres, tot i presentar un nombre important d'arbres, és un conreu reduït a dos propietats. Pel que fa als fruiters cal destacar la major presència de tarongers, mentre que la resta de fruiters no poden ser considerats pròpiament conreus.

La terra no conreada, 9 mojudes i 10 mundines, únicament representava un 1,82% de la superfície amillarada. Cal doncs plantejar la hipòtesi, que pel que fa a aquesta primera font, la possible ocultació fiscal s'hauria de manifestar en tot cas en una indeguda atribució de les qualitats dels conreus i no en la declaració d'erms.

El registre també permet diferenciar els conreus segons si es feien de secà o de regadiu. L'horta és l'únic conreu de regadiu, mentre que els camps de vinya, la majoria de terres dedicades a cereals, oliveres, garrofers i els fruiters es classifiquen com conreus de secà.

Les 160 parcel·les que apareixen relacionades al registre de finques rústiques pertanyien a un total de 51 propietaris. El llibre, però, no permet avaluar el nombre de terres propietat d'hisendats locals o forasters, fa que aquesta informació no es recull de cap manera. No obstant, s'han pogut identificar els orígens gràcies a la informació de l'expedient de secretaria de l'oïdium.

2.2.1. La vinya, el conreu dominant

A començaments de la segona meitat del segle XIX el conreu que ocupava una major extensió de les terres conreades del Masnou era, amb molta diferència, la vinya. Un total de 422 mujades i 10 mundines estaven plantades de vinya, el que equival a unes 206,94 hectàrees. Aquest total, en nombres relatius, representava el 84,24% de la superfície total amillarada i el 85,94% de la superfície total conreada (vegeu plànol pàg. 145).

Tot i no disposar de cadastres, amillaments o registres anteriors que ens permetin comparar-ne aquestes dades i veure l'evolució d'aquest conreu, es pot recórrer a alguns estudis que mostren com ja al segle XVIII la vinya era un conreu dominant a molts municipis de la comarca i a Catalunya en general. Pierre Vilar definí que per "*als ulls dels contemporanis [del segle XVIII la vinya és] el conreu que caracteriza i simbolitza l'impuls del segle*". Sols aquest pensament ja podria justificar les rompudes i l'aprofitament de terrenys de poc rendiment, com els sorrals o els vessants de forts pendents, que foren plantats de vinya. El manteniment del preu del vi als nivells anteriors a la Guerra de Successió devia ser, però, la veritable causa de l'especialització de la Catalunya agrícola, que s'allargà poc més d'un segle en alguns territoris, des de la finalització de l'esmentada guerra i fins als estralls de la fil·loxera.

A la segona meitat del segle XIX, el Masnou era un municipi jove i amb una dedicació exclusiva al conreu de la vinya. Si es compara amb d'altres municipis de la comarca es pot veure que la seva especialització era una característica poc comuna en els municipis litorals del Baix Maresme i, en general, molt més practicada en els municipis de l'interior i de l'Alt Maresme. Es pot plantejar aquí la hipòtesi que el Masnou d'una banda, havia heretat el sistema de conreus dels municipis d'Alella i Teià dels quals n'havia format part, i on el conreu de la vinya era força imporant, o que d'altra banda, fa que el territori del Masnou és molt

7. VILAR, P. (1988). *Catalunya dins l'Espanya Moderna*. Vol. II. p. 142.

més montuós que no pas el del veí municipi de Premià de Mar, era més adient aquest tipus de conreu.

Les dades del Quadre 2 indiquen el percentatge de terres plantades de vinya respecte del total de les terres conreades a cadascun dels municipis. En un conjunt de vint-i-dos municipis per als quals es disposen dades entre els anys 1849-1854, la vinya ocupava més de tres quartes parts de la superfície total conreada en catorze municipis, localitzats tots ells en les terres montuoses de l'interior de l'Alt Maresme (Arenys de Munt, Sant Cebrià de Vallalta, Sant Iscle de Vallalta) i del Baix Maresme (Alella, Argentona, Cabrils, Òrrius, Premià de Dalt, Sant Vicenç de Montalt i Vilassar de Dalt). De ben segur que "*part de la terra declarada erma* [en aquests municipis] *podia ser terra de guaret de la vinya, que així gaudia d'una cotització més baixa*"⁸. Únicament Arenys de Mar, Calella, Canet de Mar, el Masnou i Sant Pol de Mar, tot hi ser municipis litorals, presenten una dedicació quasi exclusiva de les seves terres de conreu.

En els cinc municipis que tenen un nombre de vinyes plantades inferior a la meitat de la superfície conreada (Cabrera de Mar, Mataró, Palafolls, Pineda de Mar i Ortsavinyà) els cereals ocupaven una major superfície.

En el Quadre 3 es pot veure la distribució de les hectàrees dedicades al conreu de vinya al Masnou segons tipus, desagregant les dades que apareixen al Quadre 1. Al registre de finques rústiques es distingeixen les terres dedicades a vinya, les dedicades a vinya campa i les dedicades a mallol. La vinya ocupava el 81,52% de les terres dedicades a aquest conreu, 344 mujades i 10 mundines que equivalien aproximadament a 168,75 hectàrees. L'extensió de vinya campa era menys important. Aquesta representava el 13,51% del total de les terres plantades amb vinya, un total de 57 mujades i 1 mundina que equivalien a 27,94 hectàrees.

Quadre 2. Superfície total conreada i nombre d'hectàrees plantades de vinya en alguns municipis de la comarca del Maresme (1849-1854)

Municipi	Superfície conreada (ha)	Superfície dedicada a vinya (ha)	%	Any de l'amillament
Alella	690,2	590,6	85,57	1851
Arenys de Mar	423,2	311,5	73,61	1851
Arenys de Munt	1.134,2	921,9	81,28	1851
Argentona	1.139,6	833,6	73,15	1851
Cabrera de Mar	420,8	161,4	38,36	1852
Cabrils	285,8	263,5	92,20	1850
Calella	443,9	365,3	82,29	1851
Canet de Mar	391,8	358,1	91,40	1853
Dosrius	352,0	221,2	62,84	1851
El Masnou	240,1	206,9	86,20	1849
Mataró	1201,6	405,3	33,73	1851
Malgrat de Mar	391,7	257,9	65,84	1851
Òrrius	142,3	106,4	74,77	1851
Palafolls	1.038,0	309,7	29,84	1853
Pineda de Mar	609,1	270,0	44,33	1852
Premià de Dalt	335,8	296,8	88,39	1851
Sant Cebrià de Vallalta	441,5	346,7	78,53	1853
Sant Iscle de Vallalta	698,0	562,5	80,59	1850
Sant Pol de Mar	390,6	344,1	88,10	1852
Sant Vicenç de Montalt	553,3	480,6	86,86	1853
Santa Susanna	641,2	444,8	69,37	1853
Ortsavinyà	205,8	69,3	33,67	1854
Vilassar de Dalt	387,6	352,2	90,87	1853

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge de diversos Amillaments (ACA - AHMM).

8. MORA I VILA, T (1990). *Societat i economia: Calella, 1737 i 1758*. p. 66.

Quadre 3. Distribució de la superfície plantada amb vinya del Masnou segons tipus i classe

Conreu	Qualitat	Número de parcel·les	Superfície (mujades)	Total (mujades)	Peus	%A	%B
vinya	1	36	48,02		139.545		13,96
vinya	2	92	149,08		423.521		43,32
vinya	3	80	112,12		293.517		32,58
vinya	4	36	34,04	344,10	90.392	81,52	9,89
vinya campà	1	10	13,10		21.800		22,98
vinya campà	2	25	30,01		46.500		52,64
vinya campà	3	18	13,06	57,01	19.800	13,51	22,91
mallol	1	1	1,10		2.500		5,46
mallol	2	4	7,09		12.157		35,19
mallol	3	9	10,05		8.714		49,88
mallol	4	2	1,07	20,15		4,77	5,31
Total superfície conreada				422,10			

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del registre de finques rústiques del Masnou de 1849 i l'annex d'Alella de Mar de 1852 (AHMM).
 NOTA: [A%]: Percentatge de la suma de mujades per tipus respecte de la superfície total dedicada a vinya. [B%]: Percentatge de cada qualitat respecte del total de cada tipus de vinya.

es. La vinya jove, el mallol, ocupava el 4,77% de la superfície dedicada al conreu, amb un total de 20 mujades i 15 mundines, que equivalien a una superfície aproximada de 10,25 hectàrees.

El registre de finques rústiques, com també s'aprecia en el Quadre 3, recull la distribució de cada tipus de vinya segons la seva qualitat o classe. La vinya, pròpiament dita, presentava els quatre tipus de qualitat susceptibles de ser amillarades. La vinya de segona i tercera classe és la que ocupava un major nombre de terres, en total, més de les tres quartes parts de les terres dedicades a vinya. La vinya de primera classe només ocupava el 13,96% de les terres, mentre que la de menor qualitat, la de quarta classe, ocupava el 9,89% de les terres. La major superfície de vinya de qualitats inferiors pot significar que realment les terres del Masnou no eren prou apropiades per a un conreu de vinya de primera qualitat, o bé poden ocultar en part la realitat, donada que era una pràctica comú reduir la qualitat dels cultius per tal d'estalviar part del valor dels impostos.

Iguament que amb les terres plantades de vinya, les plantades per vinya campà de segona classe són les que ocupaven una major superfície, fins al 52,64% del total de terres plantades amb vinya campà. La superfície de terres amb vinya campà de primera i tercera qualitat eren similars, un 22,98% i un 22,91%, respectivament. El poc nombre de superfície dedicat a vinya campà pot indicar-nos com d'important era l'exclusivitat del conreu de la vinya, ja que les sèmbrs de cereals d'hivern o els pèsols es solien fer entre fileres de vinya poc espessa.

Pel que fa a la vinya jove, el mallol, eren també les superfícies dedicades a conreus de menor qualitat les que ocupaven una major extensió. Les terres amb mallol de tercera classe representaven el 49,88%, mentre que les de segona classe eren un 35,19%. Les terres amb mallol de primera i quarta qualitat són prou similars, amb un 5,46% i un 5,31% respectivament del total de mallol plantat.

Al document analitzat no apareix cap dada que ens permeti avaluar els rendiments d'aquest conreu,

però si en un expedient⁹ de 1853 on es recull la relació de càrregues de vi¹⁰ que s'extreien en un any normal segons tipus de cultiu i qualitat. A partir d'aquests valors hem calculat la producció per a l'any 1849 (Quadre 4).

Quadre 4. Estimació de càrregues de vi per mujada segons tipus de vinya i qualitat i del valor de la producció en litres i hectolitres (1849-1852)

Conreu	Qualitat	Rendiment càrrega /mujada	Mujades i mundines de vinya, 1849	Càrregues totals	Producció en litres	Producció en hectolitres	%A	%B
vinya espessa	1	12	48,02	576,24	70.070,78	700,71		16,96
vinya espessa	2	11	149,08	1.639,88	199.409,41	1.994,09		48,27
vinya espessa	3	9 1/5	112,12	1.031,50	125.430,89	1.254,31		30,36
vinya espessa	4	4 2/5	34,04	149,78	18.212,76	182,13	88,52	4,41
vinya campà	1	11	13,10	144,10	17.522,56	175,23		32,70
vinya campà	2	7 5/8	30,01	228,68	27.807,03	278,07		51,89
vinya campà	3	5 1/5	13,06	67,91	8.258,10	82,58	11,48	15,41
Total				3.838,09	466.711,53	4667,12		

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del registre de finques rústiques del Masnou de 1849 i l'annex d'Alella de Mar de 1852 i l'expedient n° 50 del 4/10/1853 (AHMM). NOTA: [A%]: Percentatge de la producció en hectolitres segons tipus de vinya i respecte de la producció total. [B%]: Percentatge de la producció en hectolitres segons tipus i qualitat de la vinya i respecte de la producció de cada tipus de vinya.

A la segona meitat del segle XIX al Masnou es produïen un total de 3838,09 càrregues de vi de diferents qualitats. La major producció es corresponia amb la vinya espessa, i principalment amb les classes de segona i tercera qualitat que aportaven el 69,60% de la producció total de vi recollit.

La dada de la producció de vi és força interessant sobretot si es compara amb la d'altres municipis de la comarca. Segons les dades que es poden llegir al *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar* de Pascual Madoz, a Sant Andreu de Llavaneres es produïen per les mateixes dates unes 4.000 càrregues de vi anuals. La producció era força superior al terme d'Argentona, on Pascual Madoz esmenta una producció anual de 10.000 càrregues de vi. Ja que a Argentona la superfície dedicada a vinya era de 833,6 hectàrees i que 10.000 càrregues de vi representen 12.160 hectolitres, en aquest municipi la producció mitja per hectàrea venia a ser de 14,6 hectolitres. Al Masnou aquest valor es calcula entorn a 22,6 hectolitres per hectàrea, el que indica, de ben segur, una major qualitat de les plantacions de vinya i, en conseqüència, dels caldos masnovins.

Salvador Llobet calcula la producció vinícola de Malgrat de Mar per a l'any 1851 en unes 37 càrregues

9. Expedient n°50, amb data del 4 d'octubre de 1853. (AHMM 1-40).

10. L'equivalència d'una càrrega de vi a la comarca del Maresme era de 121,6 litres.

per hectàrea, 71 per a Pineda de Mar, 39 per a Sant Pol de Mar, 53 per a Canet de Mar i 71 per a Caldes d'Estrac¹¹. A partir d'aquestes dades i les esmentades en el paràgraf anterior s'ha elaborat el Quadre 5 que permet fer una visió comparativa dels diferents rendiments que presentava el conreu de la vinya a alguns

Quadre 5. Rendiments totals de la vinya a alguns municipis del Maresme

Municipi	Càrregues per hectàrea	Hectolitres per hectàrea	Producció anual (càrregues)	Producció anual (hectolitres)
Argentona	12,0	14,6	10.000	12.160
Caldes d'Estrac	71,0	86,3		
Canet de Mar	53,0	64,4	18.979	23.079
El Masnou	18,6	22,6	3.838	4667
Malgrat de Mar	37,0	45,0	9.542	11.603
Pineda de Mar	71,0	86,3	19.170	23.311
St. Andreu de Llavaneres			4.000	
Sant Pol de Mar	39,0	47,4	13.420	16.319

FONT: Elaboració pròpia a partir diferents fonts bibliogràfiques.

municipis de la comarca pels voltants de l'any 1850.

Si els càlculs de Salvador Llobet són correctes, aquests municipis, sense comptabilitzar la producció de Caldes d'Estrac, van produir l'any 1851 un total de 74.312 hectolitres, una xifra que doblava la producció calculada mig segle abans per Francisco de Zamora¹².

El municipi de Pineda de Mar presentava una major producció anual i un rendiment per hectàrea força elevat, ja que l'extensió de terres amb vinya no arribava ni a la meitat de la superfície de conreu amillarada al terme. La producció de Pineda havia passat de 12,7 hectolitres per hectàrea a començaments

del segle XIX amb una superfície de 170 hectàrees i una producció de 2.160 hectolitres, segons recull Salvador Llobet¹³, a 86,3 hectolitres per hectàrea, 270 hectàrees de conreu i una producció de 23.311 hectolitres l'any 1851. És a dir, la producció per hectàrea s'havia multiplicat quasi per set i la producció anual pels voltants d'onze.

Malgrat de Mar presentava l'any 1851 una superfície dedicada a la vinya similar en extensió a la de Pineda de Mar. Les dades de producció ens indiquen però un menor rendiment, ja que en el mateix terreny es produeix la meitat de vi, cal pensar que les vinyes de Malgrat devien de ser de menor qualitat o que el terreny era menys apte per aquest tipus de conreu.

Canet de Mar presentava una producció anual similar a la de Pineda de Mar, però el nombre d'hectàrees que dedicava al conreu de la vinya era força superior. Tanmateix, Sant Pol de Mar, amb una plantada similar a la de Canet de Mar presenta un rendiment menor, molt més proper a l'assenyalat per Malgrat de Mar.

Ens hagués agradat disposar de dades dels rendiments de les plantacions de vinya d'altres municipis

11. LLOBET, S. (1955). "De geografia agraria..." p. 47. Els càlculs de Salvador Llobet surten a partir de comparar l'extensió dedicada al conreu de la vinya l'any 1851 amb les dades de producció vinícola que recull Francisco de Zamora als seus diaris escrits a finals del segle XVIII per a cadascun d'aquests termes: 1.500 càrregues per a Caldes d'Estrac, 5.000 càrregues per a Malgrat de Mar y Sant Pol de Mar, 8.000 càrregues per a Canet i 9.000 càrregues per a Pineda de Mar. Segons Salvador Llobet, el rendiment vinícola del segle XVIII per a la comarca estava "entre 20 y 8 hectolitros por hectàrea con productividad variable según condiciones del terreno y otros factores que intervienen en la fertilidad".

12. Salvador Llobet recull la dada calculada per Francisco de Zamora a finals del segle XVIII. Segons aquest, a Malgrat de Mar, Pineda de Mar, Sant Pol de Mar, Canet de Mar i Caldes d'Estrac es produïen 34.200 hectolitres o 28.500 càrregues anuals.

13. LLOBET, S. (1955). "De geografia agraria..." p. 46.

Perspectiva del poble des de Santa Madrona. A la dreta de la imatge s'extenen les vinyes, un dels conreus més importants de la vila. Any 1960. Autor: Quirse (Josep Fortea). Núm. de registre: 501, AMM.

més propers al terme del Masnou per tal de fer una comparativa de la qualitat de les vinyes i dels rendiments entre els municipis de l'Alt i el Baix Maresme.

Les úniques dades de les quals disposem fan referència a produccions del segle XVIII. Salvador Llobet calcula que a l'any 1719 Premià tenia uns rendiments de "*11 hectolitros por hectárea para el viñedo de primera clase y 4,9 hectolitros para el terreno de segunda. En Pineda el rendimiento que se deduce de las cuentas del diezmo y la extensión declarada es de 12,7 hectolitros por hectárea. En Mataró, por la propia declaración del diezmo de 1716, el redimiento deducido es de 17,7 hectolitros.*"¹⁴ L'estudi de Josep Viñals¹⁵ recull també per a Premià que a l'any 1728 la producció de vi va ser de 1.499,13 càrregues amb rendiments de 4,5 càrregues per mujada de vinya de primera qualitat i 2 càrregues per mujada de vinya de segona qualitat.

Un darrer aspecte que s'ha de tractar seria el de la propietat ja que la vinya era el conreu que majors beneficis econòmics propiciava. Com es pot veure en el Quadre 6 la meitat de les terres del Masnou estan plantades amb vinya, sense tenir en compte la qualitat, pertanyien a vuit hisendats del total de propietaris que declaraven tenir alguna peça plantada amb vinya en el registre de finques rústiques: Juan

14. LLOBET, S. (1955). "De geografia agraria..." p. 46. En aquest any el terme de Premià comprenia els actuals municipis de Premià de Dalt i de Premià de Mar, que no es constituí municipi independent fins l'any 1836.

15. VIÑALS, J. (1983). *Premià a començaments del segle XVIII: Un assaig de història local*. Barcelona: Rafael Dalmau. p. 82-86.

Quadre 6. Propietaris per ordre alfabètic que declaraven tenir alguna peça de vinya al Registre de Finques Rústiques (1849-1852), amb el nombre de parcel·les, superfície total del conreu y percentatge respecte del total de terres plantades de vinya al Masnou

Propietari	Parcel·les	Superfície	%A
Alsina, Antonio	1	5,45	2,6
Alsina, Maria	5	9,43	4,6
Antich, Jose	2	1,77	0,9
Barbará, Valentina	1	0,77	0,4
Barcena, Marqués de la	1	1,68	0,8
Barrera, Gabriel	6	6,86	3,3
Bayés, Miguel	2	0,70	0,3
Bernades, Jaime	3	6,92	3,4
Botey, José	1	0,31	0,2
Botey, Juan	1	2,54	1,2
Botey, Pedro	2	1,71	0,8
Casals, Domingo	1	1,07	0,5
Casas, Francisca	7	16,50	8,0
Castañer, José	1	0,52	0,3
Comunidad de San Jayme	2	3,70	1,8
Cruells, Juan	2	2,08	1,0
Cuyas de Estaper, Antonia	1	1,13	0,5
Dardañá, Ramon	1	2,63	1,3
Durán, Jayme	1	0,73	0,4
Elias, Miguel	2	0,83	0,4
Estaper, Buenaventura	1	0,86	0,4
Estaper, Gerardo	1	0,70	0,3
Estaper, Jose Antonio	3	2,69	1,3
Fabregas, Antonio	2	1,13	0,5
Fargas, Francisca	1	1,04	0,5
Fluviá, Herederos de Ramon	3	4,71	2,3
Fontanills, Juan	13	21,24	10,3
García, Rita	1	1,90	0,9
Gibernau, José	1	0,67	0,3
Gibernau, Josefa	1	0,55	0,3
Grasés, Pablo	1	3,40	1,6
Llampallas, Pedro Antonio	3	2,30	1,1
Llar, Conde de	1	5,17	2,5
Majenat, Francisca	1	1,13	0,5
Malet, Gaspart	9	13,92	6,7

Propietari	Parcel·les	Superfície	%A
Maristany, Gerardo	1	0,73	0,4
Maristany, Isidro	1	0,55	0,3
Maristany, José	1	0,70	0,3
Maristany, Pedro	1	0,36	0,2
Maristany, Teresa	2	1,56	0,8
Maristany, Tomas	1	1,41	0,7
Millet, Jayme	1	0,73	0,4
Mitjans, Pedro	3	3,52	1,7
Monjas de la Enseñanza	1	0,89	0,4
Mora, Joaquín	1	0,31	0,2
Nadal Creus, Francisco	1	1,38	0,7
Ombrevella, Jacinto	1	0,49	0,2
Pages, Antonio	1	1,19	0,6
Paredes, Marqués de	5	14,51	7,0
Pascual, Miguel	3	5,08	2,5
Pujadas, Tomas	2	1,47	0,7
Ramentol, José	1	0,52	0,3
Reberter, Jayme	1	0,67	0,3
Rivas, Luis	1	1,04	0,5
Roca, Pedro	1	0,42	0,2
Rosell, Teresa	1	1,99	1,0
Roses, Martin	1	2,14	1,0
Rovira, Carmen	1	1,90	0,9
Sala, Francisco	1	0,83	0,4
Sampere y Lloveras, José	1	0,61	0,3
Sampere y Vidal, Jose	1	1,41	0,7
Sans, Buenaventura	2	1,99	1,0
Sors, Juan	5	14,23	6,9
Suñol, Estevan	1	2,23	1,1
Torrens de Bruguera, Juan	3	2,33	1,1
Truch, Juan	2	5,42	2,6
Viladevall, Francisco	3	3,03	1,5
Vilallonga, Cayetano	1	1,07	0,5
s.d.	1	0,58	0,3
Total	139	206,04	

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del Registre de Finques Rústiques del Masnou de 1849 i l'annex d'Alella de Mar de 1852 (AHMM).

Fontanills, Francisca Casas, el marquès de Paredes, Juan Sors, Gaspart Malet, María Alsina, Jaime Bernades y Gabirel Barrera. En total els vuit hisendats concentraven 53 propietats de les 139 relacionades amb aquest conreu.

Quadre 7. Estructura de la propietat de les terres plantades de vinya

Grups	Propietaris	%A	Superfície de vinya (hectàrees)	%B
més de 20 ha	1	1,4	21,24	10,3
15-20	1	1,4	16,50	8,0
10-15 ha	3	4,3	42,66	20,7
5-10 ha	7	10,1	44,31	21,5
1-5 ha	33	47,8	66,29	32,2
menys 1 ha	24	34,8	15,05	7,3
Total	69		206,05	

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del registre de finques rústiques del Masnou de 1849 i l'annex d'Alella de Mar de 1852 (AHMM). NOTA: [A%]: Percentatge de propietaris segons l'extensió de les terres. [B%]: Percentatge de la superfície parcial respecte del total de terres plantades de vinya.

Com es pot deduir de la lectura del Quadre 7 la propietat de les parcel·les amb vinya estava força atomitzada ja que 61 propietaris englobaven l'altra meitat de la superfície del terme plantada amb vinya i que hi havia 24 propietaris amb 26 parcel·les de menys d'una hectàrea d'extensió.

El rendiment de les terres dels vuit majors propietaris representava segons els càlculs que es presenten en el Quadre 8 un total de 2.250,94 hectolitres, un 48,2% de la producció total de vi del municipi. Com es pot veure el rànquing dels quatre majors productors no coincideix, però, amb els propietaris que tenen més terres.

Quadre 8. Principals propietaris de terres plantades amb vinya i producció¹⁶

Propietaris/Qualitats	Superfície en hectàrees						Producció		
	vinya espessa				vinya campa			càrreges	hectolitres
	1	2	3	4	1	2	3		
Juan Fontanills	2,26	9,36	4,90	1,77	1,47	0,58	0,89	412,47	501,56
Francisca Casas	2,69	5,88	2,91	0,03	1,04	2,33		289,73	352,31
Marqués de Paredes		3,70	5,14	1,59	0,31	0,24	0,55	204,58	248,77
Juan Sors	3,98	5,08	4,04	1,13				291,52	354,49
Gaspart Malet	1,96	6,86	3,24		0,06	0,98	0,48	271,90	330,64
María Alsina	0,24	2,45	5,20	1,19			0,34	169,39	205,97
Jaime Bernades	1,22	2,36	3,18	0,15				141,08	171,56
Gabriel Barrera		0,58	1,19	0,49	0,86	1,40	0,09	70,44	85,65
Total								1.851,10	2.250,94

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del Registre de Finques Rústiques del Masnou de 1849 i l'annex d'Alella de Mar de 1852 (AHMM). NOTA: Els càlculs de producció estan fets sobre la base de les equivalències que apareixen al Quadre 4 i aproximant el valor d'una hectàrea equival a dues mujades.

16. Els càlculs estan fets sobre la base de les equivalències que apareixen al Quadre 4 i aproximant el valor de l'hectàrea a una equivalència de dues mujades.

2.2.2. Les terres dedicades al conreu de cereals

L'any 1849 els cereals eren al Masnou el segon conreu amb més superfície agrícola dedicada. En total es comptabilitzaven 5 mujades de cereals en regadiu i 51 mujades i 15 mundines de cereals en secà, és a dir, 2,45 hectàrees i 25,43 hectàrees, respectivament. En números relatius, els cereals en regadiu ocupaven un 1% del total de les terres amillarades i un 1,02% del total de les terres conreades, mentre que els cereals en secà ocupaven un 10,21% i un 10,41%, respectivament (vegeu plànol pàg. 146).

Tot i no disposar de dades més reculades, el poc nombre de terres conreades de cereals confirma la tendència al monocultiu de la vinya al Masnou. La intensificació de la vinya es va haver de fer, com en altres municipis del Maresme, en detriment d'altres conreus, i de ben segur, en detriment dels cereals. Durant el segle XVIII la vinya i els cereals eren els conreus més extesos a la comarca. Així, "*en los pueblos en que predominaban el relieve montuoso, con laderas pendientes, dominaba el viñedo*"¹⁷, mentre que en els municipis amb bona part de plana al·luvial, "*la superficie del viñedo y la siembra eran aproximadamente equivalentes*"¹⁸. De fet, "*las condiciones de la comarca [eran] menos favorables a los cereales que al viñedo y las hortalizas.*"¹⁹ Tot al llarg del segle XVIII, s'havia anat fent cada cop molt més feble la dependència dels cereals com a conreu bàsic, "*a diferencia d'altres comarques on aquesta dependència [era] endèmica.*"²⁰ Això havia estat possible perquè "*la Costa de Llevant rebia blat de l'Empordà i Vic per terra o de l'Aragó i l'Urgell per mar a partir de Tortosa*"²¹.

La disminució d'aquest tipus de conreu però no és tant evident si es comparen dades dels cadastres del segle XVIII amb dades dels primers amillaraments de la segona meitat del segle XIX. Així a Pineda de Mar, l'any 1737 es comptabilitzaven 173 hectàrees sembrades per 237,3 hectàrees l'any 1852. Tanmateix l'any 1758 a Calella es comptabilitzaven 132,10 quarteres de sembradura²², que equivalen a 47,9 hectàrees, xifra força similar a les 52,9 hectàrees identificades a l'amillarament de 1849.

Ja que el nombre de terres no sembla que fos inferior a la segona meitat del segle XIX respecte de les dades que es tenen dels cadastres del segle XVIII d'alguns municipis, sembla que la hipòtesi correcta sigui que el que varia en aquests cents anys és la proporció o el pes d'un conreu respecte de l'altre. Així, quan comparem les dades dels cadastres del segle XVIII i les dades dels primers amillarament del segle XIX, el nombre de terres dedicades a cereals és similar o superior en alguns casos. No així la proporció que representa aquesta superfície respecte del total de les terres conreades. Això sols es pot explicar si el nombre de terres totals dedicades al conreu és major. Cal doncs, entendre que, al llarg de tota la segona part del segle XVIII i la primera meitat del segle XIX, es van haver de roturar més terres que es devien dedicar al conreu de la vinya, principalment. No disposem de gaires dades que ens ajudin a confirmar aquesta hipòtesi. Tot i així, Salvador Llobet destaca que a l'any 1737 a Pineda de Mar les terres dedicades a la vinya o als cereals era equivalent, amb 170,5 hectàrees i 173 hectàrees, respectivament. L'any 1852 els mateixos conreus ocupaven respectivament 270 hectàrees i 237,3 hectàrees.

17. LLOBET, S. (1995). "De geografia agrària..." p. 40.

18. *Ibid.*, 40.

19. *Ibid.*, 220.

20. VINYALS, J. (1983). *Premià a començaments...* p. 87.

21. MORA, T. (1990). *Societat i economia ...* p. 73.

22. La quartera de sembradura a Calella equivalia a 3.627,0375 m².

En el cas del Masnou no es disposen de dades anteriors a 1849, però si analitzem les dades d'Alella, l'any 1784 es comptabilitzaven 285,5 hectàrees de vinya respecte 18,8 hectàrees de cereals, aproximadament un 48% i un 3% del total de les terres amillarades. A la segona meitat del segle XIX, i sumant les dades dels amillaraments d'Alella i el Masnou, les terres dedicades al conreu de la vinya eren 797,5 hectàrees, enfront les 134,9 hectàrees de cereals. Una dada significativa, l'any 1784 el municipi d'Alella presentava una superfície encadastrada de 594,5 hectàrees, enfront les 785,05 hectàrees amillarades l'any 1851, tot i la pèrdua de territori per segregació del nou municipi del Masnou.

Fets prèviament els anteriors aclariments, en el Quadre 9 es pot veure que a la majoria dels municipis del Maresme, el conreu de cereals a la segona meitat del segle XIX, tot i ser el segon conreu per extensió a cadascun dels municipis, sols presenta percentatges destacats a Palafolls i a Ortsavinyà. No menys importants són els percentatges dels municipis de Cabrera de Mar, Pineda de Mar i Dosrius. A la resta de poblacions, els cereals tenen un pes percentual inferior a 1/4 part de les terres conreades, éssent els termes de Vilassar de Dalt i Sant Pol de Mar, els que presenten valors inferiors al 10% de les terres totals conreades.

Quadre 9. Superfície de les terres conreades i de les terres dedicades al conreu de cereals en alguns municipis de la comarca del Maresme (1849-1854)

Municipi	Superfície conreada (ha)	Superfície dedicada a cereals en regadiu (ha)	Superfície dedicada a cereals en secà (ha)	%	Any de l'amillament
Alella	690,2	12,1	66,6	11,40	1851
Arenys de Mar	423,2	3,0	59,1	14,67	1851
Arenys de Munt	1.134,2	20,7	149,8	15,03	1851
Argentona	1.139,6	52,6	246,5	26,25	1851
Cabrera de Mar	420,8	46,3	124,3	40,54	1852
Calella	443,9		52,9	11,92	1851
Dosrius	352,0		121,0	34,38	1851
El Masnou	240,1	5,0	51,2	23,39	1849
Malgrat de Mar	391,7		126,6	32,32	1851
Òrrius	142,3		32,2	22,63	1851
Palafolls	1.038,0		724,4	69,79	1853
Pineda de Mar	609,1		237,3	38,96	1852
Sant Cebrià de Vallalta	441,5		86,1	19,50	1853
Sant Iscle de Vallalta	698,0		123,9	17,75	1850
Sant Pol de Mar	390,6		26,8	6,86	1852
Sant Vicenç de Montalt	553,3	16,5	48,1	11,68	1853
Santa Sussanna	641,2	2,3	154,6	24,47	1853
Ortsavinyà	205,8	9,1	127,4	66,33	1854
Vilassar de Dalt	387,6	35,4		9,13	1853

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge de diversos amillaraments compresos entre el període 1849-1851 (ACA, AHMM).

23. LLOBET, S. (1995). "De geografia agrària..." p. 220.

En general, els cereals eren un conreu de secà i sols a alguns municipis presenten petites superfícies d'aprofitament en terres de regadiu. Al Masnou, els cereals en terres considerades de regadiu ocupaven una superfície inferior al 9% de les terres conreades amb cereals.

Era una pràctica habitual intercalar la sembra a les plantacions de vinya. "[Era] *muy corriente en estos casos que la plantación vinícola no [presentara] una formación cerrada, sino en orden abierto, [quedando] un mayor espacio entre fila y fila, para la intercalación de las diferentes cosechas.*". Al registre de finques rústiques es comptabilitzen un total de 24 parcel·les en les quals es declaren a la vegada terres dedicades a vinya i a cereals. Si s'analitzen aquestes dades (Quadre 10), es pot veure que els cereals que es sembraven en aquestes parcel·les ocupaven un total de 20,14 hectàrees, gairabé tres quartes parts dels cereals sembrats al Masnou.

Les classes dels cereals segurament expressen una relació amb el tipus de cereal que s'hi sembrava. Sabem que al cadastre de Premià de 1728 i de 1736 es recollia com a terres de primera qualitat les sembrades de blat i ordi, que es feien d'un any per l'altre, a les de segona mestall i a les de tercera sègol. Pascual Madoz, assenyala que al Masnou es produïa blat i ordi, possiblement en les terres de major qualitat, i lleguminoses, que devien conrear-se en les terres de menor qualitat.

L'anàlisi del conreu de cereals per classes (Quadre 10) permet identificar tres tipus de qualitat per als cereals sembrats en regadiu i quatre pels cereals en secà. En general es pot veure que els cereals de menor qualitat eren els més extesos. El que confirmaria l'existència d'un sistema de conreu on s'intercalava la sembra entre els conreus de tipus arbustiu o arbori.

Pel que fa a la producció i rendiments el registre de finques rústiques recull en una taula resum el producte líquid en reales de vellón per faneca²⁴ per classe i conreu (Quadre 11).

Les terres de regadiu de "agua de pie" eren els terrenys regats amb aigua corrent, de font o manantial. En el cas del Masnou, igual que a bona part de la resta de la comarca, els cursos d'aigua superficial són eixuts gairabé tot l'any per el règim de pluges de la regió i la litologia del terreny, força permeable. Aquesta és la raó de la poca importància dels cereals al municipi. No obstant, cal destacar l'elevat rendiment d'aquest tipus de terres.

Les terres de "pan llevar" són les que s'entenen com les destinades a la sembra de cereals o adequades per aquest tipus de conreu. Tot i així, el major nombre de terres amb alguna sembra de cereals va associat a les plantades de vinya, que tenen un rendiment mig entre els alts rendiments per fanega de terra dels cereals en regadiu i els rendiments inferiors de les terres de secà.

2.2.3. Les peces d'horta

Els horts eren el tercer conreu en extensió del municipi (Quadre 1). No obstant això, res tenen a veure amb la importància que aquest conreu adquirirà anys més tard. Els horts solien produir per abastir el consum propi. La seva extensió representava un 2,45% de la superfície total conreada al municipi i un 2,40% respecte de la superfície amillarada.

24. La faneca era una mesura agrària pròpia de Castella. Una faneca de terra equivalia a 64,596 àrees, tot i que l'equivalència variava segons les regions. El celemín equivalia a 537 m² aproximadament i el cuartillo era la quarta part d'un celemín 134,25 m².

Quadre 10. Propietaris amb parcel·les que convinen el conreu de cereals i vinya

Parcel·la	Propietari	Superfície en hectàrees								Superfície total de la parcel·la	
		cereales				vinya					
		1	2	3	4	1	2	3	4		
137	Antonio Fabregas			0,98	0,49			0,52		0,03	2,91
60	Comunidad de San Jayme			0,37				1,47	1,47		3,31
156	Conde de Llar	0,18	0,06	0,09		0,98	1,96	1,16	1,07		5,42
131	Domingo Casals			0,49	0,58	0,24	0,83				2,14
97	Francisca Casas		0,34				0,73				1,07
136	Francisca Fargas		0,18	0,18		0,55	0,43	0,06			1,41
113	Gaspart Malet			0,98			2,94	1,90			5,81
90	Gerardo Maristany				0,24			0,49	0,24		0,98
40	Herederos de Ramón Fluviá		0,18	1,18			0,98	0,31			1,65
61	Herederos de Ramón Fluviá			0,73	0,49			0,98	1,22		4,07
148	Jaime Bernades			0,12				0,73			1,01
155	Jaime Bernades	0,37		0,7	0,24		0,83	0,98	0,09		2,42
157	Jose Antich	0,36	0,12	0,36		0,18	0,06				0,61
147	José Antoni Estaper		0,18	0,28	0,28		0,21	0,73			1,68
122	José Antoni Estaper				0,12	0,31	0,43	0,12			0,98
77	José Botey		0,86					0,31			1,16
151	Jose Sampere y Lloveras	0,12	0,67			0,09	0,34		0,18		1,16
62	Juan Fontanills		0,98	0,98	1,77		1,47	1,47	0,49		7,16
91	Juan Fontanills		0,18					0,40	0,31		0,89
130	Juan Sors		0,37	0,37	0,49	0,49	0,49	0,49	1,13		3,83
152	Juan Sors			0,40		1,53	1,47	0,40			3,40
66	Juan Truch			0,73			0,98	0,67	0,98		4,07
93	Marques de Paredes		0,24		0,49		1,13	1,47	1,59		5,91
158	Miguel Pascol		0,28	0,34			0,86	0,89	0,61		2,97
Total per classes		1,03	4,64	9,28	5,19	4,37	18,13	15,0	7,94		66,02
Total per conreu					20,14				45,47		

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del Registre de Finques Rústiques del Masnou de 1849 i l'annex d'Allella de Mar de 1852 (AHMM).

En el Registre de Finques Rústiques es relacionen cinc parcel·les per a tres tipus de qualitat, éssent però, una única parcel·la de primera qualitat la que ocupava la meitat de les terres d'horta i que pertanyia a Gabriel Barrera, que també disposava de terres de segona i tercera qualitat a la mateixa propietat del "pago" rural de Colomina Font.

Un segon propietari tenia la resta de terres hortícoles, en Pedro Mitjans, amb dos propietats amb terres de segona qualitat, que ocupaven totes dues mitja hectàrea, i que es trobaven als "pagos" rurals de Colomina Font i el Pla de la Noera.

Quadre 11. Producció de les terres sembrades de cereals segons tipus i classe

Tipus de conreus	Qualitats	Fanegas	Celemines	Cuartillos	Reales de vellón per fanega	Rendiments totals en reales de vellón	Hectàrees
Tierras de regadío de agua de pie	1	4	7		672	3080,0	2,96
Tierras de regadío de agua de pie	2	2	11	2	520	1365,0	1,91
Tierras de regadío de agua de pie	3	2	2	3	399	1055,7	1,44
Tierras de secano de pan llevar	1		2	1	399	241,1	0,12
Tierras de secano de pan llevar	2	10	10	3	315	3353,4	7,04
Tierras de secano de pan llevar	3	11	5	3	210	2445,6	7,41
Tierras de secano de pan llevar	4	6	5	2	105	695,6	4,17
Viña con cultivo de cereales	1	11	7	2	483	5614,9	7,51
Viña con cultivo de cereales	2	27	7	2	273	7541,6	17,84
Viña con cultivo de cereales	3	11	4	2	210	2441,3	7,35

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del registre de finques rústiques del Masnou de 1849 i l'annex d'Alella de Mar de 1852 (AHMM).

2.2.4. Els conreus arboris

En la relació de conreus arboris (Quadre 1) cal mencionar la presència de garrofers, tarongers i oliveres, principalment, i alguns peus d'arbres de fruita dolça que no es poden considerar pròpiament conreu. En el registre de finques rústiques però no apareix la superfície dedicada a aquests tipus de conreus si no el nombre de peus segons qualitat (vegeu plànol pàg. 147). De les dades es poden extreure les següents conclusions:

- El conreu arbori amb més nombre de peus era el de garrofers que alhora era un conreu molt repartit ja que es trobava en 68 parcel·les de 39 propietaris diferents. De fet els garrofers solien plantar-se intercalats amb altres conreus, com la vinya. La producció dels garrofers solia anar destinada a l'alimentació dels animals.
- Els tarongers eren el segon conreu arbori en nombre de peus. A diferència dels garrofers es concentren quasi exclusivament a quatre propietats de les set que registren aquest tipus de conreu i que estaven a nom de José Sampere y Lloveras, José Sampere y Vidal, Jaime Bernades y el Conde de Llar, totes elles situades a terres del barri d'Alella de Mar.
- Les oliveres, el tercer conreu arbori, també es concentrava a dues propietats que pertanyien a Gabriel Barrera y Cayetano Vilallonga, respectivament.

2.2.5. El bosc i l'erm

Les terres de bosc i erm són terres considerades com no conreades. El seu pes en el conjunt de les terres amillarades del Masnou és poc important, ja que ni tant sols arriba al 2% de les terres amillarades. La refe-

rència a bosc en aquest registre pot, fins i tot, desestimar-se ja que només hi ha una referència a l'existència de tres alzines. Pel que fa a l'erm es calcula que poc més de 9 mujades eren les úniques terres no conreades del municipi. Tot això ens porta a no poder atribuir a aquesta font una ocultació descarada de superfícies. De fet totes les parcel·les amb terres d'erm generalment presenten altres conreus de vinya o cereals, la qual cosa ens fa pensar que aquestes terres ermes són més aviat guaret.

2.3. Estructura de la propietat

El registre de finques rústiques del Masnou és una font incompleta pel que fa a l'anàlisi de la propietat. A partir de les dades buidades podem enumerar quins són els majors propietaris, però no disposem d'informació per analitzar quins propietaris exploten les seves pròpies terres o qui les té cedides en explotació, quin és el percentatge de propietaris del Masnou i quin el de propietaris forasters, o quins són els grups professionals que tenen les majors heretats. La única aproximació que podem fer a la propietat és, com hem dit, l'enumeració d'aquells que registren el major nombre de terres al seu nom i relacionar la propietat amb l'accés als càrrecs de Govern Municipal.

Tenint en compte els estudis de Pierre Vilar i Antoni Segura que defineixen la quantitat de terra necessària per a la subsistència d'una unitat familiar, entre 10 i 8 mujades²⁵ respectivament hem elaborat un qua-

Quadre 12.1. Estructura de la propietat. Grans propietaris

Grups de propietaris	Propietaris	Nombre de parcel·les	Hectàrees totals	%A	%B
més de 20 ha	Fontanills, Juan	15	25,46	11,02	11,02
de 10 a 20 ha	Paredes, Marques de	6	15,76	6,82	
	Sors, Juan	5	15,45	6,69	
de 5 a 10 ha	Casas, Francisca	9	15,21	6,58	
	Malet, Gaspart	9	14,90	6,45	26,55
	Alsina, Maria	5	9,92	4,29	
	Barrera, Gabriel	11	9,46	4,10	
	Bernades, Jaime	3	8,63	3,74	
	Fluvià, Herederos de Ramon	4	7,07	3,06	
	Pascual, Miguel	4	5,94	2,57	
Llar, Conde de	1	5,75	2,49		
	Alsina, Antonio	1	5,45	2,36	22,61

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del registre de finques rústiques del Masnou de 1849 i l'annex d'Allella de Mar de 1852 (AHMM). NOTA: [%A] Percentatge respecte del total de terres amirallades. [%B] Percentatge de la suma del nombre d'hectàrees per grups de propietaris respecte del total de la superfície amillarada.

25. 10 mujades equivalen a 5 hectàrees i 8 mujades equivalen a unes 4 hectàrees

Quadre 12.2. Estructura de la propietat. Petita propietat

Grups de propietaris	Propietaris	Nombre de parcel·les	Hectàrees totals	%A	%B
de 2,5 a 5 ha	Truch, Juan	2	4,56	1,97	
	Fabregas, Antonio	3	4,22	1,83	
	Mitjans, Pedro	4	4,07	1,76	
	Comunidad de San Jayme	2	4,07	1,76	
	Estaper, Jose Antonio	3	3,55	1,54	
	Grasés, Pablo	1	3,40	1,47	
	Torrens de Bruguera, Juan	4	2,85	1,23	
	Dardaia, Ramon	1	2,63	1,14	
	Botey, Juan	1	2,54	1,10	13,81

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del Registre de Finques Rústiques del Masnou de 1849 i l'annex d'Alella de Mar de 1852 (AHMM). NOTA: [%A] Percentatge respecte del total de terres amillarades. [%B] Percentatge de la suma del nombre d'hectàrees per grups de propietaris respecte del total de la superfície amillarada.

dre (Quadre 12.1 i 12.2) per grups de propietaris que ens permet avaluar quins són els grans hisendats.

El grup de propietaris amb més de 20 hectàrees seria la pagesia rica. En aquest cas és una sola persona, Juan Fontanills, que controla més del 11% de les terres amillarades, les quals es reparteixen en 15 propietats, i la majoria estaven plantades de vinya²⁶ (vegeu plànol pàg. 148).

El grup de propietaris benestants pot subdividir-se en dos grups, els propietaris mitjans, que tenen heretats entre 10 i 20 hectàrees, i els que tenen heretats entre 5 i 10 hectàrees. Entre els primers cal esmentar al Marquès de Paredes²⁷, Juan Sors²⁸, Francisca Casas²⁹ i Gaspart Malet³⁰. Tots quatre apleguen una quarta part de les terres amillarades al terme. El grup de propietaris de menys d'entre 5-10 hectàrees cal esmentar, especialment, a Maria Alsina³¹, Gabriel Barrera³² y Jaime Bernades. Aquest grup aplega també una quarta part de les terres amillarades (vegeu plànol pàg. 149). En total més de la meitat de les terres del municipi estava en mans d'una dotzena de propietaris.

El grup de propietaris mitjans aplega un total de nou persones que en total sumen poc més del 13% de les terres amillarades. Alguns d'ells presenten però parcel·les d'extensió reduïda.

El grup de petits propietaris, aquells que presenten una propietat total inferior a 2,5 hectàrees són majoritaris en número i apleguen en total una part important del territori amillarat del municipi, en concret una quarta part de les terres. En total són 52 propietaris amb 65 parcel·les.

26. De Juan Fontanills sabem per l'amillament de 1863 que tenia casa seva al carrer de San Rafael, nº 14. Les seves terres als amillaments de 1859 i 1863 apareixen a nom de Maria Amat y Lluch i a nom de Miguel Amat i Lluch l'any 1880.

27. L'any 1859 les seves terres apareixen a nom de Juan de Fivaller i Francisca Casas. L'any 1863 l'únic propietari relacionat es Juan de Fivaller.

28. L'any 1859 les terres continuen al seu nom i l'any 1863 a nom dels seus hereus.

29. Als amillaments posteriors manté la propietat al seu nom. A Catalunya la dona podia tenir la propietat útil de la terra.

30. L'any 1859 i 1863 les propietats apareixen a nom d'Esperanza Font de Malet.

31. Les terres continuen al seu nom als amillaments de 1859 i 1863.

32. Per l'amillament de 1880 sabem que era veí de Teià.

2.4. L'accés a la terra i el poder local

La presència en el poder local ha estat considerada sempre com un signe de poder econòmic assolit pel control de la terra, i com una manera de continuar exercint aquest domini. Per aquest motiu hem cregut oportú comparar la llista de grans propietaris amb la de persones adscrites als governs municipals³³.

Entre 1841 i 1852 els diferents alcaldes del municipi del Masnou van ser:

Any	Alcalde	Terres que controla
1841	Pedro Pagés	-
1842	José Sala	-
1843	Juan Rubís	-
1846	Francisco Viladevall	1, 25 hectàrees de vinya en 3 propietats
1848	Gabriel Pagés i Bertan	-
1850	Francisco de Asís Estaper	-
1852	Gerardo Maristany i Font	0,49 hectàrees de vinya en 1 propietat

Façanes de la masia Can Fontanills, a l'esquerra, i del Casino del Masnou, a la dreta. Any 1959. Autor: Quirse (Josep Fortea). Núm. de registre: 197, AMM.

33. La informació ens ha estat cedida per l'arxivera del Arxiu Històric Municipal del Masnou, la Cristina Espuga, que ha buidat els corresponents expedients de secretaria per tal de confeccionar les llistes dels diferents governs municipals del Masnou.

La llista d'alcaldes d'aquests primers anys deixa clar que cap d'ells es pot considerar un propietari rural benestant, si bé alguns cognoms són de famílies prou conegudes del Masnou.

Pel que fa als regidors³⁴ d'aquests governs municipals la tendència en aquests primers anys del municipi és la mateixa que en el cas del alcaldes.

Anys	Tinents d'alcalde o regidors	Terres que controlen
1841	Juan Ribas (1843)	
	Pedro Alsina	
	Jaime Alsina	
	Mateo Fabregas	
	Juan Bertan	
	Jaime Orta	-
1842	Pedro Ballester (1843)	
	Pedro Estaper (1843)	
	Juan Pages i Bosch(1843)	-
1843	Pedro Roses	
	Pablo Pagés	
	José Coll	
	Gabriel Pagés (1846)	
	Pedro Sust (1848; 1850)	
	Isidro Maristany i Isern (1850; 1852))	
	Francisco Marfà	
	Mateo Pagés	
	José Soler	
	Buenaventura Bertran i Martí	
	Pedro Duran	
Isidro Maristany i Pagés	-	
1845	Gerardo Estaper	1 parcel·la amb garrofers i vinya a Alella de Mar
1846	Pedro Roca i Casals	1 parcel·la amb vinya de 0,43 ha
	Felix Llimona	
	Gerardo Alsina	
	José Oliver i Rico (1848; 1852)	
	Francisco Maristany y Ramentol	1 parcel·la amb vinya i cereals de 1,4 ha
	Pedro Fabregas (1848)	
	Martin Roses i Gibernau (1852)	
	Jacinto Hombravella (1848)	1 parcel·la de 0,37 hectàrees plantada de vinya
	Juan Mirambell (1848)	
	Jaime Estaper i Pi (1848)	
Geronimo Millet i Bosch		
Mateo Maristany		
1848	Pablo Oliver (1850)	-
	Silvestre Sampere (1850)	
	Jaime Maristany i Fornells (1850)	
	Juan Sensat i Millet (1850)	
1850	José Oliver Llimona (1852)	

34. Els regidors que han estat alcaldes no apareixen en aquesta llista. Al costat del nom apareixen les dates de tots els nomenaments o governs en que va participar la mateixa persona.

	Ezequiel Maristany (1852)	
	José Sala i Sabates (1852)	
	Jaime Millet i Pons	
	Francisco Torras (1852)	2 parcel·les amb vinya i cereals de 1,04 ha
	Juan Sensat Millet	
1852	Salvador Millet i Bosch	
	Buenaventura Alsina i Torras	
	Pedro Martin Mitjans	Un total de 2,3 ha plantades de vinya i repartides en 3 propietats
	Isidro Pla i Truch	
	Pedro Morral	

No es pot parlar doncs, en aquests primers anys, d'una oligarquia política formada per terratinents, encara que són poques les famílies que tenen accés als càrrecs de poder com ho demostren els reiterats cognoms dels alcaldes, tinents d'alcade i regidors.

3. La reculada de la vinya com a monocultiu

Expedient de secretaria, núm. 25, carpeta 43, any 1856, AMM.

L'oidium afectà al Masnou en el primer quinqueni de la dècada de 1850. Hi ha constància dels seus estralls en diversos Expedients de Secretaria que es conserven a l'arxiu municipal. Si el mapa de 1849 ens dibuixava un municipi amb un clar domini del conreu de vinya, en el de l'any 1863 aquest domini ja no és tan evident. Deu anys després de la primera epidemia provocada per estralls de l'oïdi, moltes de les terres de conreu van passar a estar sembrades de cereals i el regadiu començava a guanyar terreny lentament.

Aquesta visió, la pèrdua de hectàrees de vinya anterior a l'estrall de la fil-loxera, contrasta amb la mantinguda durant anys per molts investigadors. Certament, donades les dades de l'amillament¹ de 1859 i 1863,

1. Amillament de 1859 (ACA, ter-755). Amillament de 1863 (AHMM, 1-625).

el conreu de vinya recula i perd superfície anys abans de que la fil·loxera faci la seva presència a la comarca². Diverses són les hipòtesis sobre les que hem treballat per tal d'arribar a una conclusió el més propera a la realitat possible. D'una banda es factible pensar que les pèrdues econòmiques provocades per diverses epidèmies d'oïdium i mildiu mantingudes durant alguns anys van tenir com a conseqüència la reducció de la superfície plantada de ceps. D'altra banda, es podria pensar que en el registre de finques rústiques de 1849-1852 s'hagués sobredimensionat el nombre de terres plantades amb ceps, encara que aquesta és possiblement l'opció menys real, ja que la contribució de les terres plantades amb ceps era més elevada que la contribució de cereals. Per últim, podem sospitar que no hi va haver una gran arrancada de ceps després dels estralls de l'oïdium, però si que hi va haver una major tendència a conrear cereals o lleguminoses entre fileres, si bé, aquesta opció no acaba d'ajustar-se amb les dades que ens proporcionen els mapes, sobretot si mirem el mapa del conreu de la vinya, on realment es detecta una reducció del nombre de parcel·les plantades amb ceps entre 1849 i 1863. No hem d'oblidar que els ceps del Masnou propiciaven uns dels caldos més apreciats i reconeguts a la ciutat de Barcelona, on es concentrava el major mercat com a conseqüència de la proximitat de la ciutat, la qual cosa facilitava el transport tant per mar, mitjançant el cabotatge, com per terra.

3.1. L'estrall de l'oïdium

La lectura de l'expedient de secretaria³ n. 25 de l'any 1856 que es conserva a l'arxiu municipal ens permet presumir quins varen ser els estralls al Masnou de la malura coneguda com a oïdi, no tant perquè aquesta fos una malura que malmetés la planta, com ho va ser anys després la fil·loxera, sinó perquè afectà durant quatre anys seguits als ceps del municipi, el que reduí, de ben segur, les càrregues de vi anuals i en conseqüència els ingressos que s'obtenien de la seva venda, ja que, com es pot deduir de la lectura de l'expedient, afectà a la globalitat de veïns que tenien terres plantades de ceps.

L'oïdi és una malaltia de la vinya causada per un fong, coneguda també com *Oïdium tuckeri*. A diferència de la fil·loxera, el fong ataca els brots, que paren de créixer, les fulles i els grans de raïm, que es panseixen. També com la fil·loxera era una malaltia originària d'Amèrica i que fou introduïda a Europa a mitjans del segle XIX.

L'expedient de secretaria va ser escrit amb la finalitat de que l'administració d'hisenda de la província condonés el cupo de la contribució d'aquell any. La font administrativa consta de quatre parts clarament diferenciades i que a continuació es detallen.

En primer lloc, trobem una curta presentació que posa en coneixement el motiu de la carta que el consistori fa arribar a l'administrador d'hisenda de la província de Barcelona.

Per la lectura d'aquesta capçalera de l'expedient sabem que l'oïdi afectava als ceps del terme des de feia tres anys i aquell era el quart. Ja que la carta està datada a 20 de juny de 1856, cal deduir lògicament que les collites dels anys 1853, 1854 i 1855 ja havien estat per sota de l'habitual i per tant, la crisi de l'oïdi començava a ser una crisi estructural.

2. Salvador Llobet fa notar que la superfície d'Alèlla entre 1851 i 1863 havia passat de 384 hectàrees "con una diferencia de 206 hectàrees. En 1853 había aparecido la plaga del oidium, que rebajó los rendimientos y, según noticias tradicionales, se abandonaron muchas viñas que, aunque algunas se plantaron de bosque, la mayoría quedaron yermas en repoblación natural." LLOBET, S. (1955), De geografía agraria... p. 59.

3. AHMM: Expedient de secretaria n. 25 de l'any 1856 (expedient de l'*Oïdium tuckeri*). Signatura topogràfica 1-43.

Carta al Administrador de Hacienda Pública de la Provincia.

La calamidad del Oidium tukeri que han sufrido los viñedos de este pueblo en los tres años últimos ha vuelto a manifestarse en varios puntos del término jurisdiccional del mismo.

Lo que con mayor sentimiento pone esta corporación municipal al Superior conocimiento de VS para su gobierno y efectos dispuestos en su circular de 13 de marzo último inserta en el Bol. Oficial del 24 num. 36.

Dios mediante, Masnou á 20 de junio de 1856.

En segon lloc apareix la relació alfabètica dels contribuents que van patir danys manifestats per aquesta malura i per als quals el consistori demanava la condonació del cupó de contribució de l'any en curs.

La llista aplega a quaranta-tres propietaris⁴ amb terres al municipi del Masnou l'any 1856. Poc més de la meitat eren veïns del Masnou. És important notar el gran nombre de propietaris originaris dels dos pobles matrius, Teià i Alella, dotze i sis, respectivament. En conjunt, els propietaris de Teià i Alella representaven un 42% dels afectats per la malura. D'altra banda, és molt poc significativa la presència d'un propietari del terme de Premià⁵.

Masnou	Teià	Alella	Premià
Francisco Alsina	Gabriel Barrera	Juan Sors	Luis Ribas
Maria Alsina	Juan e Irenre Bruguera	Casa Magarola	
Jose Antic	Pedro Botey	Juan Cruells	
Jaime Bernadas	Juan Torrents	Domingo Casals	
José Antonio Estapé	Jacinta Dardaña	Carmen Rovira	
Fco Fragas	Juan de Fivaller	Buenaventura Sans	
Juan Fontanills	Casa de Fluvia		
Buenaventura García	Jaime Reverters		
Antonio Llampallas	Cartalina Suñol		
Fco. Maristany den Tomas	Ramon Isidro Sala		
Isidro Maristany Isart	Buenaventura Estapé		
Pedro Maristany Motas	Joaquin Mora		
Esperanza Malet			
Pedro Martín Mitjans			
Jacinto Ombravella			
Miquel Pascual			
Conde de Llar			
Martín Roses			
Jose Ramentol			
Pedro Roca			
Jose Sampere Margarit			
Frc. Torras			
Manuel Truch			
Fco. Viladevall			

4. Aquesta ha estat la llista que ens ha permès avaluar i analitzar l'estructura de la propietat de la terra, sobretot pel que fa a la distribució de la propietat de la terra segons l'origen del propietari tant per als anys 1849 com per a l'any 1863. De fet ni el registre de finques rústiques del Masnou de 1849, ni l'annex d'Alella de Mar de 1852, ni cap dels dos amillaments del Masnou de 1859 i 1863 aporten la dada d'origen del propietari, d'altra banda molt valiosa des del punt de vista patrimonial i per tal de conèixer i aproximar-se al poder local.

5. L'origen exacte del propietari Luis Ribas no queda, però, prou clar, ja que desconeixem si era veí del municipi de Premià de Dalt o del de Premià de Mar.

En tercer lloc apareix la instrucció de l'expedient que justifica els danys de la plaga, el càlcul dels seus efectes i la demanda de condonació dels tributs de l'any en curs.

En el pueblo de Masnou á 2 de setiembre de 1856 reunidos en sesión los SS del Ayuntamiento con los mayores contribuyentes bajo la presidencia del Sr. Alcalde Constitucional ese manifestó que acercándose la época de la recolección de la escasa e ínfima cosecha de vinos la que ha quedado reducida casi á nada a causa de los estragos é incremento que ha tomado en los viñedos la enfermedad del oidium tukeri llamado en el país vulgarmente pulgó, que siendo los perjuicios causados por dicho enfermedad en el termino jurisdiccional de esta población difíciles de calcular y siendo general la queja de todos los contribuyentes pues ni uno solo ha quedado exento de dicha plaga como es publico y notorio. Creía indispensable de toda urgencia y necesidad se intruyera el competente expediente en justificación de los daños que ha causado la indicada calamidad dándose conocimiento al Sr. Administrador de Hacienda de la Provincia a efectos que dispone la segunda advertencia de su circular de 15 de marzo último.

Signen l'expedient els següents contribuents: Francisco Torras, Pedro Maristany, Juan Roses, Martín Roses, José A. Estaper, Juan Ribas i Prat, Francisco Viladevall, Pedro Pages i Manuel Truch. Per part del consistori⁶ apareixen les signatures dels tinents d'alcalde Mateo Maristany i Rovira i Jaime Estaper i Pi, els regidors Antonio Alsina i Sayol i Pablo Pagés i Oliver i el síndic procurador Miguel Rosell i Francí.

Entre els punts més destacats de l'expedient cal remarcar l'inspecció dels testimonis que van avaluar ocularment la dimensió de la malura.

En el pueblo de Masnou á 4 de setiembre de 1856, el Sr. Alcalde y un Sindico Provincial han pasado a oír por vía de información los testigos Jose Reges y Puig, Feliciano Coll y Jose Pares vecinos de este pueblo que no tienen parte en los daños que está causando á los viñedos el oidium [...]

La comisión que se les habia cometidos, se habían constituido, en todas las piezas de tierra que comprende el termino jurisdiccional de esta población plantadas de viña, y reconocidas una por una con toda atención y escrupulosidad, deben manifestar que ninguna de dichas propiedades esta exenta de la enfermedad del oidium que el concepto que los tres han formado de dicha plaga es que llegara a exterminar todas las viñas pues hace ya cuatrí años con el presente que continua habiendo ya decepado por sus dueños una buena parte de las de edad.

(...) han pasado a inspeccionar con todo detenimiento, escrupulosidad y desinteres, todos los viñedos del término jurisdiccional de esta población que se halla distribuido en once barales o partidas, resultando que ninguno de ellos están libres los viñedos de la plaga del oidium tukeri vulgarmente en el pais llamado pulgo; que los perjuicios totales causados en los estados viñedos, en todo el termino por la referida enfermedad calculan según sus conocimientos e inteligencia que aproxima-

6. L'alcalde del Masnou era en Buenaventura Alsina i Torras, que havia accedit al càrrec el 23 d'octubre de 1854.

damente trascienden a más de cuatro quintas partes de su cosecha regular, contando en esta parte el que resulte de las obras citadas, pues de muchos viñedos el fruto que se recogerá no sufragará los gastos de recolección y habiendo esta por término medio según las noticias adquiridas y antecedentes que tienen en 3344 cargas en cada uno de los años de 1851 y 1852 pero atendido que ya se han abolido algunos viñedos puede calcularse en 2750 una cosecha regular sin la enfermedad del oidium que los perjuicios que calculan ha causado en este año son del 64,424 reales de vellon de producto líquido.

En aquests dos paràgrafs es troba la clau per entendre la disminució estadística de l'extensió del conreu de vinya segons les dades que s'obtenen dels amillaraments posteriors a l'oidi⁷. Això és, d'una banda el fet que la malura es convertís en una crisi estructural i que al llarg de quatre anys les collites haguessin estat força inferiors a les habituals, que d'altra banda es calculaven amb la superfície amillurada en el registre de finques rústiques entorn a unes 3.344 càrregues de vi anuals. I d'altra banda, el fet que s'indica textualment a l'expedient que alguns agricultors ja havien començat a arrancar ceps i que pels volts de 1856, en un any de collita normal, les càrregues que s'haurien de preveure foren de 2.750 anuals, és a dir, 594 càrregues menys en 4 anys, com a conseqüència del menor nombre de ceps⁸.

A continuació, l'expedient enumera a tots els propietaris i les propietats d'aquests "*a quienes debe comprender el perdon de la contribución por haber sufrido sus viñedos en el corriente año la enfermedad odium tukeri vulgarmente llamado en el país pulgo con expresión de las utilidades o productos que figuran a cada uno en el amillaramiento de la población verificado por la comisión de estadística y cupo de contribución que se les ha repartido, a saber.*"

Al final apareix un càlcul de rendiments i producció i la relació de les càrregues de vi que se'n extreien al terme en un any normal⁹.

D'aquesta manera es calcula que amb un total de 379 mujades i 9 mundines el nombre de càrregues de vi devia ser de 3.437 1/4. Però, "*del número total de cargas de vino se rebaja una quinta parte en razon de que según calculo de hombres inteligentes en la agricultura cada cinco años debe deducirse un año o sea una quinta parte porque no todos los años la cosecha es entera*". Esto es 687 1/4 càrregues de vi i per tant el nombre total de càrregues de vi que s'extreuen segons càlcul en un any regular és de 2.750 càrregues de vi.

Així "*el valor o riqueza imponible de los viñedos en el año actual según resulta de la antecedente relación es de 80.100 reales de vellon y se ha perdido en este termino por la enfermedad del odium mas de cuatro quintas partes de la cosecha o sea 64.424 reales de vellon*" ja que el nombre de càrregues de l'any 1856 van ser 538.

7. L'any 1849 es calculava la superfície de vinya en 422 mujades i 10 mundines i l'any 1863 la superfície d'aquest conreu era de 250 mujades i 12 mundines.

8. Si fem un càlcul senzill i sense tenir en compte les varietats i qualitats de la vinya de l'any 1849 i el comparem amb la producció que a l'expedient se'ns dona com a probable per a l'any 1856 es pot deduir que el nombre de terres plantades de vinya aquell any devia estar a l'entorn d'un 300 mujades.

9. El càlcul deu estar fet pels anys 1851-1852, quan segons el mateix expedient les terres plantades de vinya devien ser unes 379 mujades i 9 mundines i la producció calculava entorn a unes 3.437 càrregues anuals.

Quadre 13. Rendiments i producció de la vinya al Masnou

Tipus / Clase	Mujades	Mundines	Càrregues per mujada	Rendiments totals del conreu
Vinya espessa				
1	46	8	12	558
2	124	3	11	1366
3	112	3	9 1/5	930
4	34	6	4 2/5	140 2/4
Vinya campà				
1	14	10	11	160 3/4
2	13	6	7 5/8	102
3	34	5	5 1/5	180

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge de l'expedient de secretaria n. 25 (AHMM).

3.2. La distribució dels conreus segons l'amillament de 1863

El Masnou disposa de dos amillaments amb dates properes. L'amillament de 1859 es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó¹⁰ (ACA) i el de l'any 1863 es conserva a l'Arxiu Històric Municipal del Masnou (AHMM). Tot i que han estat buidades les dues fonts, hem analitzat el de l'any 1863 bàsicament per dues raons. La primera per que la majoria dels municipis de la comarca disposen d'un amillament elaborat en aquest any¹¹, i la segona perquè, tot i que les dades

numèriques són similars, hem preferit triar la font més allunyada en el temps des de la primera constatació de la malura de l'oïdi al Masnou l'any 1853.

Segons les dades extretes de l'amillament de 1863 (Quadre 14) tres quartes parts del terme continuaven sent superfície agrària, en total, 499 mujades i 14 mundines, unes 244,43 hectàrees aproximadament

El valor de la terra conreada era força similar a l'amillament l'any 1849, unes 491 mujades i 08 mundines, el que suposava un 98,4% del total de la terra amillarada. Tot i que el nombre de terres de conreu era força similar en extensió després de més d'una dècada, no podem dir el mateix de la distribució d'aquesta superfície segons el tipus de conreu. L'elevat grau d'especialització de la vinya havia desaparegut, i si bé continuava éssent el conreu més extens, els cereals mostraven una important evolució. D'altra banda, l'extensió d'horta s'havia duplicat.

Pel que fa als conreus arboris, cal destacar la importància dels garrofers. Les oliveres i els tarongers, però, eren un conreu amb una superfície força reduïda.

La terra no conreada, 8 mujades i 6 mundines, únicament representava un 1,61% de la superfície amillarada.

L'horta era l'únic conreu pròpiament de regadiu, mentre que els camps de vinya, les terres dedicades a cereals, oliveres, garrofers i els fruiters es classifiquen com conreus de secà.

10. A l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA) es conserven dos exemplars de l'amillament de 1859 i que es corresponen amb les signatures topogràfiques Ter-755 i Ter-756. Al mateix arxiu es conserva un exemplar de l'amillament de 1863 (Ter-757) que nosaltres hem consultat a l'Arxiu Històric Municipal del Masnou (AHMM) i que es correspon amb el document amb la signatura topogràfica 1-625.

11. Pel que fa a la comarca del Maresme a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA) es conserven vint amillaments de l'any 1863 i que es corresponen amb els registres dels municipis d'Alella, Arenys de Mar, Arenys de Munt, Argentona, Cabrera de Mar, Cabriels, Caldes d'Estrac, Canet de Mar, Dosrius, Malgrat de Mar, el Masnou, Òrrius, Premià de Mar, Sant Andreu de Llavaneres, Sant Vicenç de Montalt, Santa Susanna, Teià, Tordera, Vilassar de Dalt i Vilassar de Mar.

Les 165 parcel·les que apareixen registrades a l'amillament de 1863 pertanyien a un total de 73 propietaris. El llibre no proporciona tampoc la dada de l'origen del propietari, però igualment en l'anàlisi que hem fet per l'any 1849 hem utilitzat la informació de l'expedient de secretaria de l'oidium on hi ha una relació del veïnatge dels propietaris de les finques del Masnou.

Quadre 14. Distribució de les terres del Masnou, 1863

Conreus	Qualitat	Número de parcel·les	Superfície (mujades)	Total (mujades)	%A	%B	%C
Cereals	1		51,07				30,04
	2		70,07				41,21
	3		48,04	170,02	34,06	34,62	28,26
Hort	1		10,03				47,56
	2		10,00				47,42
	3		1,06	21,09	4,23	4,29	5,03
Garrofers	1		14,15				34,50
	2		20,00				48,77
	3		6,02	41,01	8,22	8,35	14,68
Oliveres	2		0,10				3,32
	3		2,07	3,01	0,60	0,61	68,77
Tarongers	1		0,11				2,65
	2		1,15				27,71
	3		2,05	4,15	0,83	0,85	49,40
Vinya	1		78,05				31,21
	2		102,06				40,80
	3		70,01	250,12	50,11	50,93	27,99
Total superfície conreada				491,08	98,39	100,00	
Bosc	1		1,00				19,42
	2		2,05				39,81
	3		2,10	5,15			40,78
Erm	1		0,10				4,83
	3		1,13	2,07			54,59
Total superfície amillarada				499,14	100,00		

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge de l'Amillament de 1863 (AHMM). NOTA: [A%]: Percentatge sobre el total de les terres amillarades. [B%]: Percentatge sobre el total de terra conreada. [C%]: Percentatge de cada qualitat sobre el total de cada conreu.

3.2.1. La vinya, un conreu en decadència?

L'any 1863 el conreu que ocupava una major extensió de les terres conreades era la vinya. Un total de 250 mujades i 12 mundines estaven plantades de vinya, el que equival a unes 122,78 hectàrees. Aquest total, en nombre relatiu, representava el 50,11% de la superfície total amillarada i el 50,93% de la superfície total conreada. Respecte a les dades de 1849, la vinya s'havia reduït en més de 80 hectàrees i havia deixat de ser

clarament un monocultiu. També cal notar que el major nombre de ceps es classificaven com de segona qualitat i a diferència de les dades de 1849 en aquest amillament no es recull, per a cap conreu, els valors de conreu de quarta categoria o qualitat (vegeu plànol pàg. 150).

A l'amillament de 1863 tampoc apareix cap dada que ens permeti avaluar els rendiments d'aquest conreu, però si en l'expedient de 1856 on es recull la relació de càrregues de vi per categoria¹². A partir d'aquests valors hem calculat la producció per a l'any 1863 (Quadre 15).

Quadre 15. Estimació de càrregues de vi per mujada segons la qualitat de la vinya i el valor de la producció en litres i hectolitres (1863)

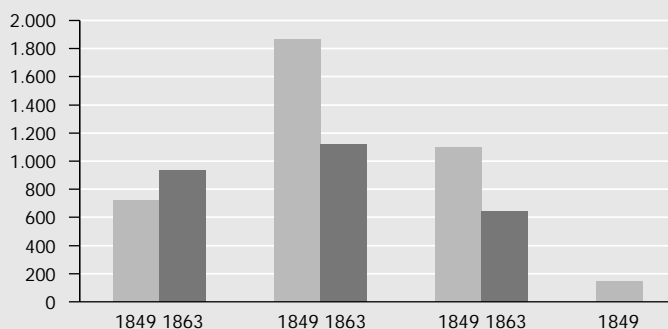
Conreu	Qualitat	Rendiment càrrega/mujada	Mujades i mundines de vinya, 1863	càrreges totals	Producció en litres	Producció en hectolitres	%A
Vinya	1	12	78,05	936,6	113.890,56	1.138,91	34,65
Vinya	2	11	102,06	1.122,66	136.515,46	1.365,15	41,53
Vinya	3	9 1/5	70,01	644,09	78.321,59	783,22	23,83
Total				2.703,35	328.727,60	3.287,28	

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge de l'amillament de 1863 i expedient de secretaria n. 25 de l'any 1856 (Expediente del Oidium tuckeri) (AHMM). NOTA: [A%]: Percentatge de la producció en hectolitres segons tipus de vinya i respecte de la producció total.

L'any 1863 es van recollir al Masnou un total de 2.703,35 càrregues de vi. La major producció va correspondre a la vinya de segona i primera qualitat que aportaren el 76,17% de la producció total de vi recollit. El nombre de càrregues de vi entre 1849 i 1863 era de 1.134, 74 menys i la producció d'hectolitres de vi era de 1.379,84 menys. El Gràfic 1 reflecteix el nombre de càrregues de vi recollides per cada classe de vinya l'any 1849 i l'any 1863.

És cert que en nombre absolut la vinya havia perdut extensió i capaci-

Gràfic 1. Càrregues de vi segons la qualitat de la vinya (1849-1863)

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del registre de finques rústiques del Masnou de 1849, de l'annex d'Alella de Mar de 1849 i de l'amillament del Masnou de 1863 (AHMM).

12. Tot i que l'amillament de 1863 no diferencia entre la vinya espessa i la vinya campà hem fet els càlculs com a vinya espessa, ja que l'any 1849 era la més abundant.

Botes de vi al celler de la desapareguda Torre Xina. A les botes hi ha vi negre dels anys 1919 i 1918. Anys 1920. Autor: M. Sendra. Núm. de registre: 2334, AMM.

tat de producció, però si ens mirem amb detall el Gràfic 1, tot i que es manifesta la reducció total, cal notar l'augment del nombre de càrregues de la vinya de primera qualitat. Podem concloure doncs que l'arrancament de ceps havia estat partidari de deixar els millors ceps, les explotacions de vinya espessa, en detriment de la vinya campa i els ceps de menor qualitat, alhora que es desestimà la plantació de nous ceps.

Un darrer aspecte per tractar seria com afectà la reducció de la superfície de la vinya als diferents propietaris. A continuació hem elaborat un quadre comparatiu (Quadre 16) de la propietat de terres plantades amb vinya segons propietari i nombre de terres respecte de les dades obtingudes del registre de finques rústiques del Masnou de 1849 i l'annex d'Allella de Mar de 1852.

La pagesia rica va ser qui més vinyes va arrancar. En alguns casos les terres es van reduir a menys de la meitat de la superfície plantada l'any 1849. L'any 1863 les terres de vinyes més extenses pertanyien a Francisca Casas i Juan Sors, Esperanza Malet, Juan de Faviller, Maria Amat, Gabriel Barrera, Mateo Maristany i Jaime Bernades.

El nombre de propietaris que van reduir la superfície de les seves terres plantades de vinya entre 1 i 5 hectàrees aplega alguns dels grans propietaris.

Un total de 26 propietaris van reduir la superfície de vinya en menys d'una hectàrea. Entre aquests cal

Quadre 16.1. Propietaris que havien reduït la superfície plantada de vinya en més de 5 hectàrees entre 1849 i 1863

1849			1863		
Propietari	Parcel·les	Superfície	Propietari	Parcel·les	Superfície
Fontanills, Juan	13	21,24	Amat, Maria	8	7,59
Alsina, Maria	5	9,43		2	2,02
Paredes, Marqués de	5	14,51	Faviller, Juan de	5	8,26
Malet, Gaspart	9	13,92	Malet, Esperanza	7	8,81

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge de l'amillament de 1863 (AHMM).

Quadre 16.1. Propietaris que havien reduït la superfície plantada de vinya entre 5 i 1 hectàrea en el període 1849 i 1863

1849			1863		
Propietari	Parcel·les	Superfície	Propietari	Parcel·les	Superfície
Casas, Francisca	7	16,50		6	12,88
Sors, Juan	5	14,23		3	11,35
Comunidad de San Jayme	2	3,70	Llovet, Mariano	1	0,92
Pascual, Miguel	3	5,08		2	2,45
Viladevall, Francisco	3	3,03		1	0,55
Truch, Juan	2	5,42	Truch, Manuel	2	3,55
Llampallas, Pedro Antonio	3	2,30		1	0,43
Bernades, Jaime	3	6,92		2	5,11
García, Rita	1	1,90	García, Buenaventura	1	0,49
Rovira, Carmen	1	1,90	Rovira, Joaquim	1	0,61
Fluvià, Herederos de Ramon	3	4,71		2	3,43
Llar, Conde de	1	5,17		1	3,92

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge de l'amillament de 1863 (AHMM).

destacar, alguns dels propietaris considerats pagesia rica, com Gabriel Barrera. Un grup de 8 propietaris van mantenir el mateix nombre de terres plantades de vinya entre 1849 i 1863, mentre que un altre grup de 13 propietaris van deixar de tenir conreus de vinya. Per últim, un grup de 8 propietaris presenten lleugers augments en el nombre de terres de vinya, sense que superin la mitjana de mitja hectàrea.

La producció de vi dels majors propietaris s'havia vist reduïda, doncs, com a conseqüència de la mateixa

reducció del nombre d'hectàrees plantades. El rendiment de les terres dels vuit majors propietaris representava segons els càlculs que es presenten en el Quadre 17 un total de 1.400 càrregues de vi, un 51,8% de les càrregues totals recollides al Masnou l'any 1863.

3.2.2. L'augment de les terres sembrades de cereals

L'any 1863 els cereals eren al Masnou el segon conreu amb més superfície agrícola dedicada. En total es comptabilitzaven 170 mujades i 2 mundines de cereals, és a dir, 83,30 hectàrees. En números relatius, els cereals ocupaven un 34,06%

del total de les terres amillarades i un 34,62% del total de les terres conreades. En comparació amb les dades de 1849 l'augment del conreu és espectacular, i ja que el nombre de terres amillarades és similar, aquest augment sols s'explica pel menor nombre de terres dedicades a vinya (vegeu plànol pàg. 151).

L'amillament de 1863 recull que en un total de 93 propietats es sembraran cereals, de les quals a 44 es combinava el conreu amb la vinya. Ja hem esmentat anteriorment la pràctica de la plantació vinícola obrerta que permetia la intercalació de sembres. Aquesta va ser una pràctica molt més habitual després de la plaga d'oidium per tal d'assegurar el rendiment d'altres collites. Respecte l'any 1849, l'amillament de 1863 presenta 20 parcel·les més on es declaren alhora terres dedicades a vinya i a cereals. El nombre de propietaris amb conreus de cereals havia passat de 28 l'any 1849 a 49 l'any 1863.

L'anàlisi del conreu de cereals per classes (Quadre 14) permet identificar tres tipus de qualitats. En general es pot veure que els cereals de segona qualitat eren els més extesos. Els cereals que es devien sembrar devien ser ordi i blat, així es recull l'expedient de secretaria¹³ de 1856 sobre l'existència de cereals al terme i on apareix que hi ha una existència de 671 quarteres de blat i 340 quarteres d'ordi i 976 roves de farina¹⁴.

3.2.3. El lent augment de les terres d'horta

Els horts eren el quart conreu en extensió del municipi (Quadre 14). Les 21 mujades i 9 mundines equi-

Quadre 17. Principals propietaris de terres plantades amb vinya i producció

Propietaris/Qualitats	Superfície en hectàrees			Producció	
	vinya			càrregues	hectolitres
	1	2	3		
Francisca Casas	1,96	6,52	4,41	271,62	330,29
Juan Sors	2,45	5,63	3,27	242,83	295,28
Esperanza Malet	1,32	4,32	3,19	185,42	225,47
Maria Amat	4,09	3,23	0,24	173,64	211,14
Juan de Faviller	1,47	3,49	3,31	172,96	210,32
Gabriel Barrera	3,70	1,96	0,49	140,94	171,38
Jaime Bernades	1,84	2,39	0,89	113,12	137,55
Mateo Maristany	0,49		4,77	99,53	121,03
Total				1.400,05	1.702,46

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge de l'amillament de 1863 (AHMM).
 NOTA: Els càlculs de producció estan fets sobre la base de les equivalències que apareixen al Quadre 4. Aproximant el valor d'una hectàrea equival a dues mujades.

13. Expedient de secretaria n. 37 (AHMM- Signatura Topogràfica 1-43).

14. La quartera era una mesura de capacitat per a grans. A la província de Barcelona 4 quarteres equivalien aproximadament a 278,07 litres. La rova o arrova equival a 10,400 kilograms.

valien a 10,56 hectàrees. En números relatius l'horta ocupava un 4,23% de les terres amillarades i un 4,29% de les terres conreades. L'any 1863 s'hi dedicaven 9 mujades i 5 mundines més que el 1849. La majoria de les terres d'horta eren de primera i segona qualitat.

A l'amillament es relacionen quinze parcel·les per a tres tipus de qualitat que pertanyen a 13 propietaris. A excepció d'una parcel·la de Gabriel Barrera que presentava una superfície de més de cinc hectàrees, la resta tenen totes una superfície inferior a una hectàrea. La reduïda extensió de les parcel·les fa pensar que la seva producció devia ser pel autoconsum. El rec d'aquestes terres havia de ser aprofitant les aigües subterrànies mitjançant pous, mines d'aigua i nòries

3.2.4. Els conreus arboris

En la relació de conreus arboris (Quadre 14) cal mencionar la notable presència de garrofers, i en menor mesura de tarongers i oliveres.

Els garrofers eren el tercer conreu en extensió del terme i el conreu arbori més important. L'any 1863 es comptabilitzaven 41 mujades i 1 mundina, el que equival a 20,11 hectàrees. Es constata la presència de garrofers en 63 parcel·les que pertanyien a 35 propietaris.

Els tarongers i les oliveres continuaven presentant l'any 1863 una reduïda extensió. Els tarongers es trobaven a vuit propietats, la majoria situades al barri d'Allella de Mar, mentre que les oliveres es concentraven totes a una propietat Gabriel Barrera.

3.2.5. El bosc i l'erm

Les terres de bosc i erm o superfície no conreada continuava sent poc significativa en el conjunt del municipi. El seu pes en el respecte de les terres amillarades del Masnou ni tan sols arribava al 2%. L'erm ocupava poc més de 2 mujades, aproximadament 1 hectàrea, i es registrava per a quatre propietats. Les terres declarades com a bosc ocupaven part de set propietats, poc més de 5 mujades, aproximadament unes 3 hectàrees.

3.3. Estructura de la propietat i accés a la terra

3.3.1. Grans, mitjans i petits propietaris

L'amillament del Masnou ens permet l'anàlisi de la propietat enumerant quins són els majors propietaris, la qual cosa ens permet veure l'evolució i els canvis en la propietat des de 1849. Seguint amb els intervals proposats en el capítol anterior, el grup de propietaris de més de 20 hectàrees, la pagesia rica, continuava sent una sola persona, María Amat y Lluch (Juan Fontanills), tot i que respecte l'any 1849 presentaven una petita reducció de les terres totals i una parcel·la menys. Aquesta, com hem vist, havia estat una de les propietats que més havia reduït el nombre de terres dedicades al conreu de vinya.

En el grup de propietaris benestants el nombre de propietaris i el pes en el conjunt del municipi es veié afavorit entre 1849 i 1863. En total la pagesia rica i els propietaris benestants aplegaven un 63,41% de les terres amillarades del terme¹⁵. Una possible lectura de l'augment en el pes de la gran propietat en el conjunt del municipi pot ser la necessitat de vendre d'alguns petits propietaris després de les esmentades crisis de l'oidium en els anys anteriors.

El grup de petits propietaris aplega un total de nou persones que no arriben a sumar un 13% de les terres amillarades. A diferència dels propietaris benestants les seves parcel·les no superen la mitjana de 2,5 hectàrees. Aquest, és en comparació, el grup més immòbil.

Els propietaris que presenten propietats inferiors a 2,5 hectàrees son majoritaris en número i apleguen en total una part important del territori amillarat del municipi, en concret poc menys d'una quarta part de les terres. En total són 51 propietaris amb 64 parcel·les que ocupen una superfície de 59,74 hectàrees.

Quadre 18.1. Estructura de la propietat. Grans grups de propietaris

Grups de propietaris	Propietaris	Nombre de parcel·les	Hectàrees totals	%A	%B
més de 20 ha	Amat y Lluch, Maria	14	21,15	8,64	8,64
de 10 a 20 ha	Casas, Francisca	10	19,31	7,89	
	Sors, herederos de Juan	5	16,92	6,91	
	Barrera, Gabriel	11	15,88	6,49	
	Faviller, Juan Antonio de	6	15,73	6,43	
	Malet, Esperanza	10	15,33	6,26	
	Alsina, Maria	5	10,04	4,10	38,09
de 5 a 10 ha	Bernades, Jaime	3	8,42	3,44	
	Fluvià, Ramon	4	7,07	2,89	
	Truch, Manuel	2	6,21	2,54	
	Pascual, Miguel	5	5,94	2,43	
	Llar, Conde de	1	5,75	2,35	
	Maristany, Mateo	1	5,45	2,23	15,87

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge de l'amillament de 1863 (AHMM). NOTA: [%A] Percentatge respecte del total de terres amillarades. [%B] Percentatge de la suma del nombre d'hectàrees per grups de propietaris respecte del total de la superfície amillurada.

3.3.2. El veïnatge dels propietaris

El grup de grans propietaris és particularment heterogeni respecte de la característica del veïnatge, i de fet el nombre de terres que pertanyen a veïns de Teià i Alella era força important (vegeu plànol pàg. 152).

El major propietari del Masnou, Juan Fontanills o María Amat y Lluch, segons es consulti la font administrativa de 1849 i 1863, respectivament, era veí del Masnou.

15. Les terres de Juan Fontanills amillarades l'any 1849 apareixen a nom de María Amat y Lluch l'any 1863; les del Marques de Paredes a nom de Juan Antonio de Faviller; les de Gaspar Malet a nom d'Esperanza Malet; les de Juan Truch a nom de Manuel Truch; i les d'Antonio Alsina a nom de Mateo Maristany.

Quadre 18.2. Estructura de la propietat. Petita propietat

Grups de propietaris	Propietaris	Nombre de parcel·les	Hectàrees totals	%A	%B
de 2,5 a 5 ha	Llobet, Mariano	2,00	4,07	1,66	
	Mitjans, Pedro Martin	4,00	4,07	1,66	
	Viladeball, Francisco	5,00	4,01	1,64	
	Estaper, José Antonio	3,00	3,55	1,45	
	Roses, Martín	2,00	3,55	1,45	
	Fàbregas, Antonio	2,00	3,43	1,40	
	Bruguera, Juan e Irene	1,00	3,40	1,39	
	Reverter, Vicente	2,00	3,09	1,26	
	Antich, José	2,00	2,60	1,06	12,98

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge de l'amillament de 1863 (AHMM).NOTA: [%A] Percentatge respecte del total de terres amillades. [%B] Percentatge de la suma del nombre d'hectàrees per grups de propietaris respecte del total de la superfície amillada.

Desconeixem el veïnatge de la segona propietaria, Francisca Casas, ja que a l'expedient de secretaria el seu nom no apareix adjudicat a cap poble, possiblement fos veïna del Masnou, sobretot si tenim en compte que al Registre de Finques Urbanes de 1863 se li adjudiquen dos finques al carrer Deseada n. 13 i n. 14. Juan Sors era veí d'Alella, Gabriel Barrera i Juan Antonio de Faviller (Fivaller) ho eren de Teià, mentre que Gabriel Malet o Esperanza Malet, segons les fonts, i Maria Alsina ho eren del Masnou.

En el grup de propietaris benestants amb menys de 10 hectàrees de propietat, la major part dels propietaris eren veïns del Masnou, a excepció de les terres adjudicades a la propietat de Ramon Fluvià o Casa Fluvià, segons les fonts, que era veí de Teià.

Així, doncs, entre la pagesia rica i benestant, el control de 45,60 hectàrees es corresponia a veïns de Teià, principalment, i d'Alella. Aquesta superfície representava un 29,85% de les terres controlades pels grans propietaris.

Tenint en compte la llista de propietaris afectats per l'oidium, que ens permet aplegar un 76,75% de la superfície total amillada l'any 1863, podem veure, però el pes dels propietaris dels municipis veïns de Teià i Alella, sens dubte per ser les matrius del municipi del Masnou. D'altra banda la presència d'un veí de Premià es pot considerar residual.

Segons les dades manejades 106,03 hectàrees estaven en mans dels veïns del Masnou, aproximadament un 56,51%, unes 55,52 hectàrees eren propietat de veïns de Teià, un 29,59%, unes 25,03 hectàrees pertanyien a veïns del terme d'Alella, un 13,34%, i 1,04 hectàrees eren propietat d'un veí de Premià, un 0,55%. La resta de la superfície, fins arribar al total de la superfície amillada, 56,81 hectàrees, entre les quals es contenen les 19,31 hectàrees propietat de Francisca Casas, no queden adjudicades a cap veïnatge, tot i que amb moltes possibilitats foren propietats de veïns del Masnou, sobretot si tenim en compte, que la majoria de les propietats que resten per adjudicar eren petites propietats de menys d'una hectàrea.

Cal fer però atenció que entre els propietaris de Teià i Alella, s'hi comptaven tant propietaris benestants, com propietaris mitjans. Així entre els veïns de Teià, cal destacar tres propietaris benestants, Gabriel Barrera,

Juan de Faviller (Fivaller) i Ramón Fluvià que apleguen 38,68 hectàrees, un 69,7% de les terres de veïns de Teià, dos propietaris mitjans, Juan Bruguera i Jaime Reverter o Vicente Reverter, segons les fonts, amb 6,49 hectàrees, aproximadament un 11,7% de les propietats de veïns de Teià i sis petits propietaris, dels quals tres tenen propietats de més de 2 hectàrees, Juan Torrents, Jacinta Dardaña i Catalina Suñol o Josefa Suñol, segons fonts, Pedro Botey té una propietat inferior de més d'una hectàrea i els dos propietaris amb menys d'una hectàrea són Buenaventura Estapé i Joaquim Mora.

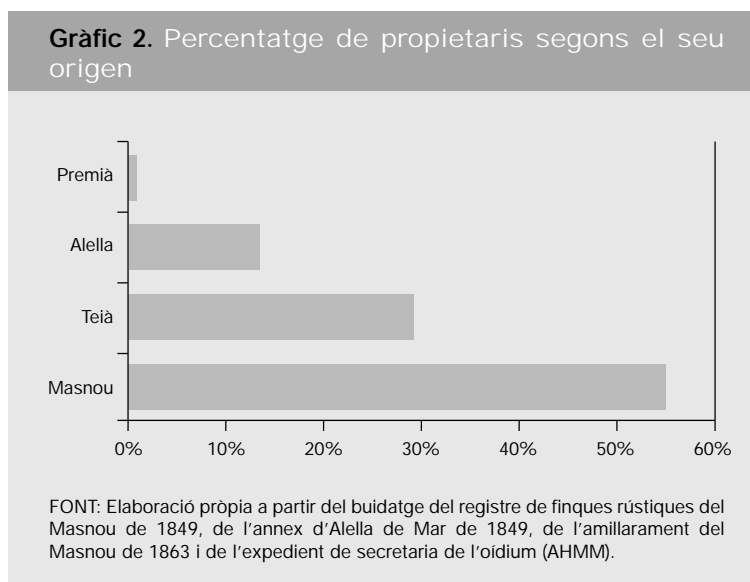
Les propietats d'Alella es repartien de la següent manera. Hi ha la presència d'un propietari benestant, Juan Sors, que aplega el 67,6% de les terres que pertanyien a veïns d'Alella. La resta de propietaris eren petits propietaris, Juan Cruells, Domingo Casals o Pablo Canals, segons fonts, Carmen Rovira o Joaquim Rovira, segons fonts, i Buenaventura Sans, tots ells amb propietats de poc més o poc menys dues hectàrees.

3.3.3. El poder local i la propietat de la terra

El poder local no reflectia però una oligarquia basada en la propietat de la terra. Bé és cert que bona part de la gran propietat estava en mans de veïns forasters. Si comparem la llista dels alcaldes que hi va haver entre 1853 i 1863, cap d'ells disposa de grans propietats rurals¹⁶, encara que tots ells disposen de propietats urbanes, i concretament dos, Francisco Viladevall, alcalde durant la crisi de l'oïdium i afectat per la plaga, i Gerardo Maristany i Alsina.

Any	Alcalde	Propietats que controla	Afectat oïdium
1854	Francisco Viladevall	Propietari mitjà (4, 01 ha). Finques urbanes: 22	sí
1854	Buenaventura Alsina i Torras	Finques urbanes: 8	
1857	Pedro Roca i Casals	Petit propietari (0,43 ha). Finques urbanes: 2	sí
1859	Juan Noms i Truch	Finca urbana: 1	
1861	Gerardo Maristany i Alsina	Finques urbanes: 18	
1863	Gerardo Maristany i Alsina		

16. La no coincidència absoluta dels noms i cognoms quan hi ha més d'una persona amb el nom i el primer cognom igual ens obliga a no adjudicar el control de terres, per la qual cosa, el nombre de terres que controlen alcaldes, tinents d'alcalde o regidors podria ser lleugerament superior a la que aquí es relaciona.

Tanmateix pel que fa als regidors dels sis governs municipals recollits en la taula anterior, la majoria disposaven l'any 1863 d'algun tipus de propietat, bé rústica o urbana, o ambdues, i pocs havien estat afectats per la crisi de l'oidum. Tot i que es pot continuar dient que no existia una oligarquia pagesa, cal apuntar la presència de diverses famílies que es van repetint en els diferents governs, així com el manteniment continuat o intermitent d'algunes persones al llarg del sis governs, fins i tot algunes, ja apareixen en els governs analitzats en el capítol anterior.

Govern de Francisco Viladevall		
Tinents d'alcalde o regidors	Terres que controlen	Afectat oïdium
Juan Rubís		
Gerardo Estaper i Umbert	Petit propietari (0.73 ha). Finques urbanes: 12	
Martín Roses i Gibernau	Propietari mitjà (3.55 ha)	sí
José Oliver i Rico	Finques urbanes: 5	
Pedro Morral	Finca urbana: 1	
Isidro Pla i Truch		
Salvador Millet i Bosch		
Jacinto Hombravella i Pujadas	Petit propietari (0.49 ha)	
Jose Antonio Estaper	Propietari mitjà (3.55 ha)	
Juan Mirambell		
Jaime Millet i Pons	Petit propietari ¹⁷	
Jacinto Maristany i Hombravella		
Antonio Alsina i Bosch		
Govern de Buenaventura Alsina i Torras		
Tinents d'alcalde o regidors	Terres que controlen	Afectat oïdium
Mateo Maristany i Rovira	Propietari benestant (5.45 ha). Finques urbanes: 2	sí
Jaime Estaper i Pi	Finca urbana: 1	
Antonio Alsina i Sayol	Finques urbanes: 2 [soguero]	
Salvador Sala i Casals	Finques urbanes: 2	
Antonio Fabregas i Bertran	Propietari mitjà (3.43 ha). Finca urbana: 1	
Isidro Maristany i Corchs	Finques urbanes: 4	
Pablo Pagés i Oliver	Finques urbanes: 2	
Juan Ribas Prat	Finca urbana: 1	
José Fontanills	Finca urbana: 1	
Carlos Francisco Roses	Finca urbana: 1	
Jacinto Maristany	Al govern de 1854 de Francisco Viladevall	
Pedro Morral	Al govern de 1854 de Francisco Viladeval	
Juan Sensat	Finca urbana: 1	
Govern de Pedro Roca i Casals		
Tinents d'alcalde o regidors	Terres que controlen	Afectat oïdium
Francisco Maristany i Ramentol		
Pedro Maristany i Casals	Finques urbanes: 2	
Pablo Poch i Llampallas	Finca urbana: 1	

17. L'any 1849 tenia 0.73 hectàrees. La seva propietat apareix a nom de Pedro Millet a l'any 1863.

Pedro Manau i Gibernau	Finca urbana: 1	
Francisco Maristany i Galceran		
Jacinto Hombravella i Pujadas	Al govern de 1854 de Francisco Viladevall	
Francisco Olive i Barba		
José Olive i Llimona		
Isidro Fabregas i Roses	Finca urbana: 1	
Jaime Ferrer i Casals		
Manuel Truch i Gibernau	Propietari benestant (6,21 ha). Finca urbana: 1	sí
José Millet i Isern		
Pedro Roses i Mitjans		

Govern de Juan Noms i Truch

Tinents d'alcalde o regidors	Terres que controlen	Afectat oïdium
Antonio Alsina i Bosc	Al govern de 1854 de Francisco Viladevall	
Antonio Llampallas i Creixell	Petit propietari (2,30 ha). Finques urbanes: 7	sí
Pablo Poch Llampallas	Al govern de 1857 de Pedro Roca i Casals	
Francisco Maristany i Galceran	Al govern de 1857 de Pedro Roca i Casals	
Jacinto Hombravella i Pujadas	Al govern de 1854 de Francisco Viladevall i al de 1857 de Pedro Roca i Casals	
Isidro Fàbregas i Rosés	Al govern de 1857 de Pedro Roca i Casals	
Jaime Ferrer i Casals	Al govern de 1857 de Pedro Roca i Casals	
Manuel Truch i Gibernau	Al govern de 1857 de Pedro Roca i Casals	
Francisco Maristany i Ramentol	Al govern de 1857 de Pedro Roca i Casals	
Gabriel Pla i Truch	Finca urbana: 1	
Francisco Mora i Millet	Finca urbana: 1	
Francisco Maristany i Roses		
Jaime Maristany i Fornells	Finques urbanes: 8	

Govern de Gerardo Maristany i Alsina (1861)

Tinents d'alcalde o regidors	Terres que controlen	Afectat oïdium
Antonio Pla Llampallas	Finca urbana: 1	
Antonio Colomer Pagés	Finques urbanes: 3	
Juan Vià Monras	Finques urbanes: 3	
Gabriel Pla i Truch	Al govern de 1859 de Juan Noms i Truch	
Gabriel Sala i Casals	Finca urbana: 1	
José Maristany i Rosés	Petit propietari (1,19 ha). Finques urbanes: 2	
Antonio Pla i Creixell		
José Oliver i Llimona	Al govern de 1857 de Pedro Roca i Casals	
Antonio Llampallas i Creixell	Al govern de 1859 de Juan Noms i Truch	
Francisco Mora i Millet	Al govern de 1859 de Juan Noms i Truch	
Jacinto Hombravella i Pujadas	Al govern de 1854 de Francisco Viladevall, al de 1857 de Pedro Roca i Casals i al de 1859 de Juan Noms i Truch	
Isidro Pla i Truch	Finques urbanes: 2	
Felix Alsina i Sayol	Finca urbana: 1	

Govern de Gerardo Maristany i Alsina (1863)

Tinents d'alcalde o regidors	Terres que controlen	Afectat oïdium
Pedro Maristany i Casals	Al govern de 1857 de Pedro Roca i Casals	
Pedro Roca i Casals	Alcalde l'any 1857	

Antonio Pla i Llampallas	Al govern anterior de Gerardo Maristany	
Antonio Colomer i Pagés	Al govern anterior de Gerardo Maristany	
José Maristany i Rosés	Al govern anterior de Gerardo Maristany	
José Oliver i Llimona	Al govern anterior de Gerardo Maristany	
Isidro Pla i Truch	Al govern anterior de Gerardo Maristany	
Juan Vilà i Monrás	Al govern anterior de Gerardo Maristany	
Isidro Maristany i Isern	Petit propietari (0,55 ha). Finques urbanes: 8	sí
José Fontanills i Maristany	Al govern de 1854 de Francisco Viladevall ?	
Pedro Horta i Maristany	Finca urbana: 1	
Jaime Millet i Pons	Finca urbana: 1	
Agustin Maristany i Isern	Finques urbanes: 9	

Aquest llistat de regidors i alcaldes ha estat elaborat per l'Arxiu Municipal.

4. Els anys previs a la plaga de la fil·loxera

Llibre registre de Finques Rústiques i Urbanes, 1880. Núm. 659, AMM.

L'any 1865 aparegué la fil·loxera a França. Segons Salvador Llobet, la crisi vitivinícola a França va tenir com a resposta un nou augment de la superfície dedicada a la vinya al Maresme, ja que "*al cabo de pocos años se repoblaron de viñedo todos los terrenos susceptibles de ello (alcanzando casi hasta la parte alta de las laderas) ante el aumento del precio del vino.*"

Anterior a la fil·loxera fou la plaga del mildiu que atacà a la província de Barcelona els primers anys de la dècada de 1880. Es té constància d'atacs de mildiu a la província de Barcelona l'any 1882².

La primera notícia de ceps fil·loxerats a Espanya fa referència a l'any 1879. El primer focus fou descobert al municipi empordanès de Rabós. La fil·loxera penetrà a la província de Barcelona pel municipi de

1. LLOBET, S. (1955), De geografía agraria... p. 60.

2. "*El mildiu no es una enfermedad de la vid. Es un vegetal vivo, que vive parasitariamente sobre la vid y algunos otros vegetales, patatares, p. e. Y cuya fecundidad es enorme cuando encuentra, (...) condiciones de humedad y calor favorables.*" Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. Del Mildiu por el académico numerario Excmo. Sr. D. Carlos de Camps, Marques de Camps, publicado en mayo de 1916. Tercera época. Vol. XII. Núm. 17. Pág. 388.

Tordera, l'any 1882 i fou atacant els ceps de banda i banda de la serralada de Marina progressivament. L'any 1886 la plaga era a les portes de la ciutat de Barcelona.

No disposem d'amillaraments entre 1863 i 1880 però Salvador Llobet marca "*el apogeo de la viticultura (...) hacia los años 1875*" i així sembla que queda reflectit en la darrera font que analitzem per al segle XIX, el quadern de finques rústiques de 1880. En la Memòria acompanyada al Mapa Regional Vinícola de la Província de Barcelona³ es recullen les característiques vinícoles del partit de Mataró. La memòria escrita després de que la comarca del Maresme es veiés afectada per la plaga de la fil·loxera mostra un paisatge agrícola encara força vitivinícola.

4.1. La distribució dels conreus segons el quadern de finques rústiques de 1880

Segons les dades analitzades a partir del quadern de finques rústiques⁴ de 1880 (Quadre 19) tres quartes parts del terme continuaven sent superfície agrària, en total, 504 mujades i 33 mundines, unes 247,73 hectàrees aproximadament.

El valor de la terra conreada era inferior a l'amillarat anys anteriors, unes 464 mujades i 18 mundines, el que suposava un 91,9% del total de la terra amillurada. La distribució dels conreus havia variat força després de vint anys i novament la vinya havia guanyat terreny a altres conreus, encara que sense arribar a pre-

3. El Partit de Mataró estava integrat a la comarca de la Costa de Llevant o Litoral. En conjunt el formaven 17 municipis amb una població total de 42.258 persones, de les quals 5.194 eren pagesos.

"Entre les variadas classes del cultiu, te'l de la vinya, qu'ha disminuït bastant, per ésser la Comarca de la Província ahont s'hi ha cebat més la filoxera, especialment en lo partir d'Arenys. Lo ví que majorment se fa es de cirera clar y de graduació alcohólica sols regular. Se'n fan també de blancs y, especialment, pera postres. Ab las varietats Xarel-lo y Martorella y algunas otras com Macabeu y Pansa, s'fan vins clars, rancis ó generosos á que s'hi converteixen ràpidament y que son de molta claretat y transparencia. Ab la

Carinyena, Matarona, Sumoll y otras, se fan vins negres de poch color. Hi ha també vins rancis de 17º y 18º d'alcohol, de color groch-brillant, pastosos y que per tots conceptes poden competir ab los mellors y de més nom d'Andalusía. Son vins de grans condicions, los de Tiana y Mongat, però, sobre tot, los de Masnou y més los d'Alella que s'aromatizan y que justifican plenament la gran fama de que gosan. Masnou y Alella pera la confecció de sos vins emplean més lo Macabeu, Burdeos, Garnatxa, Pansa, Sumoll, Picapoll y Pere-Jimenez. Lo cultiu de vinya's ve fent ja fa temps y la extensió que aquellas ocupan, per partits y sa producció es com segueix:

Municipio (Hectolitros): Alella (12.000); Argenton (8.600); Cabrera de Mataró (2.400); Cabriels (1.300); Caldas d'Estrach (500); Dosrius (3.300); Masnou (3.600); Mataró (17.000); Orrius (638); S. Andreu de Llavaneras (10.400); S. Cristófol de Premiá (de Mar) (748); S. Ginés de Vilassar (de Dalt) (3.479); S. Joan de Vilassar (de Baix) (3.630); S. Pere de Premiá (de Dalt) (1.900); S. Vicens de Llavaneras (7.000); Teyá (4.800); Tiana (23.000). Total hectolitros 104.295. Hectàrees cultivadas 7.319

Lo partit de Mataró dona actualment un promedi de 14,24 hectolitres per hectàrea en conjunt, y 'l máximun 20, y 10 lo mínimun per termes. Avans eren major aquestos tipos. Entre las varietats que es conreaven recollim les característiques de les mencionades al text:

Negres; Sumoll; en tos terrenos, s'agafa mellor en los montanyosos y es abundant; Carinyena ó Caranyana; que dona molt en los plans y que ha deixat de cultivar-se en gran escala; Picapoll, en las montanyas, produhint basntant; son cultiu ha disminuït molt; Matarona; en los terrenos montanyosos y ab abundancia, dona molt y bó; Garnatxa ó Granatxa; en las montanyas; diona molt y bó;

Blanques: Pansa (xarel-lo); en gran escala per a ví en los plans i rosts, y lleva bastant. Madura per setembre; Martorenya; en la montanya y lleva bastant, però no de molt bona qualitat son fruyt; Macabeu; en los terrenos montanyosos ab abundancia y lleva bastant." (Pág. 63-69)

4. Quadern que acompanya al plànol de finques rústiques del municipi del Masnou, 1880 (AHMM). Signatura topogràfica 1-637.

La font és un llibre de gran format amb un miler de pàgines on es recullen les propietats rústiques i urbanes per ordre alfabètic i relacionant els traspàs cronològics fins al 1930. Els conreus però sols es poden donar per l'any 1880. Entre d'altres informació, a més de la pròpia del conreu, apareix l'origen del propietari. Les mesures apareixen en origen en mujades i mundines. El pas de l'ús temporal de la font es veu en la diferent cal·ligrafia, sempre amb dos colors, en vermell les referències de traspàs en negre les dades originals. A les finques rústiques apareixen els límits per punts cardinals i fent referència als propietaris i la situació al plànol. Pel que fa a les finques urbanes es localitzen segons el carrer i la numeració en aquest, es descriu l'alçada, si es solar, casa, si tenen jardí i la superfície en m². El plànol de 1880 és d'un gran format i no es troba en gaire bon estat de conservació. Per aquest motiu no hem recollit les dades en un plànol com en les anàlisis dels anys 1849 i 1863.

sentar la superfície de 1849. L'especialització de la vinya s'havia donat en aquesta ocasió com a conseqüència de la sortida dels vins cap als mercats europeus.

Els cereals presenten una forta reducció, tot i que es mantenen amb una superfície major a l'amillurada l'any 1849. D'altra banda, l'extensió d'horta continuava en augment.

Pel que fa als conreus arboris, els garrofers perdien importància. Les oliveres tenien una superfície força reduïda i eren els tarongers, el conreu amb una major dinàmica.

La terra no conreada, 40 mojadres i 15 mundines, representava gairebé un 8% de la superfície amillurada. En tot el segle XIX és la dada més elevada.

L'horta, alguns cereals i els tarongers apareixen com a conreus propis de regadiu, mentre que els camps de vinya, alguns cereals, oliveres i garrofers es classifiquen com a conreus de secà.

Les 154 parcel·les identificades que apareixen registrades al quadern de 1880 pertanyien a un total de 89 propietaris. El llibre proporciona la dada de l'origen la qual cosa permet l'anàlisi directa de la propietat. També el fet que al quadern aparegui el nom i els dos cognoms dels propietaris facilita l'aproximació al poder local. Per últim, el fet de que el quadern s'utilitzés durant gairebé mig segle per anotar els canvis de propietat el converteix en una font bàsica per a l'estudi de l'evolució de la propietat al Masnou.

4.1.1. El conreu de la vinya a les portes de la fil·loxera

L'any 1880 el conreu que ocupava una major extensió de les terres conreades era la vinya. Un total de 304 mujades i 11 mundines estaven plantades de vinya, el que equival a unes 149,19 hectàrees. Aquest total, en nombre relatiu, representava el 60,10% de la superfície total amillurada i el 65,40% de la superfície total conreada.

En l'evolució del conreu al llarg de la segona meitat del segle XIX, la vinya havia estat sempre el conreu amb més extensió, encara que amb diverses superfícies. L'any 1849 la vinya ocupava aproximadament 207 hectàrees, les crisis de l'oïdi a mitjan del segle que atacaren les vinyes durant quatre anys, entre 1853 i 1856 havien fet reduir la seva extensió fins a 123 hectàrees l'any 1863. La crisi de la fil·loxera que afectava a

Quadre 19. Distribució de les terres del Masnou, 1880

Conreus	Qualitat	Superfície (mujades)	Total (mujades)	%A	%B	%C
Cereals	1	9,12				12,00
	2	18,14				23,87
	3	57,07	76,01	15,02	16,35	75,08
Horta	1	12,01				38,74
	2	13,02				42,00
	3	5,13	31,00	6,13	6,67	16,55
Garrofers	2	4,12				15,84
	3	21,05	26,01	5,14	5,59	80,93
Oliveres	2	3,03	3,03	0,60	0,65	100,00
Tarongers	2	14,15				58,91
	3	9,03	24,02	4,75	5,17	37,59
Vinya	1	21,06				6,93
	2	146,00				48,01
	3	137,05	304,11	60,10	65,40	45,07
Total superfície conreada			465,02	91,90	100	
Erm		40,15	40,15	7,93		100,00
Total superfície amillurada			506,01	100,00		

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del quadern de finques rústiques de 1880 (AHMM). NOTA: [A%]: Percentatge sobre el total de les terres amillurades. [B%]: Percentatge sobre el total de terra conreada. [C%]: Percentatge de cada qualitat sobre el total de cada conreu.

Europa portà de nou a plantar els camps de ceps que tenien en el mercat europeu un excepcional comprador per als caldos que es produïen a la comarca. L'any 1880 la vinya ocupava al Masnou 149 hectàrees. Si bé Salvador Llobet indica l'any 1875 com el de major ocupació del conreu arreu de la comarca, en el cas del Maresme, tot i la revifalla, la importància cada vegada major dels conreus de regadiu, productes d'horta i tarongers principalment, van limitar la seva plantació.

L'any 1880 els ceps, però, són de menor qualitat que l'any 1863. Els ceps de primera qualitat s'havien reduït ostensiblement a més de la meitat, mentre que augmentaven els ceps de segona classe i els de tercera assolien valors superiors als de 1849. No podem avaluar si darrere d'aquest augment de la menor qualitat dels ceps hi havia un intent d'ocultar part de la riquesa del terme, encara que no semblaria una postura lògica pensant en possibles condonacions o ajudes fiscals administratives en el cas que la fil·loxera acabés afectant les vinyes del municipi.

A partir dels valors dels rendiments de les vinyes que ja hem esmentat apareixen a l'Expedient de Secretaria de 1856 hem calculat la producció per a l'any 1880 (Quadre 20).

L'any 1880 es van recollir al Masnou un total de 3.119,58 càrregues de vi. La major producció va correspondre a la vinya de segona qualitat que aportà el 51,49% de la producció total de vi recollit. El nombre de càrregues de vi augmentà respecte de 1863 en 416,23 i la producció d'hectolitres de vi fou de 506,13 més.

En nombre absolut la vinya havia perdut extensió. L'any 1880 la superfície plantada de vinya distava molt d'assolir els valors de 1849. Malgrat això, la producció en hectolitres de 1880 era la segona més important del segle XIX. Cal resaltar però que l'increment d'aquesta es degué sobretot a l'augment de ceps de menor qualitat. No hem trobat, però, cap document entre 1863 i 1880 que ens permeti avaluar en quin moment es van portar a terme les noves plantades de ceps.

Un darrer aspecte per tractar seria veure si la pagesia benestant replantà novament ceps a les seves propietats i quin pes sustentava respecte de la producció total del municipi (Quadre 20).

La producció de vi dels majors propietaris era de 1.869 hectolitres, la qual cosa representava el 49,26% de la producció del municipi, un valor lleugerament inferior al de l'any 1863. Cal fer notar, però, que el nombre de propietaris benestants havia augmentat respecte de l'amillament anterior.

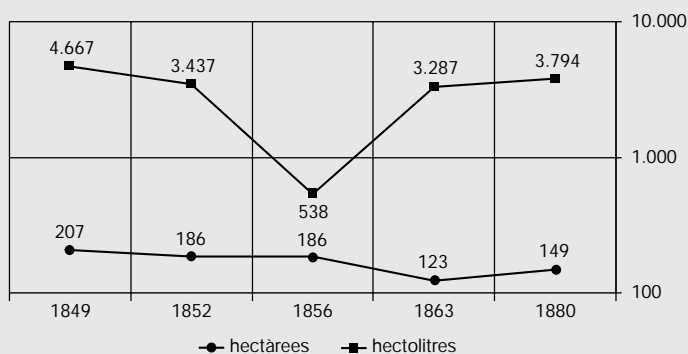
Quadre 20. Estimació de càrregues de vi per mujada segons la qualitat de la vinya i el valor de la producció en litres i hectolitres (1880)

Conreu	Qualitat	Rendiment càrrega/mujada	Mujades i mundines de vinya, 1880	Càrreges totals	Producció en litres	Producció en hectolitres	%A
Vinya	1	12	21,06	252,72	30.730,75	307,31	8,10
Vinya	2	11	146,00	1606	195.289,60	1.952,90	51,48
Vinya	3	9 1/5	137,05	1.260,86	153.320,58	1.533,21	40,42
Total				3.119,58	379.340,93	3.793,41	

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del quadern de finques rústiques de 1880 i l'expedient de secretaria n. 25 de l'any 1856 (Expedient del *Oidium tuckeri*) (AHMM). NOTA: [A%]: Percentatge de la producció en hectolitres segons tipus de vinya i respecte de la producció total.

Si ens fixem en alguns casos concrets dels majors productors de l'any 1863 veurem com la seva producció particular havia davallat. És el cas per exemple de Gabriel Barrera que no presenta cap hectàrea de vinya de primera qualitat i que rebaixà la seva producció en 50,44 hectolitres. S'havia vist reduïda doncs com a conseqüència de la pròpia reducció de nombre d'hectàrees plantades. El mateix podríem dir d'Esperanza Malet que rebaixà la producció en 96,16 hectolitres, o la heretat dels Sors que produï 123,72 hectolitres menys. Únicament Mateo Maristany augmentà la producció en poc més de 19 hectolitres.

Gràfic 3. Producció de vi i superfície dedicada a la vinya (1849-1880)

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del registre de finques rústiques del Masnou de 1849, de l'annex d'Alella de Mar de 1849, de l'amillament del Masnou de 1863, del quadern de finques rústiques de 1880 i de l'expedient de secretaria de l'*Oidium tuckneri* (AHMM).

Quadre 21. Principals propietaris de terres plantades amb vinya i producció

Propietaris/Qualitats	Superfície en hectàrees			Producció		% de vinya sobre el total de terres amillarades
	vinya			càrreges	hectolitres	
	1	2	3			
Miguel Amat i Lluch	0,95	5,66	4,10	222,76	270,88	47,68
Gabriel Barrera		2,94	1,89	99,46	120,94	28,40
Marquesa de Lapilla		6,15	5,04	228,04	277,29	66,73
Esperanza Font de Malet		2,45	2,85	106,34	129,31	42,47
Buenaventura García Miralda		2,57	4,62	141,55	172,12	71,68
Teresa Alsina		3,46	0,77	90,29	109,79	42,81
Felio Bernadas Modolell		0,73	1,75	48,26	58,68	31,92
Rita Miralda de Sors		1,47	5,91	141,08	171,56	100,00
Conde de Llar		0,98	1,59	50,82	61,79	36,04
Francisco Pascual		3,42	2,35	118,48	144,07	85,36
Mateo Truch Gibernau		2,44	2,29	95,82	116,51	74,72
Mateo Maristany Rovira		1,96	3,92	115,25	140,14	100,00
Mariano Llobet		1,47	2,57	79,63	96,83	75,51
Total				1.537,76	1.869,92	

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del quadern de finques rústiques de 1880 (AHMM). NOTA: Els càlculs de producció estan fets sobre la base de les equivalències que apareixen al **Quadre 4**. Aproximant el valor d'una hectàrea equival a dues mujades.

4.1.2. La reculada dels camps de cereals

L'any 1880 els cereals continuaven sent el segon conreu més extés al Masnou. En total es comptabilitzaven 76 mujades i 1 mundines de cereals, és a dir, 37,24 hectàrees. En números relatius, els cereals ocupaven un 15,02% del total de les terres amillarades i un 16,35% del total de les terres conreades. En comparació amb les dades de 1863 els cereals havien perdut quasi un centenar de mujades, unes 50 hectàrees, tot i que el valor final es mantenia per sobre de les terres amillarades l'any 1849. Segons Salvador Llobet, *las condiciones de la comarca eran menos favorables a los cereales que al viñedo y a las hortalizas*⁵.

El quadern de finques rústiques de 1880 recull que en un total de 50 propietats es sembraren cereals, que pertanyien a 41 propietaris. L'anàlisi del conreu de cereals per classes (Quadre 10) permet identificar tres tipus de qualitats. En general es pot veure que els cereals de tercera qualitat eren els més extesos. A diferència d'altres fonts analitzades anteriorment, en el cas del Quadern de Finques Rústiques es relacionen algunes propietats sembrades amb cereals que es regaven, aproximadament unes 4 hectàrees, un 11% de totes les terres sembrades de cereals.

4.1.3. La lenta evolució de les terres d'horta

Els horts eren el tercer conreu en extensió del municipi (Quadre 19). Les 31 mujades equivalien a 15,18 hectàrees. En números relatius l'horta ocupava un 6,13% de les terres amillarades i un 6,67% de les terres conreades. Respecte l'any 1863 l'augment de les terres d'horta era de quasi 10 mujades. La majoria de les terres d'horta eren de segona i primera qualitat.

A l'amillament es relacionen tretze propietats per a tres tipus de qualitat que pertanyen a 13 propietaris. Les propietats més grans eren les de Gabriel Barrera, que presentava una superfície de 3,43 hectàrees, i la de Felio Bernadas Modolell, amb 2,48 hectàrees. A més d'aquestes, altres quatre propietats tenien una superfície major a una hectàrea i la resta totes presentaven extensions de menys d'una hectàrea. El reg d'algunes propietats podia ser segons el Quadern de Finques Rústiques permanent, eventual o mitjançant un "artilugio", possiblement alguna símia.

L'augment de les terres d'horta fou conseqüència d'una banda de les condicions naturals favorables, però sobretot per la proximitat de Barcelona, que any rere any augmentava la demanda. De ben segur, les extensions que es recullen en aquestes fonts del segle XIX amaguen les produccions de patates que foren introduïdes ja cap a l'any 1850.

4.1.4. Els conreus arboris

En la relació de conreus arboris (Quadre 19) cal mencionar la presència bàsicament de garrofers i tarongers, a més d'una testimonial presència d'oliveres que es concentraven totes a la propietat de Gabriel Barrera.

5. LLOBET, S. (1955), De geografía agraria.... p. 220.

Els garrofers havien passat de ser el tercer conreu a ser el quart conreu en extensió del terme, tot i que continuava sent el conreu arbori més important. L'any 1880 es comptabilitzaven 26 mujades i 1 mundines, el que equival a 12,76 hectàrees. Es constata la presència de garrofers en 21 parcel·les que pertanyien a 17 propietaris. Respecte a l'amillament de 1863, el conreu de garrofers havia reduït la superfície en 15 mujades, poc més de 7 hectàrees.

Els tarongers es van convertir en el conreu més dinàmic entre 1863 i 1880. L'augment de les terres dedicades a tarongers passa de poc més de 4 mujades a les 24 mujades i 2 mundines de 1880, el que equival a 11,81 hectàrees. Els tarongers es localitzaven a 14 propietats. La més gran pertanyia a José Reverter i ocupa una superfície de 3,09 hectàrees. La propietat de Teresa Alsina de Llampallas presentava una superfície de 1,96 hectàrees. La resta de propietats tenien totes una superfície inferior a una hectàrea.

La tradició recorda a Alella com una de les àrees del Maresme on més tarongers s'hi plantaren. No és de estranyar, doncs, que el Masnou presenti una evolució positiva d'aquest conreu. Salvador Llobet *recull que notícies tradicionals fidedignes aseguran que hacia mitad del siglo pasado se exportaban naranjas de Alella y del Maresme, en barcos de la propia comarca, desde Masnou hacia Francia*⁶.

Si es tenen en compte les dades que recull el mateix Salvador Llobet per a Premià de Dalt, en què una hectàrea de tarongers de reg *podía producir 82.000 naranjas a razón de 120 kilogramos por mil* al Masnou l'any 1880 la producció de taronges es podria estimar en unes 968.420 taronges, unes 116 tones.

El conreu de tarongers perdé importància cap a finals del segle XIX després d'una gelada extraordinària l'any 1891 i per la competència dels camps de tarongers valencians.

4.1.5. El bosc i l'erm

Les terres no conreades ocupaven l'any 1880 una superfície significativa, més de 40 mujades, poc més de 20 hectàrees. No podem saber si darrere d'aquest augment de la superfície no conreada s'amaga un intent d'ocultació de la riquesa del municipi o si bé cal considerar aquestes terres més aviat com a guaret, sobretot si tenim en compte que bona part es podria correspondre amb terres sembrades anteriorment amb cereals.

4.2. Estructura de la propietat i accés a la terra

4.2.1. Grans, mitjans i petits propietaris

El quadern de finques rústiques del Masnou permet també l'anàlisi de la propietat i l'enumeració dels propietaris, completant d'aquesta manera l'anàlisi de l'evolució de la propietat al llarg de tres dècades. Tot mantenint els intervals proposats en els capítol anteriors, el grup de propietats de més de 20 hectàrees, la

6. LLOBET, S. (1955), De geografia agraria... p. 53.

7. LLOBET, S. (1955), De geografia agraria... p. 54.

pagesia rica, seguia formada per un únic membre. L'any 1880 el propietari amb més terrenys era 1880 Miguel Amat y Lluch, germà María Amat y Lluch. La pagesia rica tenia un total de 13 propietats que ocupaven poc més del 9% de les terres amillarades.

Quadre 22.1. Estructura de la propietat. Grans grups de propietaris

Grups de propietaris	Propietaris	Nombre de parcel·les	Hectàrees totals	%A	%B
més de 20 ha	Miguel Amat y Lluch	13	22,46	9,16	9,16
de 10 a 20 ha	Gabriel Barrera Boquet	10	17,01	6,94	
	Marquesa de Lapilla	5	16,77	6,84	
	Esperanza Font de Malet	3	12,48	5,09	
	Buenaventura García Miralda	4	10,03	4,09	22,97
de 5 a 10 ha	Teresa Alsina de Llampallas	5	9,88	4,03	
	Felio Bernadas Modolell	2	7,77	3,17	
	Rita Miralda de Sors	1	7,37	3,01	
	Conde de Llar	1	7,13	2,91	
	Francisco Pascual Puig	4	6,76	2,76	
	Manuel Truch Gibernau	2	6,33	2,58	
	Mateo Maristany Rovira	1	5,87	2,40	
	Mariano Llobet	1	5,35	2,18	23,03

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del quadern de finques rústiques de 1880 (AHMM). NOTA: [%A] Percentatge respecte del total de terres amillarades. [%B] Percentatge de la suma del nombre d'hectàrees per grups de propietaris respecte del total de la superfície amillarada.

En el grup de propietaris benestants el nombre de propietaris i el pes en el conjunt del municipi es reduí entre 1863 i 1880. Cal destacar l'augment de patrimoni de Gabriel Barrera o les reduccions d'algunes hereitats com les de la família Malet, Bernadas o Sors. D'altres presenten un lleuger creixement en la superfície de terres controlades, és el cas de Mateo Maristany. En total la pagesia rica i els propietaris benestants aplegaven un 55,16% de les terres amillarades del terme i un 35% de les propietats.

El grup de propietaris mitjans aplega un total de vuit persones que tot just arriben a sumar un 12% de les terres amillarades. Les parcel·les presenten una superfície mitjana aproximada de 1,7 hectàrees. En comparació amb alguns propietaris benestants, els propietaris mitjans solen tenir més d'una propietat.

Els propietaris que presenten propietats inferiors a 2,5 hectàrees son majoritaris en número i aplegaven 81 propietats que tenien una superfície total de 77,87 hectàrees, el que equivaldria a un 31% de la superfície total amillarada del municipi. En total són 67 propietaris. A diferència d'anàlisis anteriors, el grup dels petits propietaris va ser el que més va evolucionar entre 1863 i 1880. D'una banda augmentà el nombre de petits propietaris, d'altra la superfície total controlada per aquest grup, però sobretot les dimensions de les seves propietats. A excepció de 7 propietaris, la resta sols tenien una parcel·la com a propietat. Si analitzem amb detall les dades de les superfícies de cada parcel·la podem veure com 7 parcel·les tenien una superfície superior a 2 hectàrees, 25 parcel·les tenien una superfície entre 1 i 2 hectà-

Quadre 22.2. Estructura de la propietat. Petita propietat

Grups de propietaris	Propietaris	Nombre de parcel·les	Hectàrees totals	%A	%B
de 2,5 a 5 ha	José Estaper Sors	3	4,92	2,01	
	Pedro Martin Mitjans,	2	4,74	1,93	
	Manuel Viladevall Rovira	4	4,40	1,80	
	Martín Rosés Gibernau	2	3,73	1,52	
	José Reverter	1	3,21	1,31	
	Juan Torrents Matas	4	3,02	1,23	
	José Antich Bassons	2	2,84	1,16	
	Juan Maristany Sala	2	2,66	1,09	12,05

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del quadern de finques rústiques de 1880 (AHMM). NOTA: [%A] Percentatge respecte del total de terres amirallades. [%B] Percentatge de la suma del nombre d'hectàrees per grups de propietaris respecte del total de la superfície amirallada.

rees i 27 parcel·les no arribaven a tenir una superfície més gran d'una hectàrea, de les quals sols 8 eren més petites de mitja hectàrea.

Aquesta evolució de la petita propietat posa de manifest l'arrancada del sector agrícola del municipi cap al darrer quart del segle XIX. La introducció de conreus comercials i la possibilitat de reg als camps fa que no sigui necessària tanta superfície per mantenir una propietat rendible. Davant d'aquesta estructura de la propietat podem parlar d'una tendència a l'atomització: més propietaris i més parcel·les de dimensió petita.

4.2.2. El veïnatge dels propietaris

Els grups de grans propietaris i propietaris benestants és particularment heterogeni respecte de la característica del veïnatge, i de fet el nombre de terres que pertanyien a veïns de Teià, Alella i Barcelona era força important. La presència d'un propietari amb residència a Blanes, tot i pertànyer al grup de propietaris benestants, és en el conjunt una dada poc significativa.

Entre la pagesia rica i benestant, el control de 55,16 hectàrees es corresponia a propietaris forasters. Aquesta superfície representava un 40,8% de les terres controlades pels grans propietaris o propietaris benestants. El segon i tercer propietaris més importants del terme, en quant a extensió de les seves propietats, eren veïns de Teià.

Segons les dades analitzades 151,86 hectàrees estaven en mans dels veïns del Masnou, aproximadament un 61,9%, unes 58,99 hectàrees eren propietat de veïns de Teià, un 24,1%, unes 17,57 hectàrees pertanyien a veïns del terme d'Alella, un 7,2%, unes 6,78 hectàrees eren propietat de veïns de Barcelona, un 2,8% i 9,88 hectàrees eren propietat d'una veïna resident a Blanes, un 4%.

Entre els propietaris de Teià es destaquen tres propietaris benestants, Gabriel Barrera, la Marquesa de Lapilla i Mariano Llobet, un membre de la pagesia mitjana, Juan Torrents Matas i quinze petits propietaris, Mariano Suñol, Manuel Dardañá, Martín Botey, el comte de Creixell, José Gibernau, Buenaventura Durán, Esteban Elias, Antonia Feu, Pedro Castañé, Teresa Gibernau, Pablo Andinach,

Façana principal de Can Teixidor. A la part inferior de la imatge veiem els gegants i els capgrossos del Masnou després de visitar la masia. Any 1979. Autor: Quirse (Josep Fortea). Núm. de registre: 660, AMM.

Valentina Barbarà, José Ramentol, Pedro Lladó i Martín Duran. Totes les terres dels veïns de Teià estaven plantades de ceps.

Entre els propietaris d'Alella destacava Rita Miralda de Sors, un dels propietaris benestants, amb un 44,2% de les terres que pertanyien a veïns d'Alella. La resta eren petits propietaris -Jaime Clavell, Lluís Cruells, José de Sanz, Matilde Borràs i José Casals Colls- tots ells amb propietats de més d'una hectàrea. Igualment que amb les propietats dels veïns de Teià, els terrenys propietat de veïns d'Alella estaven plantats solament de ceps.

El grup de propietaris de Barcelona l'integraven dos propietaris benestants, els hereus del Comte de Llar i Francisco Pascual Puig, un propietari mitjà, José Antic Bassons i set propietaris petits, Antonio Llampallas Creixell, Francisco Pedro Maristany, Salvador Bosch Millet, José Casasa i Lorenzo Sampere, amb propietats de més d'una hectàrea, i Pedro Millet Sust i Gabriel Alsina Llampallas, amb propietats amb superfícies inferiors a una hectàrea⁸.

8. En el quadern de finques fústiques apareix com a veí de Barcelona el propietari Felip Cunill i Sors, al qual se li adjudiquen nou propietats, però la informació d'aquestes pel que fa a la situació, conreu i extensió està buida.

4.2.3. El poder local i la propietat de la terra

Entre 1863 i 1880 hi va haver nou governs locals. Cap dels alcaldes del període pertanyia al grup de propietaris benestants del Masnou i ni tant sols tots disposen de propietats urbanes. Tanmateix pel que fa als regidors dels governs municipals recollits en la taula anterior pocs són els que disposaven d'alguna propietat rústica. Únicament podem destacar la presència de Manuel Truch i Gibernau al govern de Sebastian Mirambell i Fornells i els noms d'alguns petits propietaris.

Any	Alcalde	Propietats que controla
1865	Jaime Millet i Pons	Petit propietari (0,73 ha); Finca urbana: 1
1867	Sebastian Mirambell i Fornells	
1869	Antonio Font Mercé	
1872	Antonio Font Mercé	
1873	Juan Alsina i Sensat	
1877	Gabriel Sanjuan Ramentol	Finca urbana: 1
1879	Gabriel Sanjuan Ramentol	
1879	Joan Pedro Isern i Maristany	
1881	Josep Isern Maristany	Finques urbanes: 2
Govern de Jaime Millet i Pons		
Tinents d'alcalde o regidors	Propietats que controlen	
Joan Fontanills Maristany		
Isidro Maristany Isen	Petit propietari (0,61 ha)	
Agustin Maristany Isern		
Pedro Maristany i Casals		
Pedro Roca i Casals	Petit propietari (0,43 ha)	
Felix Alsina i Sayol		
Pedro Orta Maristany		
Pedro Suñol i Casellas		
Pablo Isern i García		
José Sala i Maristany		
Pablo Amat i Gel		
Gabriel Ramentol i Estaper		
Carlos Rosés i Alsina		
Govern de Sebastian Mirambell i Gibernau		
Tinents d'alcalde o regidors	Terres que controlen	
Pedro Maristany i Fornells	Petit propietari (0,85 ha)	
Pablo Pagés i Oliver		
Agustin Maristany i Mitjans		
Antonio Casals i Hombravella		
Mateo Olivé Alsina		
Pedro Maristany i Font		
Manuel Truch i Gibernau	Propietari benestant (6,21 ha)	
Juan Arimon i Monmar		
Francisco Maristany i Maristany		
José Torres i Pibernat		
Pedro Colomé i Pagés		
Juan Fontanills i Oliver		
Marcelino Suñol i Fabregas		

Govern d'Antonio Font Mercé (1869)	
Tinents d'alcalde o regidors	Terres que controlen
Lorenzo Sampere i Comulada	Petit propietari (1,07 ha)
Felix Torrens i Manau	
Isidro Fàbregas i Rosés	
Gerardo Maristany i Sensat	
José Manuel Sala i Valldeneu	
Pedro Maristany i Rosés	Petit propietari (1,31 ha)
Pablo Bertran i Maristany	
Francisco Ventura i Pallés	
Gerardo Bosch i Maristany	
Juan Curell i García	
Marcelino Llimona i Mirambell	
Jaime Maristany i Alsina	
Govern d'Antonio Font i Mercé (1872)	
Tinents d'alcalde o regidors	Terres que controlen
Gerardo Maristany i Sensat	
Juan Alsina i Sensat	Alcalde l'any 1873
Pedro Duran Gorgollon	
Jaime Casals i Estaper	
Agustin Oliveras i Borrell	Petit propietari (1,31 ha)
Cipriano Cussó i Cruspinera	
Antonio Ribas i Sagarra	
Ramon Coll i Patran	
José Pedro Isern i Maristany	
Juan Millet i Millet	Finca urbana: 1
Jaime Maristany i Alsina	Al govern d'Antonio Font i Mercé de 1859
Govern de Juan Alsina i Sensat	
Tinents d'alcalde o regidors	Terres que controlen
Pedro Orta i Millet	
Pablo Pons i Casals	Petit propietari (1,99 ha)
Agustin Maristany i Rosés	
José Canudas i Horta	
Francisco Casals i Pagés	
José Berdaguer i Xeis	
Juan Vilà i Monras	
Francisco Bosch i Estapé	
Juan Riera i Pagés	
Jaime Alsina i Torres	
Govern de Gabriel Sanjuan i Ramentol (1877)⁹	
Tinents d'alcalde o regidors	Terres que controlen
Mateo Truch i Llimona	
José Marcó i Martí	
Gabriel Bertran i Pagés	

9. Repetí govern l'any 1879.

Juan Alsina i Sensat	Alcalde l'any 1873
Juan Sala i Truch	
Juan Orta i Maristany	
Francisco Galzeran i Villà	
Pedro Martin Soler i mitjans	
Juan Maristany Corchs	
Juan Maristany Alsina	Petit propietari (1,96 ha)
Ignacio Collel i Roca	
Govern de José Pedro Isern i Maristany (1879)	
Tinents d'alcalde o regidors	Terres que controlen
Jaime Oliver i Pagés	
Pablo Estape i Maristany	Petit propietari (0,67 ha)
Pablo Ferrer i Casals	
José Millet i Sust	
Juan Alsina i Sensat	Alcalde l'any 1873
Joseé Marcó i Martí	Al governs de Gabriel Sanjuan i Ramentol (1877 i 1879)
Juan Maristany Corchs	Al governs de Gabriel Sanjuan i Ramentol (1877 i 1879)
Ignacio Collel i Roca	Al governs de Gabriel Sanjuan i Ramentol (1877 i 1879)
Mateo Truch i Llimona	Al governs de Gabriel Sanjuan i Ramentol (1877 i 1879)
Juan Maristany Alsina	Al governs de Gabriel Sanjuan i Ramentol (1877 i 1879)
Govern de José Pedro Isern i Maristany (1881)	
Tinents d'alcalde o regidors	Terres que controlen
Pablo Ferrer i Casals	Al govern de José Pedro Isern i Maristany (1879)
Pedro Llampallas i Creixell	Petit propietari (0,48 ha)
José Mirambell Martí	
Jaime Oliver Pagés	Al govern de José Pedro Isern i Maristany (1879)
José Millet Sust	Al govern de José Pedro Isern i Maristany (1879)
Agustin Oliveras Borrel	Petit propietari (1,31 ha)
Gerardo Maristany Mora	
Mariano Coll Pujadas	Petit propietari (1,53 ha)
Pedro Suñol Casellas	
Pablo Estapé Maristany	Al govern de José Pedro Isern i Maristany (1879)
José Torras Pibernat	

4.3. L'evolució de la propietat de la terra de les grans heretats

A partir de les dades que apareixen al Quadern de Finques Rústiques de 1880 es pot anar seguint l'evolució de les propietats des de 1880 fins a ben entrat el segle XX. Per tal de veure quina va ser la tendència al llarg de mig segle, i ja que no hi ha cap font administrativa posterior fins al Cadastre de 1945, hem volgut analitzar quina va ser l'evolució de les parcel·les dels propietaris rics i benestants. D'una banda, si les grans propietats van anar perdent pes en el conjunt dels propietaris del municipi, d'altra banda si els traspassos van ser de compra-venda o per herència.

A continuació apareixen, doncs, els quadres ordenats pels titulars que hem descrit com a pagesia rica o benestant per l'any 1880. Els canvis de les propietats s'ha ordenat per l'any de traspàs.

Jardí i façana de la masia Can Casas, en plena tardor. Mitjan segle XX. Autor: desconegut. Núm. de registre: 1331, AMM.

Miguel Amat y Lluch				
Any de traspàs	Parcel·la	Superfície	Nou propietari	Traspassos posteriors
1902	s.n.	4 md	Ramon Malet i Font	
1902	s.n.	2 mj	Francisco Vila i Truch	
1909	51	3 mj i 2 md	Juan Bosch Dardañá	1915 Isidro Maristany Millet (24.590 m ²)
1909	66	2 mj i 7 md	Antonio Estrada Picañol	
1910	117	3 mj i 9 md	Antonio Rosés Comas Saturnino Jordana Parera	
1911	122	6 mj	Lorenzo Cot Catafau	1913 Concepción Burgués Mauri (1.014 m ²) 1925 Jaime Cot Pinós
1919	88	7 mj i 8 md	Família Obiols (una part sense definir)	1924 Cooperativa de Fluido Eléctrico SA (37 m ²)
1922	105	1 mj i 14 md	Amadeo Riera Genius	
1925	72	2 mj i 7 md	Agustin Gibernau Maristany	

Al final del període de registre restaven a mans de la família Amat i Lluch les parcel·les 81, 86, 103 i 108 que reunien una superfície total de 10 mujades i 11 mundines, unes 5,23 hectàrees.

Gabriel Barrera i Boquet (Teià)				
Any de traspàs	Parcel·la	Superfície	Nou propietari	Traspassos posteriors
1898	73	1 mj i 7 md	Andrés Barrera Arenas	1908 Luís Barrera Xaumar 1925 Agustí Gibernau Maristany
	104	12 mj i 7 md	Andrés Barrera Arenas	1908 Luís Barrera Xaumar 1919 Domingo SanjuanHombravella (1.000 m ²) 1927 Francisco Rovira Vendrell (5.658 m ²)
	110	4 md	Andrés Barrera Arenas	1908 Luís Barrera Xaumar
	113	5 mj i 14 md	Andrés Barrera Arenas	1899 Martín Casals Ramentol (15.885 m ²)
	119	5 md	Andrés Barrera Arenas	1908 Luís Barrera Xaumar 1913 Pedro Oliveras Gallemí
	121	11 md	Andrés Barrera Arenas	1908 Luís Barrera Xaumar 1915 Saturnino Jordana Parera
	126	3 mj i 3 md	Andrés Barrera Arenas	1908 Luís Barrera Xaumar
	137	5 mj	Andrés Barrera Arenas	1908 Luís Barrera Xaumar 1913 Juan Bosch Dardaíá (9.492 m ²)
	143	12 md	Andrés Barrera Arenas	1908 Luís Barrera Xaumar
	145	4 mj i 13 md	Andrés Barrera Arenas	1908 Luís Barrera Xaumar 1925 Domingo Durán Mateo (6.000 m ²) 1927 José Mundinac Mateu (1.300 m ²) Juan Dòria Durán (1.700m ²) Juan Rosell Ramentol (600 m ²)

Al final del període de registre restaven a mans de la família Barrera les parcel·les 110, 126 i 143 que reunien una superfície total de 4 mujades i 3 mundines, unes 2,05 hectàrees.

La marquesa de Lapilla, terrenent de Teià, conservava al final del període tota la seva heretat íntegra, un total de 5 parcel·les que reunien 16,77 hectàrees. Igualment els hereus de les propietats del comte de Llar, que posseïen una parcel·la de 7,13 hectàrees, o l'heretat de Francisco Pascual Puig, que conservava les 4 parcel·les equivalents a 6,76 hectàrees.

Esperanza Font de Malet				
Any de traspàs	Parcel·la	Superfície	Nou propietari	Traspassos posteriors
1894	56	22 mj i 2 md	Ramon Malet i Font	1902 Es va repartir entre Claudio Vidal Millet, Miguel Amat Lluch (2 mj), Maristany hermanos y sobrinos (1 moj 3 md), Enrique Vissa Soler, Salvador Valls Grané, José Vidal Feu 1922 El terreny de Miquel Amat i Lluch passà a Francisco Vila Truch 1926 Les terres de Francisco Vila Truch ↓

				passen 1007 m ² a Joaquin Casas Olivella, 720 m ² a Maria Sanso Gallego
				1926 La part de José Vidal Feu passà a Saturnino Jordana Pareras
70	1 mj i 1 md	Ramon Malet i Font	1902 Martín Casals y Ramentol	1908 Juan Rimblas Causachs
			1916 Teresa Barrera Fornes	1925 Francisco Millet Estapé
87	1 mj i 1 md	José Antonio Malet i Font		

Al final del període de registre restaven a mans de la família Malet la parcel·la 87 que reunia una superfície total de 1 mujada i 1 mundina, unes 0,52 hectàrees. En la primera herència de l'any 1894 es pot veure el tracte preferencial de la figura de l'hereu, Ramon Malet i Font.

Buenaventura García Miralda				
Any de traspàs	Parcel·la	Superfície	Nou propietari	Traspessos posteriors
1903	9	4 mj i 8 md	José García Cunill	
	15	1 mj i 15 md	José García Cunill	
	24	4 mj i 8 md	José García Cunill	1926 Enrique García Cunill
	33	9 mj i 9 md	José García Cunill	

Al final del període de registre restaven a mans de la família García totes les terres. També en la primera successió l'any 1903 es pot veure el tracte preferencial de la figura de l'hereu, José García Cunill, qui l'any 1926 cedí¹⁰ una de les propietats al seu germà Enrique García Cunill. La propietat principal restava l'any 1930 de 7,83 hectàrees.

Teresa Alsina de Llampallas (Blanes)				
Any de traspàs	Parcel·la	Superfície	Nou propietari	Traspessos posteriors
1886	35	4 mj i 5 md	Jaime Clavell	
1896	22	2 mj i 12 md	Andrés Palau Sanvicens	1902 Francisca Palau Millet
	90	8 mj i 2 md	José Gasió Martí de Barcelona (7 mj i 8 md)	1901 de la part de José Gasió van passar a Francisco Rovira Xaumar 4 quarterei 1.500 m ²
			Antonio Estrada Picañol (10 md)	1911 la finca de Antonio Estrada Picañol passà a Juan Llampallas Alsina
	92	4 mj i 5 md	Antonio Estrada Picañol ¹¹	1906 Jaime Sensat Sanjuan

10. Desconeixem però si el tracte fou de cessió o compra-venda.

11. Nota al quadern de finques rústiques: Indebidamente en 1896 se traspasó por entero esta finca; pues hoy 12 de mayo de 1911 se acredita, mediante escritura, de venta de fecha de 12 de septiembre de 1901, autorizada por D. Manuel Crehuet notario de Barcelona, que D. Juan Llampallas y Alsina es propietario de 94,5 áreas de terreno integral de esta finca.

1911	127	11 md	Juan Llampallas Alsina	1911 Juan Llampallas Alsina 1915 Rosa Pagés Orta 1923 Juan Sala Rodón 1926 José Durán Farrando
------	-----	-------	------------------------	---

Al final del període no restava cap propietat en mans de la família Alsina. Totes les terres havien estat venudes entre 1886 i 1911.

Felio Bernadas Modolell				
Any de traspàs	Parcel·la	Superfície	Nou propietari	Traspassos posteriors
1898	1	6 mj	José Casas Negre de Barcelona	1899 Nicolás Chounavelle Tremzal 1919 Joaquin i Carlos Cusi Furtunet
	7	7 mj i 12 md	José Casas Negre de Barcelona	1903 Una porció de 28 àrees i 33 centiàrees a Román Fabra i Puig 1913 19800 m ² a Roman Fabra i Puig

Al final del període no restava cap propietat en mans de la família Bernadas. Totes les terres havien estat venudes l'any 1898.

Rita Miralda de Sors (Alella)				
Any de traspàs	Parcel·la	Superfície	Nou propietari	Traspassos posteriors
1894	49	15 mj i 1 md	Joaquina García Miralda	1905 Pedro G. Maristany Oliver

Al final del període no restava cap propietat en mans de la família Sors.

Manuel Truch i Gibernau				
Any de traspàs	Parcel·la	Superfície	Nou propietari	Traspassos posteriors
1989	16	5 mj i 8 md	Una part de 11.097 m ² passà a mans de la Sociedad Batlló y Cia. de Barcelona	
1924	91	7 mj i 7 md	Gabriel Pla Sanjuan (942 m ²) 1925 la resta de la propietat a Ginés Oliveras i José Caminal	

Al final del període de registre restaven a mans de la família Truch part de la parcel·la 16, aproximadament 1,59 hectàrees.

Mateo Maristany Rovira

Any de traspàs	Parcel·la	Superfície	Nou propietari	Traspassos posteriors
1894	76	12 mj	Carmen Maristany Maristany	1899 Pedro G. Maristany

Al final del període la propietat continuava pertanyent a la família Maristany.

Mariano Llobet (Teià)

Any de traspàs	Parcel·la	Superfície	Nou propietari	Traspassos posteriors
1906	s.n.	10 mj i 15 md	José Llobet Vilaclara ¹²	1913 Martín Andinach Bosch (9871 m ²) 1924 Teresa Boch Rosés 1926 Amalia Castellvi Socias 1913 Pedro Vidal Rodón (822 m ²)

Al final del període no restava cap propietat en mans de la família Llobet.

12. Nota al quadern de finques rústiques: Los metros cuadrados trets de la finca den Llobet, suman més-segons las escripturas- que la propia finca; y això que à n'en Llobet encara li queda bastant terreno, segons l'Ardinach y en Vidal. Y es que las fincas d'aquest llibre, totas son curtas; cual cosa's nota cuan se trocejan las piessas rústicas.

5. La societat del Masnou l'any 1880

5.1. L'evolució de la població del Masnou al llarg de la segona meitat del segle XIX

La primera vegada que apareixen dades de població del nucli del Masnou fou l'any 1830, en el recull de Juan Bautista Galobardes, *Catalunya en la mano*. Fins aquell any, el barri del Masnou apareixia en els recomptes d'Alella¹. L'any 1830, el nou municipi del Masnou comptava amb 2.276 habitants. L'any 1842 la població havia augmentat a 3.369 habitants, segons consta en la Matricula Cadastral utilitzada per Pascual Madoz en el seu famós *Diccionario Geográfico Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar*². Segons les dades obtingudes, el Masnou l'any 1842 ja era una de les principals localitats de la comarca, darrere únicament de Mataró i Arenys de Mar, ambdues capitals de partits judicials i amb una població de 13.010 i 4.784 habitants respectivament.

Veïns del Masnou a la primera del segle XX, al carrer de Sant Joan (actualment Pere Grau). Autor: desconegut.
Núm. de registre: 1112, AMM.

1. En els censos del segle XVIII, el municipi d'Alella presentava una població de 511 habitants el 1719 i 867 habitants el 1787. En les mateixes fonts de 1830 i 1842, Alella comptava amb un cens de 1.715 i 1.568 habitants, respectivament.

2. IGLÉSIES I FORT, J. (1971). *La població del Maresme a la llum dels censos generals*. Barcelona: Rafael Dalmau. p. 101.

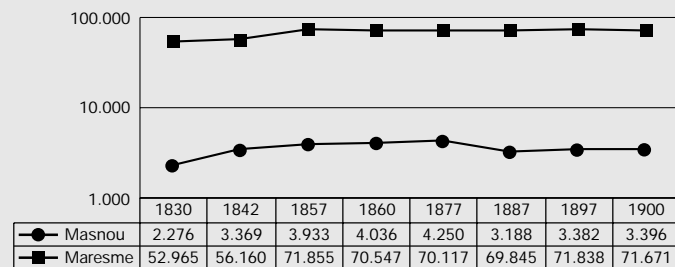
El primer cens modern de població d'Espanya es feu l'any 1857, tres anys després de l'epidèmia de còlera³ que afectà bona part de Catalunya l'estiu de 1854. L'any 1857 el Masnou comptava amb 3.933 habitants i continuava éssent la tercera localitat més poblada de la comarca, condició que mantingué fins al cens de 1887. El Masnou junt amb altres *vuit localitats, d'entre tres i quatre mil ànimes*, sumaven *26.883 habitants, que representaven 37,41% de la població de la comarca*⁴. Pel que fa a l'estat civil dels habitants del Masnou es comptaven 2.287 solters, dels quals 1.330 eren dones i 957 eren homes, 1.341 casats, dels quals 836 eren dones i 505 eren homes, i 305 vidus, amb 248 dones i 57 homes. En relació a l'anàlisi que feu Josep Iglésies de l'estructura d'edat i sexe de la població cal destacar com a punts importants el major pes dels homes en els grups de 0 a 7 anys i en el de més de 80 anys, mentre que la inferioritat numèrica dels homes era molt accentuada en el grup d'entre 25 a 30 anys, *edat que deu ésser la més a propòsit per embarcar-se*⁵. En resum, Josep Iglésies defineix el Masnou com *un poble amb una excepcional preponderància de l'element femení*⁶.

Les dades de població del cens de 1860 manifesten una petita pèrdua d'efectius en el conjunt de la comarca del Maresme. La reculada demogràfica o, més aviat, estancament o estabilització de l'evolució de la població de la comarca fou paral·lela a diverses crisis polítiques, econòmiques i socials del moment⁷ i sols a partir de les dades del cens de 1897 es pot parlar d'un redreçament de l'evolució positiva del conjunt de la població de la comarca. Durant el període de 1857-1900 només set municipis oferiren increments demogràfics. El Masnou, tot i ser un municipi situat al litoral i, per aquesta raó, ser una de les localitats més pròsperes de la comarca, va patir un retrocés significatiu de 1.062 habitants en el període intercensal

1877-1887. La dada contrasta amb els 317 habitants que havia guanyat entre 1857 i 1877.

L'any 1887 el Masnou presentava la dada de població més minça de totes les recollides en els censos de la segona meitat del segle XIX, fins i tot inferior a la dada que apareix a la Matriu Cadastral de 1842. Aquest retrocés devia ser conseqüència de la crisi econòmica derivada de l'activitat agrària i el comerç, principalment. De fet una pèrdua tant important de població en tant sols una dècada, sense

Gràfic 4. Evolució comparada de la població del Maresme i el Masnou (1830-1900)

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del llibre de Josep Iglésies La població del Maresme a la llum dels censos generals.

3. A l'Arxiu Històric Municipal del Masnou (AHMM) es conserva una *Estadística de les persones mortes pel còlera (1-789) així com a documents que recullen les Instruccions d'higiene per prevenir el còlera (1-789)* o les dades d'un *Prèstec extraordinari per combatre el còlera (1-789)*.

4. IGLÉSIES I FORT, J. (1971). *La població del Maresme ...* p. 114.

5. *Ibid.*, 123.

6. *Ibid.*, 123.

7. Josep Iglésies menciona la crisi per la manca de cotó originada per la Guerra de Secció dels Estats Units (1866-1870), la paralització de les drasanes, l'aplicació del vapor als vaixells i en conseqüència l'emigració cap a terres americanes. A aquestes raons podríem afegir les diferents plagues agrícoles que afectaren successivament al conreu més extès de la comarca durant la segona meitat del segle XIX, la vinya.

que hi hagi constància d'una crisi de mortalitat, sols pot ser deguda a un corrent migratori de signe negatiu⁸.

El retrocés en el volum de la població relegà al Masnou a ser el cinquè municipi més poblat de la comarca després de Mataró, Arenys de Mar, Malgrat de Mar i Calella, tot i que mantenia una posició dominant entre els municipis del Baix Maresme. Una dècada més tard, i després d'augmentar 194 habitants en el període intercensal de 1887-1897, es mantenia el rànquing de posicions, si bé els municipis d'Arenys de Munt i Vilassar de Dalt havien assolit un cens superior a 3.000 habitants, en concret 3.094 i 3.050 habitants, respectivament.

L'any 1900, i seguint una lenta recuperació de la corva de la població, el Masnou presentava un cens de 3.396 habitants, una xifra sensiblement inferior a la del primer cens modern de 1857, i es mantenia com a cinquè municipi més poblat de la comarca i centre hegemònic del litoral més meridional, tot i el pes que començava a adquirir en aquest marc territorial el municipi de Vilassar de Mar.

5.2. La composició demogràfica del Masnou

El padró d'habitants recull una sèrie de dades que són útils per a l'Ajuntament⁹. En el cas del padró d'habitants de 1880 els fulls padronals estan organitzats per *habitación*, sinònim de casa o pis, per a cada una de les finques urbanes, i ordenades alfabèticament per carrers. En cada una de les fitxes apareix el propietari de cada *habitación* i les persones que hi resideixen. De cada una de les persones relacionades s'informa del seu nom i cognoms, el seu lloc de naixement (naturaleza), l'edat, el sexe, l'estat civil, l'ocupació, i el parentiu amb el cap de casa, així com el temps de residència per als naturals d'altres municipis.

Amb aquestes dades podem analitzar quina era l'estructura d'edats i sexe del municipi, les principals ocupacions, l'origen dels habitants i per tant conèixer els fluxes migratoris associats per exemple amb l'activitat econòmica; en definitiva ens permet dibuixar un escenari real de la societat del Masnou de l'últim quart del segle XIX.

5.2.1. Estructura d'edats, sexe i estat civil

L'any 1880 hi havia empadronades al Masnou un total de 4.840 persones¹⁰, de les quals 2.531 eren dones i 2.285 eren homes¹¹, amb una relació de masculinitat¹² de 0,90. Les dones representaven doncs un 52,5% de la població i els homes un 47,5%.

8. Al Padró de 1880 apareixen diverses notes marginals de persones que emigraren a altres llocs de Catalunya, la resta d'Espanya i a Amèrica (Cuba, Puerto Rico...).⁹ El padró d'habitants de 1880 coincideix cronològicament amb el quadern de finques rústiques. Aquesta coincidència temporal ha estat el motiu que ens ha fet decantar per l'anàlisi d'aquest padró i no per altres que també es conserven a l'Arxiu Històric Municipal del Masnou (AHMM). Signatura topogràfica: 1-989.

10. Si considerem com a vàlida a instàncies de recompte les dades del padró d'habitants de 1880, el municipi del Masnou va assolir un màxim demogràfic entorn a aquesta xifra de 4.816 habitants l'any 1880. Aquesta apreciació caldria doncs tenir-la en compte per tal de concretar el descens comentat en l'apartat anterior i que es circumscriu entre 1877 i 1887. Segons aquestes dades la població degué augmentar desde 1857 i fins 1880, any en que es devia iniciar una davalla de la població (o en el anys immediatament posteriors) i que situaria la xifra en 1.628 persones. Una segona hipòtesi ens faria preveure que no totes les persones empadronades fossin residents habituals al Masnou. No podem estimar la xifra dels possibles ausents però en tot cas maquillaria la xifra negativa de la reducció del nombre d'habitants del Masnou en el període esmentat.

11. Alguns registres del padró no permeten determinar el sexe de les persones.

12. La relació de masculinidad compara el número de efectivos masculinos respecto de los efectivos femeninos. La relación varía según el grup d'edat per raons diverses entre les que podríem citar les migracions (un flux immigratori preferentment de dones o un flux emigratori d'homes) o una sobremortalitat masculina.

El domini numèric de les dones es reflecteix gairebé en totes les edats si exceptuem la base de la piràmide d'edats. El major nombre d'homes en les edats infantils es deu a la major proporció de naixements masculins. En comparació hi ha una forta reducció del nombre d'homes en les edats adolescents, a partir de 15 anys, característica que es manté a tot al llarg de la piràmide, però molt especialment fins als 34 anys.

Aquesta màxima reducció, entre els 15 i els 34 anys, es pot explicar per una incorporació més ràpida dels homes a les activitats del món laboral, la incorporació al servei militar o una major tendència a l'emigració. El grup de 30 a 34 anys marca la major diferència entre els contingents femenins i masculins. En els grups d'edat de més de 65 anys, el domini de la població femenina es conseqüència d'una major sobremortalitat masculina pròpia de l'edat. De fet, la reducció de la població per mortalitat es fa evident a partir dels 55 anys.

Quadre 23. Estructura d'edat i sexe de la població del Masnou, 1880

Edat	Homes	Dones	% homes	% dones	Relació de masculinitat	Suma del Grup	% del grup respecte el total
de 0 a 4	222	201	4,61	4,17	1,10	423	8,78
de 5 a 9	237	229	4,92	4,75	1,03	466	9,68
de 10 a 14	235	243	4,88	5,05	0,97	478	9,93
de 15 a 19	186	219	3,86	4,55	0,85	405	8,41
de 20 a 24	189	230	3,92	4,78	0,82	419	8,70
de 25 a 29	177	209	3,68	4,34	0,85	386	8,01
de 30 a 34	153	197	3,18	4,09	0,78	350	7,27
de 35 a 39	156	168	3,24	3,49	0,93	324	6,73
de 40 a 44	143	167	2,97	3,47	0,86	310	6,44
de 45 a 49	125	151	2,60	3,14	0,83	276	5,73
de 50 a 54	128	144	2,66	2,99	0,89	272	5,65
de 55 a 59	96	102	1,99	2,12	0,94	198	4,11
de 60 a 64	93	101	1,93	2,10	0,92	194	4,03
de 65 a 69	60	71	1,25	1,47	0,85	131	2,72
de 70 a 74	44	46	0,91	0,96	0,96	90	1,87
de 75 a 79	26	32	0,54	0,66	0,81	58	1,20
més de 80	10	16	0,31	0,43	0,63	26	0,54
Total	2.280	2.526	47,34	52,45	0,90	4.806	

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del padró d'habitants de 1880 (AHMM).

A partir de les dades proporcionades pel quadre anterior (Quadre 23) podem traçar la piràmide d'edats i sexe de la població del Masnou. La figura presenta una base sòlida. La població infantil, els grups compresos entre 0 i 14 anys, aplegava un 28,39% de la població total. Aquesta proporció és inferior a la de la comarca, que l'any 1877 presentava una proporció¹³ de 30,73%. Cal ressaltar la reducció dels dos graons inferiors

13. IGLÉSIES I FORT, J. (1971). *La població del Maresme ...* p. 131.

rreu, d'aquest un grup de 265 homes tenien entre 30 i 54 anys, és a dir, un 45% dels immigrants masculins.

La capçalera de la piràmide la componen les persones adultes i els avis. L'any 1880 un 14,47% de la població del Masnou tenia més de 55 anys, tot i que els grups amb major pes proporcional eren els que aplegaven persones entre 55 i 64 anys, amb un 8,14%. A partir d'aquestes edats, la població es comença a reduir ràpidament com a conseqüència d'una menor esperança de vida, essent més ràpida la reducció dels contingents masculins.

Gràfic 3. Estat civil de la població del Masnou 1880

	Solters	Casats	Vidus	Religiosos
Homes	364	926	116	1 ¹⁵
Dones	393	931	299	17
Totals	757	1.857	415	18

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del padró d'habitants de 1880 (AHMM).

Pel que fa a l'estat civil, l'any 1880 les proporcions per a una població de 3.047 persones amb una edat de més de 20 anys era la següent:

Les persones solteres eren una quarta part de la població considerada, mentre que els casats aplegaven el 60,9% de les persones de més de 20 anys. El grup de vidus queda força decantat a favor del sexe femení a causa de la sobremortalitat masculina associada a les activitats laborals i a la menor esperança

de vida adulta. De les 299 vídues que es comptabilitzaven l'any 1880, dues tenien entre 20 i 30 anys, 21 entre 30 i 40 anys, 44 entre 40 i 50 anys, 41 entre 50 i 54 anys, 83 entre 55 i 65 anys i 108 més de 65 anys. És a dir, hi havia tantes dones vídues entre 20 i 54 anys com de més de 65 anys, el que pot donar una idea de la sobremortalitat masculina en edats actives. En el cas de la proporció d'homes vidus, el major percentatge s'associa a les edats més avançades. Entre 55 i 65 anys hi havia 24 homes vídues i de més de 65 anys un total de 48. La mortalitat femenina en edats adultes joves sols cal associar-la a malalties greus o per l'elevat risc de mortalitat femenina durant el part.

5.2.2. L'origen de la població

L'any 1880 hi havia 1.154 persones empadronades al Masnou que havien nascut a altres localitats d'arreu de Catalunya, la resta d'Espanya i fins i tot a l'estranger. Aquest nombre de persones veïnes d'altres indrets representaven gairebé una quarta part de la població resident al municipi del Masnou. Per sexes, 581 eren homes i la resta, 573, eren dones.

La majoria de veïns no nascuts al Masnou procedien dels municipis de l'entorn més immediat. En concret el 57% de la població immigrada havia nascut a una de les 25 localitats que apareixen al uQuadre 25, tot i que es destaquen les localitats de Barcelona, Teià, Alella i Mataró com les que major nombre de veïns

15. Pel padró sabem que el sacerdot del poble era natural de Besalú.

aporten, un total de 368. Sense oblidar el nombre de veïns originaris de Tiana, Montornès del Vallès, Badalona i Vallromanes.

El nombre de localitats de Catalunya amb un nombre igual o inferior a 5 veïns nadius era força extens, entre les més significatives cal esmentar les següents: Adrall, Alcanar, Almenar, Alpens, Altafulla, Amer, Amposta, Anglesola, Aransís, Arbúcies, Arenys de Munt, Artesa de Segre, Balenyà, la Batlloria, Ba-nyoles, Barceloneta, Batea, Berga, Besalú, Bigues, Breda, El Bruc, Cabrera de Mar, Cabrils, Cadaqués, Caldes de Montbui, Caldes d'Estrach, Calella, Camprodom, Canovelles, Capellades, Cardedeu, Castelldefels, Castellfollit de la Roca, Castellterçol, Coll de Nargó, Corró d'Amunt, Darnius, Dosrius, l'Escala, Esplugues de Llobregat, Figueres, Girona, els Guiamets, Guils de Cantó, Guissona, l'Hospitalet de Llobregat, Joanetes, la Garriga, Lleida, Llerona, Lloret, Malgrat de Mar, Manresa, Martorell, Maçanet de Cabrenys, Masella, el Masroig, Mata-depera, Moià, Molins de Rei, Mollet del Vallès, Monistrol de Calders,

Montmeló, Montcada i Reixac, Oliana, Òrrius, Palafolls, Palafrugell, Perelada, Piera, Pineda, Porrera, Premià de Mar, Puigcerdà, Queixans, La Riba, Ripoll, Riudoms, La Roca, Sant Quirze de Besora, Samalús, Sant Iscle de Vallalta, Sant Adrià de Besòs, Sant Andreu de Llavaneres, Sant Boi de Llobregat, Sant Feliu de Codines, Sant Feliu de Guíxols, Sant Hipòlit de Voltregà, Sant Pere de Vilamajor, Sant Vicenç dels Horts, Sant Celoni, Sant Climent de Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, Sant Pol, Santa Coloma de Farners, Santa Coloma de Gramanet, Santa Pau, Santa Perpètua, Súria, Tarragona, Terrassa, Toloriu, Torroella de Montgrí, Tortosa, Tossa de Mar, Valls, Vidreres, Vilafranca del Penedès i Vilanova i la Geltrú.

Un nombre reduït de veïns era originari d'algunes poblacions de la resta de l'Estat espanyol, com ara Algeciras, Almeria, Cádiz, Calanda, Canàries, Granada, Hosca, La Lora, Madrid, Mahó, Màlaga, Mallorca, València, Valderobles, Valtierra, Vigo y Vinaroz.

Els residents estrangers eren originaris d'Andorra, Buenos Aires, Cuba, França, Londres, Montevideo i Venezuela.

Quadre 25. Origen de la població del Masnou, 1880

	Homes	Dones	Total
Alella	42	43	85
Arenys de Mar	9	7	16
Argentona	6	8	14
Badalona	14	12	26
Barcelona	50	64	114
Blanes	4	5	9
Canet de Mar	6	3	9
Cànoves	5	3	8
Gràcia	8	1	9
Granollers	7	7	14
Igualada	3	6	9
Martorelles	3	3	6
Mataró	30	31	61
Montgat	4	1	5
Montornès del Vallès	18	12	30
Premià de Dalt		12	12
Sabadell		7	7
Teià	62	46	108
Tiana	21	20	41
Tordera	7	7	14
Vallromanes	10	13	23
Vic	4	3	7
Vilanova de la Roca	3	10	13
Vilassar de Dalt		7	7
Vilassar de Mar	6	5	11
Total	322	336	658

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del padró d'habitants de 1880 (AHMM).

5.3. Els oficis de les dones

Tot i que no podem parlar d'activitat pròpiament femenina, si que al padró es recullen alguns oficis que les dones devien fer a casa seva. Els oficis que podem llistar a partir del buidatge de la font són els següents: *alpargatera, comadrona, cusidora, dulcera, lavadera, maestra, mercera, modista, panadera, planchadora, sirvienta, tejedora y urdidora*.

Quadre 26. Oficis de les dones 1880

Ofici	Nombre de persones
Alpargatera	2
Comadrona	1
Cusidora	5
Dulcera	1
Lavadera	1
Maestra	13
Mercera	1
Modista	3
Panadera	1
Planchadora	2
Sirvienta	51
Tejedora	2
Urdidora	1

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del padró d'habitants de 1880 (AHMM).

El padró recull el registre de dues *alpargateras*. Eren una mare i una filla, veïnes de Granollers. Feia dinou anys que vivien al Masnou, al n. 8 del carrer de San Francisco. La mare comptava l'any 1880 amb 55 anys i era vídua. La filla, de 26 anys, estava casada amb un fuster veí de Canet de Mar que feia 6 anys que residia a la vila. La resta del nucli familiar el componien una germana i dos germans de 24, 19 i 13 anys respectivament.

Només es constata la presència d'una *comadrona* de 52 anys, nascuda al Masnou, mare de dos fills de 26 i 24 anys i casada amb un sastre.

De les 5 *cusidores* que hi havia a la vila, tres havien nascut al Masnou, una era nascuda a Alella i l'altra a Badalona. Les de major edat, 50 i 48 anys, eren vídues, una estava casada i tenia 25 anys i dues eren solteres, amb 30 i 16 anys.

Únicament hi ha referència a una *dulcera*, vídua, de 41 anys, natural de Premià de Mar i amb un temps de residència de 18 anys. Vivia amb el seu germà de 49 anys, que s'havia traslladat al Masnou feia tres anys, i la seva filla de 6 anys.

Només es presenta el registre d'una *lavadera*, vídua, de 60 anys, veïna del Masnou.

En la relació de dones *mestres* es comptabilitzen fins a 13 dones, de les quals 11 eren religioses. La de més edat tenia 53 anys i la més jove tenia 28 anys. A més cal destacar la presència de dues mestres de 38 i 37 anys, veïnes de Mataró i Mollet del Vallès, respectivament.

Només es consigna la presència d'una *mercera* de 39 anys, nascuda a Barcelona i casada.

El padró recull el registre de tres *modistas*. Dues dones vídues, una de 52 anys natural de Sant Feliu de Codines que vivia amb la seva filla de 22 anys, nascuda al Masnou i que van emigrar a Gràcia l'any 1882, i una altra de 42 anys natural del Masnou. La tercera de les modistes era una jove de 19 anys, soltera i veïna del Masnou.

Només es presenta el registre d'una *panadera*, casada, de 44 anys, veïna del Masnou, que vivia amb la seva filla de 16 anys i una *sirvienta*.

El padró recull el registre de dues *planchadoras*. Dues germanes veïnes del Masnou, solteres, de 22 i 20 anys i que al juliol de 1882 varen emigrar a Amèrica.

La majoria de les dones que van venir al Masnou ho van fer per servir en alguna de les cases de la vila. L'edat de las serventes oscil·lava entre 13 anys les més joves a 64 anys les més grans. Només 9 de les dones relacionades en aquesta activitat eren veïnes del Masnou, la resta procedien d'altres localitats entre les que

caldria destacar Amer, Amposta, Arbúcies, Argentona, Badalona, Barcelona, Canovelles, Figueres, Granollers, Huesca, la Roca, La Lora, Martorelles, Montmeló, Montornés del Vallès, Montmany, Nargó, Oliana, Palafolls, Pineda, Sabadell, Santa Pau, Teià, Tiana, Valderobles, Vallromanes, Vidreres i Vilanova de la Roca.

El padró recull el registre de dues *tejedoras*. Dues germanes veïnes del Masnou, solteres, de 14 i 11 anys i que vivien amb la seva mare, veïna de Pineda, i una germana de 7 anys.

Únicament es referencia una *urdidora*, soltera, de 60 anys i natural del Masnou.

Nenes escrivint en els seus quaderns en una de les classes de l'escola Sagrada Família. Any 1957. Autor: Quirse (Josep Fortea). Núm. de registre: 973, AMM.

5.4. Les activitats professionals dels homes

La classificació socioprofessional dels homes és força més complexa i per aquesta raó els hem agrupat per activitats econòmiques. En total al padró municipal de 1880 es poden comptabilitzar 1.489 registres d'homes amb algun tipus d'activitat econòmica, això és un 30,7% de la població total. Les nombroses activitats que apareixen les hem aplegat en onze grans grups: activitats agràries, activitats lligades al mar, artesans, fabricants, comerciants, activitats liberals, propietaris, exèrcit, religiosos, estudiants i altres.

Quadre 27. Oficis dels homes 1880

Activitat	Homes	% del total
Agràries	119	8,0
Marineres	860	57,8
Artesanes	277	18,6
Fabricants	4	0,3
Comerciants	109	7,3
Liberals	23	1,5
Propietaris	14	0,9
Religiosos	7	0,5
Estudiants	29	1,9
Altres	47	3,2
Total	1.489	

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del padró d'habitants de 1880 (AHMM).

5.4.1. Activitats relacionades amb el sector agrari

Les activitats relacionades amb l'agricultura i la ramaderia ocupaven a un total de 119 homes, és a dir, un 8% de tots els homes que declaraven tenir alguna activitat econòmica. Després de veure el gran nombre de terres conreades del municipi sobta que les activitats pròpiament agrícoles no siguin les que apleguen el major nombre de treballadors. També cal notar la poca relevància que aquestes activitats tenen entre els homes naturals del Masnou.

El grup dels llauradors és el més nombrós amb 54 persones, un 45,4% respecte del total d'homes que realitzaven alguna activitat del sector agrari. Tot i que destaquen diverses procedències, la majoria eren veïns d'Alella i Teià, 7 i 13 persones respectivament.

Els jornalers, amb 45 persones, aplegava un 37,8% del total dels ocupats en les activitats agràries. Per definició eren homes, que conreaven la terra d'altres a canvi d'un sou igualment que els bracers, un grup de 15 persones, el que representava el 12,6% del total, la majoria nascuts en algun poble de la comarca de major tradició agrícola.

Activitat	Homes ocupats	Masnovins ocupats	Origen de la resta d'ocupats
agricultor	1		Blanes
bracer	15	1	Alella, Arenys de Mar, Argentona, la Batlloria, la Roca, Malgrat de Mar, Martorelles, Mataró, Setmenat, Teià, Vilassar de Dalt, Vilassar de Mar
jornaler	45	11	Alcanar, Arenys de Mar, Barcelona, Camprodon, Castelldefels, Dosrius, França, Gràcia, l'Hospitalet de Llobregat, Mataró, Moià, Montornès, Orrius, Palau-solità, Reus, Riudarenes, Premià de Mar, Sabadell, Sant Pere de Vilamajor, Sant Salvador de Bianya, Sa
llaurador	54	14	Alella, Arenys de Mar, Badalona, Barcelona, Cabrera de Mar, Castellterçol, Mataró, Montornès, Òrrius, Sant Andreu de Llavaneres, Sans, Taradell, Teià, Tiana, Vallromanes
pastor	4		Badalona, Montornès, Ripollet, Vilassar de Dalt
trasquilador	2	1	Perales

5.4.2. Mariners i pilots

Les activitats relacionades amb el mar ocupaven el major nombre de persones i el major nombre de masnovins pròpiament dits. En total el grup d'activitats marineres aplegava a 860 homes, és a dir, un 57,8% de tots els homes ocupats.

Els homes relacionats amb el mar eren el grup social més important. Possiblement com passava a altres municipis del Maresme alguns d'aquests mariners disposaven de terres que eren conreades per jornalers, bracers o llauradors i que havien d'estar plantades de vinya, perquè aquest conreu no exigeix atencions continuades i perquè el vi i l'aiguardent eren fàcilment comercialitzables. Els mariners eren el grup professional més destacat amb 753 homes, la meitat de la població ocupada, dels quals 689 eren fills del Masnou i els

restants 64 homes procedien majoritàriament de pobles de mar. Igualment succeïa amb el grup de pilots, tot i que el nombre d'ocupats era més reduït.

activitat	homes ocupats	masnovins ocupats	origen de la resta d'ocupats
capità	1	1	
caporal	1	1	
mariner	753	689	Alella, Alicante, Algeciras, Altafulla, Badalona, Barcelona, Cabrera de Mar, Cànoves, Figueres, Gràcia, Málaga, Malgrat de Mar, Mallorca, Martorelles, Mataró, Montgat, Montornès, Monroig, Muros, Palafròl, Portugal, Premià de Dalt, Premià de Mar, Roses
pescador	3	2	Alella
pilot	91	82	Barcelona, Cabriels, Canàries, Granollers, Mataró, Tossa de Mar, Valls, Vilanova i la Geltrú
professor	11	1	Arenys de Mar, Barcelona, Badalona, el Brull, l'Hospitalet de Llobregat, Madrid, Vilassar de Mar

5.4.3. Els oficis artesans

El grup d'artesans estava format per 277 persones que s'ocupaven en activitats ben diverses i que representaven el 18,6% dels homes ocupats. La proporció de masnovins que s'ocupaven en algun ofici era d'un 47,6%.

La meitat dels artesans eren fusters, paletes, sabaters o tonelers. La presència d'un nombre important de tonelers es pot explicar per la necessitat de fer tonels o botes per traslladar el vi i per reparar-les. Sobta només la presència de dos calafats, essent aquesta una activitat relacionada amb la reparació de les barques, sobretot tenint en compte la importància de la activitat. No menys curiosa és la presència de 15 teixidors tots ells forasters.

Activitat	Homes ocupats	Masnovins ocupats	Origen de la resta d'ocupats
cadiraire	5	2	Berga, Sant Martí de Provençals, Sant Andreu
calafat	2	2	
cerraller	14	10	Alella, Esplugues de Llobregat, Sant Vicenç de Montalt, Vilassar de Dalt
confiter	9	2	Adrall, Guissona, Sant Pol, Teià
constructor de carros	1		Vilafranca del Penedès
constructor de velam	1	1	
corder	1	1	
cuber	23	12	Alella, Arenys de Mar, Cànoves, el Papiol, Samalús, Sant Andreu del Palomar, Teià, Tiana, Vallromanes
ebanista	3		L'Escala, Sant Climent Sasserra i Cànoves
estorer	1		Sant Vicenç dels Horts
ferrer	8	3	Alella, Barcelona, Iborra, Montornès, Teià
filador	1		Badalona
forner	25	15	Alella, Vidreres, Montornès, Santa Maria de Palautordera, Pons, Premià de Dalt, Tiana, Vallromanes
fuster	41	21	Alella, Barcelona, Blanes, Cabrera de Mar, Canet de Mar, Cardedeu, Lleida, Mataró, Premià de Dalt, Rupit, Sant Joan Despí, Premià de Mar, Tiana, Vallromanes, Vilamajor, Vilassar de Mar
lledoner	8	5	Alella, Martorell, Vic
llauner	1	1	
moliner	1		La Garriga
paleta	33	11	Alella, Andorra, Blanes, Caldes d'Estrac, Canet de Mar, Girona, Jofriu, Mataró, Òrius, Pals, Premià de Dalt, Tiana, Tolóriu

pastisser	1		
argenter	1		Palma de Mallorca
rajoler	8	1	Alella, Canet de Mar, Olós, Teià, Tiana
refilador	1		França
sabater	27	12	Alella, Arenys de Mar, Darnius, Esplugues de Llobregat, Girona, Lloret de Mar, Mataró, Olot, Vilassar de Dalt, Tossa de Mar, Vallgorguina
sastre	4	3	Sant Boi de Lluçanès
semolero	2	1	Santa Maria de Palautordera
serrador	1		Sant Sadurni de la Roca
soguer	2	1	Badalona
tahoner	1		Teià
tallant	2	1	Teià
teixidor	15		Alpens, Banyoles, Barcelona, Granollers, Igualada, Mataró, Teià, Vallromanes
toconadors	1		Montcada i Reixac
toneler	25	21	Badalona, Iborra, Teià
torner	2	2	
xocolater	6	4	Alella, Teià

5.4.4. Els comerciants

Les activitats relacionades amb el comerç o amb oficis de cara al públic aplegaven a un total de 109 homes, és a dir, un 7,3% de totes els homes que declaraven tenir alguna activitat econòmica. El grup més important és pròpiament els que es denominaven comerciants, si bé amb aquesta declaració tan genèrica no sabem amb quin tipus de productes comerciaven, si disposaven de locals o es dedicaven únicament a les transaccions de mercaderies.

Activitat	Homes ocupats	Masnovins ocupats	Origen de la resta d'ocupats
barber	6	2	Lleida, Sant Celoni, Tortosa, València
cafeter	3	2	Granollers
carnisser	4	3	Teià
carreter	19	7	Argentona, Badalona, Calella, Mataró, Sant Adrià de Besòs, Teià, Tordera, Vilamajor
comerciant	23	16	Barcelona, França, Mahó, Queixans, Reus
cuiner	1		Olesa
dependent	1		Argentona
adroguer	1	1	
estanquer	1	1	
fonda	2		Olesa, Montornès del Vallès
lampista	1		Figueres
matalasser	1	1	
fondida	2		Sant Adrià de Besòs
mestre d'obres	1	1	
mozo de fonda	1		Montornès
perruquer	1		Terrassa
pintor	10	4	Alella, Barcelona, Santa Eugènia, Barceloneta, Reus
hostaler	1		Canet
taberner	5	3	Teià
botiguer	16	3	Alella, Pineda, Premià de Mar, Santa Maria del Camí, Tagamanent, Teià, Vilanova de la Roca
traginer	5	1	Tiana, Premià de Dalt, Vic, Vilamajor
tratant	3	2	França
venedor de gra	1		Premià de Mar

5.4.5. Els fabricants

El nombre de fabricants era molt reduït sols es comptabilitzaven 4 persones i excepte una totes eren forasteres. Aquest nombre tant petit de fabricants fa pensar en la poca importància que devien tenir encara les activitats fabrils, que d'altra banda, estaven força relacionades amb l'elaboració de caldos derivats de la vinya.

Activitat	Homes ocupats	Masnovins ocupats	Origen de la resta d'ocupats
aiguardent	1		Mataró
sabó	1		Alella
vinater	2	1	Sant Feliu de Llobregat

5.4.6. Les professions liberals

Aquest també és un grup de persones molt reduït. De segur devien ser persones amb una bona posició social. Cal notar la poca presència de professionals liberals nascuts al Masnou, a excepció d'un escriptor, dos farmacèutics i un metge.

Activitat	Homes ocupats	Masnovins ocupats	Origen de la resta d'ocupats
catedràtic	1		Barcelona
escriptor	2	1	Barcelona
farmacèutic	4	2	Olot, Rupit
enginyer	1		Gràcia
mestre	1		Vic
metge	4	1	Barcelona, Molins de Rei, Teià
músic	3		Vilafranca del Penedès, Barcelona, Mahón
negociant	4		Alella, Castellfollit de la Roca, Santa Coloma de Gramanet, Teià
notari	1		Sarrià
veterinari	2		Alella, Ametlla del Vallès

5.4.7. Religiosos

Igualment reduït és el nombre d'homes relacionats amb l'església i a excepció dels membres escolapis i el sagrista, tot la resta eren forasters.

Activitat	Homes ocupats	Masnovins ocupats	Origen de la resta d'ocupats
Coadjutor	2		Manresa, Mataró
Escolapis	2	2	
Parroc	1		Tossa de Mar
Sacerdot	1		Besalú
Sagrista	1	1	

5.4.8. La resta de professionals

Fins a 47 homes que residien al Masnou l'any 1880 tenien un ofici diferent als fins ara relacionats. La majoria eren forasters i la principal activitat era la de peó. Altres activitats destacades eren les relacionades amb les tasques de vigilància, les comunicacions i els serveis domèstics.

6. Societat i economia a la primera meitat del segle XX

Perspectiva del Masnou des de el campanar de l'església de Sant Pere. Mitjan del segle XX. Autor: Quirse (Josep Fortea). Núm de registre: 5787, AMM.

A començament del segle XX, el Masnou era un municipi amb una dinàmica social i econòmica força destacada. Des de 1900 i fins a la Guerra Civil, la població del Masnou va augmentar de manera continuada i assolí per primera vegada superar la xifra de 5.000 habitants al municipi. L'estrall de la guerra deturà aquesta progressió, però novament l'any 1950, en plena postguerra, i a l'inici de la gran onada immigratòria que viuria Catalunya, el cens superà els 5.000 habitants. Aquest procés demogràfic fou paral·lel a un significatiu canvi agrícola que afectà tant als tipus de conreus com a l'estructura de la propietat de la terra, en un moment en què es consolidava el sector industrial¹, gràcies a la línia de ferrocarril i la proximitat de la

1. El procés d'industrialització a la comarca del Maresme s'inicià a mitjan del segle XVIII. De bon començament la fabricació del gènere de punt i l'elaboració d'aiguarent foren la base del sector industrial de la comarca, en bona part com a conseqüència de la liberalització del comerç amb les Índies, i per disposar d'un avantatge geogràfic respecte altres territoris del país: la proximitat de la ciutat de Barcelona i el fàcil i ràpid accés per via marítima, per via terrestre, mitjançant camí ral, i, anys després, mitjançant el ferrocarril, com a centre comercial per a les exportacions i importacions de productes de la comarca. A mitjans del segle XIX s'introduïren les primeres màquines de vapor per a la fabricació de filats i teixits.

capital catalana, i s'iniciava la urbanització del municipi, alhora que es reduïa el paper de la que havia estat la principal activitat econòmica del municipi: el comerç marítim. Tot plegat, al llarg de la primera meitat del segle XX es crearen les bases per a la transformació definitiva del paisatge del Masnou que esdevindrà un municipi urbà al llarg de la segona meitat del segle XX.

6.1. L'evolució de la població del Masnou a la primera meitat del segle XX

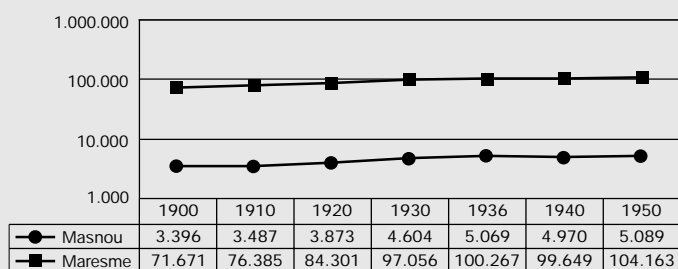
Durant els primers anys del segle XX, el Masnou consolidà la seva posició demogràfica a la comarca del Maresme. Entre el cens de 1900 i el cens de la Generalitat de 1936, el Masnou va augmentar la seva població en 1.673 habitants. En el període de 1936-1940 el municipi va perdre poc més d'un centenar d'habitants, xifra que recuperà ràpidament durant els primers anys de la postguerra.

L'any 1910, amb un cens de 3.487 habitants, el municipi del Masnou es mantenia com el sisè terme més poblat de la comarca, després de Mataró, Calella, que ja havia superat la xifra de 5.000 habitants, Arenys de Mar, Malgrat de Mar i Canet; era, no obstant, el municipi litoral amb més habitants situat al Sud del cap comarcal, fet de gran importància en la dinàmica econòmica per la proximitat de Barcelona i la seva influència territorial directa.

Si en el període intercensal 1900-1910, el Masnou tant sols augmentà el seu cens en 91 habitants, en el període 1910-1920 el creixement total fou de 386 habitants. L'any 1920, amb un total de 3.873 habitants, el Masnou havia recuperat la cinquena posició en el rànquing de poblacions de la comarca del Maresme, en superar amb 225 habitants la població del municipi de Canet. En paraules de Josep Iglésies, la Primera Guerra Mundial, havia originat una gran prosperitat en els medis fabrils la qual cosa provocà una gran atracció de famílies de les comarques de la Selva, l'Empordà, el Priorat i la Conca de Barberà envers el Maresme, alhora que començaren a arribar els primers contingents de població immigrada de terres de l'Aragó, València i Almeria. En aquest augment demogràfic, i tal com també assenyala Josep Iglésies, la gran puixança de Barcelona donà un nou valor als regadius de la comarca, que esdevingueren una de les principals fonts de proveïment de verdures fresques, fruites i tuberculs per a la ciutat comtal i, a més, com a productes destinats a l'exportació.

El major augment de la població del Masnou es donà en el període intercensal de 1920-1930, quan el municipi passà a tenir 4.604 habitants. Amb aquesta població el Masnou tornava a ser el sisè municipi més poblat de la comarca després de Mataró, Calella, Arenys de Mar, Canet i Malgrat de Mar, i es consolidava com el nucli meridional més important del Maresme. Les dades del cens de la Generalitat republicana no fan sinó confirmar la importància del Masnou a l'èpo-

Gràfic 6. Evolució comparada de la població del Maresme i el Masnou (1900-1950)

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del llibre de Josep Iglésies La població del Maresme a la llum dels censos generals.

ca. L'any 1936 el Masnou assolí els 5.069 habitants i passava a ser el quart municipi més poblat de la comarca, després de Mataró, Calella i Arenys de Mar.

La Guerra Civil deturà el creixement demogràfic com a conseqüència de la sobremortalitat masculina i la reducció dels naixements. Entre 1936 i 1940, el municipi va perdre quasi un centenar de persones, xifra que recuperà lentament al llarg de tota la dècada de 1940. En els censos de 1940 i 1950, tot i la pèrdua d'habitants, primer, i la lenta recuperació, després, el Masnou continuava éssent el quart municipi més poblat de la comarca després de Mataró, Calella i Arenys de Mar, i el principal centre urbà del sud del Maresme.

6.2. Canvi social en els anys previs a la Guerra Civil

6.2.1. L'estructura social del Masnou a la llum del padró de 1924

L'any 1924 hi havia empadronades al Masnou un total de 3.937 persones, de les quals 2.258 eren dones i 1.679 eren homes, amb una relació de masculinitat general de 0,75. Les dones representaven doncs un 57,3% de la població total i els homes un 42,7%.

Quadre 28. Estructura d'edat i sexe de la població del Masnou, 1924

Edat	Homes	Dones	% homes	% dones	Relació de masculinitat	Suma del Grup	% del grup respecte el total
de 0 a 4	141	144	3,58	3,66	0,98	285	7,24
de 5 a 9	147	152	3,73	3,86	0,97	299	7,59
de 10 a 14	147	175	3,73	4,45	0,84	322	8,18
de 15 a 19	167	209	4,24	5,31	0,80	376	9,55
de 20 a 24	145	198	3,68	5,03	0,73	343	8,71
de 25 a 29	133	168	3,38	4,27	0,79	301	7,65
de 30 a 34	98	141	2,49	3,58	0,70	239	6,07
de 35 a 39	106	148	2,69	3,76	0,72	254	6,45
de 40 a 44	114	151	2,90	3,84	0,75	265	6,73
de 45 a 49	113	149	2,87	3,78	0,76	262	6,65
de 50 a 54	109	167	2,77	4,24	0,65	276	7,01
de 55 a 59	77	112	1,96	2,84	0,69	189	4,80
de 60 a 64	74	105	1,88	2,67	0,70	179	4,55
de 65 a 69	47	84	1,19	2,13	0,56	131	3,33
de 70 a 74	37	96	0,94	2,44	0,39	133	3,38
de 75 a 79	12	34	0,30	0,86	0,35	46	1,17
més de 80	12	25	0,30	0,64	0,48	37	0,94
Total	1.679	2.258	42,65	57,35	0,74	3.937	

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del padró d'habitants de 1924 (AHMM).

Si mirem el **Quadre 28** veurem com el domini numèric de les dones es reflecteix a totes les edats. En comparació amb la piràmide de 1880, la base del gràfic reflecteix una anomalia en les taxes de natalitat, ja que aquesta es troba en les edats adolescents de 15 i 19 anys, és a dir, en el grup de les persones nascudes en el període 1905-1909. Sens dubte la crisi bèl·lica mundial es traduí en comportaments demogràfics més cautelosos, si bé tampoc hem d'oblidar que a Catalunya, i especialment en les àrees urbanes o properes a grans ciutats, la transició demogràfica de un règim antic, amb elevades taxes de natalitat i mortalitat, a un règim demogràfic modern, amb taxes moderades de natalitat i reduïdes taxes de mortalitat, era un fet constatable a començaments del segle XX.

Aquesta però no és l'única anomalia que presenta la piràmide d'edats de 1924, la qual es marcadament més irregular que la representada per a 1880. Cal destacar, les osques femenines i masculines de les edats adultes, pròpies d'una societat emigrant. D'una banda hi ha una forta reducció del nombre d'homes en les edats adultes joves, especialment entre els grups d'entre 30-39 anys, aquells que havien nascut entre 1885 i 1894. Tot i així són molt més significatius els percentatges dels grups quinquennals femenins, ja que el grup de 50-54 anys, aquelles persones que havien nascut entre 1870 i 1874 marca una segona base a la piràmide femenina.

Gràfic 7. Piràmide d'edats i sexe del Masnou, 1924

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del padró d'habitants de 1924 (AHMM).

En comparació amb la piràmide de 1880 cal destacar també un sensible augment en l'esperança de vida, especialment femenina, com ho demostren, uns percentatges més elevats dels grups de major edat. En els grups d'edat de més de 65 anys, el major nombre de dones es conseqüència d'una major sobremortalitat masculina.

A les escales de l'església de Sant Pere, el rector rodejat d'escolans i fidels celebra un acte religiós. Anys 1910-1920. Autor: Desconegut. Núm. de registre: 4779, AMM.

La població jove (0-14 anys) aplegava l'any 1924 un total de 906 habitants, la qual cosa representava el 23% de la població del municipi. D'altra banda, la població de més de 65 anys comprenia un 8,8% del total dels habitants, mentre que el grup d'adults aplegava el 68,2% restant. A destacar el grup femení d'entre 70-74 anys, amb un percentatge força elevat.

Pel que fa a l'estat civil, l'any 1824 les proporcions per a una població de 2.538 persones amb una edat de més de 20 anys era la següent:

El grup de persones solteres aplegava un 27% de la població de més de 20 anys, mentre que els casats aplegaven el 57,3%. El grup de vidus queda força decantat a favor del sexe femení per la sobremortalitat masculina associada a les activitats laborals i a la menor espe-

Quadre 29. Estat civil de la població del Masnou, 1924

	Solters	Casats	Vidus
Homes	280	720	77
Dones	486	734	321
Totals	686	1.454	398

FONT: Elaboració pròpia a partir del buidatge del padró d'habitants de 1924 (AHMM).

rança de vida dels homes a edats més avançades. De les 321 vídues que es comptabilitzaven l'any 1924, una tenia menys de 30 anys, 14 entre 30 i 40 anys, 42 entre 40 i 50 anys, 132 entre 50 i 64 anys i 132 més de 65 anys. En el cas de la proporció d'homes vidus, el major percentatge s'associa a les edats més avançades. Del total de 77 vidus, 31 tenien més de 65 anys.

6.2.2. El pes de la nova població immigrada

L'any 1924 hi havia 1.953 persones empadronades al Masnou que havien nascut a altres localitats d'arreu de Catalunya, d'Espanya i a l'estranger. Proporcionalment, aquest grup representava el 49,6% de la població del municipi, davant el 24% de persones que no havien nascut al Masnou i que hi vivien l'any 1880. En 44 anys el pes de la població immigrant s'havia duplicat al municipi. Per sexes, 816 eren homes i la resta, 1.137, eren dones. Fins i tot en nombres absoluts per sexe hi havia hagut un canvi en el signe de la immigració, ja que hi havia moltes més dones immigrants que homes. La piràmide d'edats d'aquesta població immigrada mostra un major nombre de contingents per al grup d'entre 25 i 39 anys, 198 homes i 284 dones.

La majoria de veïns no nascuts al Masnou havien nascut arreu de Catalunya, preferentment a la província de Barcelona. En concret el 78,8% de la població immigrada havia nascut a Catalunya, 1.169 persones a la província de Barcelona, 221 a la de Girona, 83 a la de Tarragona i 67 a la de Lleida. Els municipis de Barcelona, Teià, Alella, Mataró i Badalona eren el lloc d'origen d'un total de 469 persones.

Estatlament les províncies que aportaven un major nombre d'immigrants eren les aragoneses, les valencianes i les murcianes, si bé, en conjunt, no aplegaven encara el 10% de la població resident al Masnou. Destaca especialment el contingent de persones procedent de la província de Terol, fins a un total de 73 habitants del Masnou havien nascut a alguna de les localitats d'aquesta província aragonesa.

No menys destacada era la població procedent de fora de les fronteres nacionals. Especial atenció mereix el nombre d'immigrants originaris d'Argentina, fins a un total de 38 persones.

6.2.3. Els canvis en el mercat laboral

Entre els oficis de les dones que es recullen al padró de 1924 destaquen els següents: *anudadora* (5), *aspiradora* (12), *bordadora* (3), *comadrona* (1), *corsetera* (3), *costurera* (3), *dobladora* (11), *hiladora* (18), *lavandera* (2), *mechera* (35), *mediera* (11), *modista* (7), *obrera* (64), *planchadora* (3), *rodetera* (11), *tejedora* (57) i *urdidora* (5). En aquesta llista es pot veure com a l'any 1924 la dona estava plenament incorporada al treball de la fàbrica. Una anàlisi més permenoritzada d'aquestes dades ens mostra com la majoria de les dones treballadores no havien nascut al Masnou. Així de les 57 *tejedoras* sols 11 eren filles del Masnou, de les 64 obreres sols ho eren 14, i de les 35 *mecheras*, per destacar les tres activitats amb més nombre de treballadores, sols 1 havia nascut al Masnou.

En el cas dels homes el fet més significatiu era la pèrdua del nombre d'homes amb activitats relacionades amb el mar. L'any 1924 es comptabilitzaven 64 mariners i 5 pescadors, mentre que el nombre de jornalers era de 277, el de llauradors, 56 o el de comerciants, 86.

6.3. L'activitat industrial i la introducció de nous conreus com a base del procés de transformació econòmica del municipi

6.3.1. Els inicis de la activitat industrial i el seu desenvolupament al llarg del primer terç del segle XX

A mitjan del segle XIX, el Masnou, era una vila marinera i la indústria era subsidiària del comerç marítim. En aquell moment al Masnou hi havia "tres fàbriques de cables i cordes per als vaixells i unes fàbriques de filats i teixits de cotó, que es destinaven principalment a la fabricació de veles"² Les dues fàbriques de filats i teixits de cotó de lea quals es té notícia a la segona meitat del segle XIX eren la de Josep Sensat i la de Gerard Estapé.

La fàbrica de filats i teixits de cotó de Josep Sensat i Germans funcionava ja l'any 1841 i fou una de les primeres fàbriques de Catalunya on s'instal·là una màquina de vapor. A la fàbrica treballaven més d'un centenar de persones i l'any 1850 es té constància que hi havia màquines de filar amb 2.600 pues i 10 telers. La crisi del comerç amb Amèrica i la introducció del vapor en el mitjans de transport portà la crisi a la fabricació de les veles. L'any 1862 la fàbrica disposava de 900 pues, 10 telers i 48 operaris. En poc més d'una dècada l'empresa havia perdut bona part del seu capital humà i motriu.

La fàbrica de Gerard Estapé es creà cap a 1865, en un moment de difícil sortida per les lones i les veles per l'esmentada crisi del comerç marítim i la introducció del vapor com a mitjà de locomoció als vaixells, no obstant això, la visió comercial de Pau Estapé i Maristany, feu ampliar el ventall de productes que es fabricaren a l'empresa amb una clara visió per superar la crisi del sector. L'any 1882, la fàbrica de Pablo Estapé i Maristany fabricava veles comercials, teles encerades, tendes per a l'exèrcit, baques per als carruatges i corretges de lona per a transmissió. L'empresa rebé la medalla d'or a l'Exposició Internacional de Barcelona de l'any 1888, poc després l'empresa es convertí en Estapé, Cros i Companyia en associar-se amb Pere Cros i Casanova, de Vilassar de Mar. L'any 1907 l'empresa quedà a mans de Gerard Estapé i quatre anys més tard la fàbrica es vengué i passà a constituir-se La Industria Lonera, SA formada de la unió amb Puig, Piserra i Companyia i Alfred Riera i Fills.

A cavall dels dos segles s'inicià el desenvolupament de la indústria del gènere de punt, en un moment en què la fabricació de teixits de cotó entrava en crisi i en un àmbit territorial amb un teixit empresariat consolidat i lligat al ram tèxtil. La cojuntura històrica de l'estrall de la Primera Guerra Mundial afavorí el comerç dels productes, situació que es mantingué fins a l'esclat de la Guerra Civil.

A la contribució industrial del Masnou de 1913 consten les següents dades:

Indústria algodонера

Gerardo Estapé: un telar mezco sin jacquard telas ancho mayor de 1.045 cms., un telar idem de ancho menor 1.045 cms., una idem mezco sin jacquard, un telar mecánico sin jacquard.

Hermanos Maristany: una máquina de retorcer a vapor de 300 husos, 23 telares mecánicos i una ten-soda a vapor.

2. CABANA, F. *Fàbriques i empresaris*. Enciclopèdia Catalana. p. 253. Les veles de vaixells es confeccionaven amb lones de cotó.

Vista de la fàbrica Estapé Cros i Cia., de lones i veles, coneguda popularment com Can Xala. Entre 1900 i 1911. Autor: Desconegut. Núm. de registre: 1505, AMM.

Tejidos de mezcla

Gerardo Estapé: un telar mecánico sin jacquard

Juan Matalí Rosell: 20 telares con 680 cms de aumento

Pedro Pagés Bertrán: un telar rectilíneo de 23 cms, un telar rectilíneo de aguja cruzada de 60 cms

Cia. Bosch Alsina: 9 telares de fronturas con una longitud de 19,50 cms movidos mecánicamente.

Jose Ravellat Sarret: 3 telares cuadrados

Accesorios de la fabricación de tejidos

Hermanos Maristany: un aparato prensador anejo.

Fabricación de productos químicos

Hermanos y sobrinos Maristany: fábrica de electricidad.

Fabricación de tejas

Jaime Botella Tobau: fábrica de tejas hormigón base menor 50 metros

Maria Serra Ors: fábrica de tejas hormigón base menor 50 metros

Amadeo Riera: fábrica de tejas hormigón base menor 50 metros

Fabricación de bebidas gaseosas

Mariano Fernández: fabricación de bebidas gaseosas elaboración de 100 botellas/hora

*Fabricación de pastas para sopas***Pedro Pagés Sala:** una prensa mecánica*Fabricación de chocolate***Antonia Maristany:** máquina de afinar chocolate con cilindro de 32 cm, a mano**Pedro Suñol Casellas:** máquina de afinar chocolate con cilindro de 32 cm, a mano**Gerardo Bosch Alsina:** máquina de afinar chocolate movida mecánicamente*Fabricación de salazones de carnes y pescados***P. Civill Trullás**

A la contribució industrial del Masnou de 1917 consten les següents dades:

Gerardo Estapé (industria del algodón): 1 telar mecánico sin jacquard ancho mayor de 1.045 cms; 1 telar mecánico ancho menor de 1.045 cms; 2 telares mecánicos sin jacquard**Gerardo Estapé (tejidos de mezcla):** 1 telar mecánico sin jacquard**Hermanos Maristany (industria del algodón):** 5 telares mecánicos sin jacquard ancho mayor de 1.045 cms; 10 telares mecánicos sin jacquard; 1 máquina a retorcer de 360 husos; 20 telares mecánicos sin jacquard; 1 tendosa a vapor**Hermanos Maristany (tejidos de mezcla):** 10 telares mecánicos sin jacquard**Juan Matali (tejidos de mezcla):** 20 telares mecánicos circulares con 680 cm de aumento**José Bosch (tejidos de mezcla):** 9 telares de frontura con longitud de 19,50 m, movidos mecánicamente**Pedro Bertrán (tejidos de mezcla):** 1 telar rectilineo de 23 cm; 1 telar rectilineo de aguja cruzada de 60 cm**José García (criador de vinos espumosos):** 40 pupitres de 120 orificios cada unoCap a la dècada de 1920, Cels Gomis esmentava la presència de "*dues fabriques de gèneros de punt, de lones, dues de filats y teixits de cotó, una fascina d'ayguardent, una fàbrica de gaseoses, quatre de xocola-te y una de pastes pera sopa*" tot i que a la contribució industrial d'aquell any es relacionen els següents noms:

Hermanos Maristany

La Industria Lonera

Gerardo Estapé

Josep Bosch Fontrodona

Juan Matali Rosell

A aquestes empreses s'afegiren entre 1921 i 1924 les següents:

Eduardo Domènec

Vila y Sanjuan

Pedro Pagés

Jaime Pagés (estampados, tintes y blanqueos)

Cisa, SA (fàbrica de vermouts)

Luis Nogues (productos químicos)

Tot just l'any 1933 la relació industrial recollia les següents firmes:

Hermanos Maristany

Mario Rovira Canalias

Claudio Linossier
 Pedro Casas
 Carlos Ahnert Loeber
 Juan Matali
 Joaquin Cusí (laboratorio farmacèutic)³
 Jose Dacha Folguera (vidrio)
 Joaquin Vila Bori (curtidor de pieles)
 Aguas Hereu Tomas
 Vda. de Mariano Fernández

Dos anys més tard, l'any 1935, es relacionaven a més
 Industrias Reunidas Muni (destilerias)
 Vicente Pedret Torrents (vidrio)
 Carlos Serra Suñol (teñidor de papel)

6.3.2. La introducció de la patata primerenca i la flor tallada

En Salvador Llobet recull a *De Geografia agraria...* les principals característiques del paisatge agrícola de començaments del segle XX a la comarca del Maresme. Després de l'estrall de la fil·loxera les vinyes començaren a recuperar novament terreny i l'any 1899 cubrien 700 hectàrees a tot el Maresme, però una nova crisi vinícola a l'any 1931 acabà per relegar el conreu a uns pocs municipis que mantenien una producció de qualitat molt apreciada a la ciutat de Barcelona. En paral·lel augmentà la extensió de superfície destinada a cereals, un aliment de capital importància en els anys de la guerra i la postguerra. Els conreus arboris de secà, garrofers i ametllers, igualment que la vinya, foren poc a poc relegats a municipis de terrenys montuosos; igualment les oliveres que es mantingueren presents fins a l'any 1956. Però fou l'extensió del regadiu i amb ella la introducció de nous conreus, com les patates primerenques i les flors tallades, el que explica la nova dinàmica del sector agrícola de la comarca, en general, i en el Masnou, en particular.

El desenvolupament del conreu de la patata primerenca a la comarca del Maresme esdevé en relació a l'increment de les terres de regadiu i a la demanda d'un important mercat d'acollida. La introducció del conreu és anterior a l'any 1906, quan s'inicià l'exportació del producte envers el mercat anglès. La demanda estrangera del producte, d'una banda, i el clima benigne, d'altra banda, foren els dos aliats dels pagesos de la comarca que aviat introduïren el conreu a les seves propietats. La dècada daurada de la patata s'estableix entre 1926 i 1936, any en que s'aturà el procés d'exportació.

La denominació d'origen⁴ de la patata de "Mataró" quedà establerta l'any 1932, dos anys després que a altres comarques catalanes, com ara el Vallès, la Selva o el Gironès, començaren a dedicar part de les seves terres al conreu de patates per a l'exportació. No obstant això, el Maresme continuava avantatjant en quantitat i en temps de collita a la resta de territoris on també es collien patates primerenques.

3. Joaquim Cusí era germà de Rafael Cusí i Furtunet, també farmacèutic i director dels Laboratoris del Nord d'Espanya i de l'Institut Cusí, fundats l'any 1925 pel primer al Masnou.

A la revista *El Litoral Agrícola* es recull per l'abril de 1934 una estadística on es mostra que el Masnou havia exportat 20 vagons de tren via Cerbère amb 3.518 embalums i 175.900 k de patates primerenques. A aquests valors caldria afegir els 21 vagons amb 3.116 embalums i 155.800 k que es carregaren també al Masnou un mes després, al juny.

Ara bé, tot i que durant aquests primers anys la patata primerenca fou el conreu més important del litoral del Maresme, hom també conreava altres productes d'horta com ara coliflors, tomàquets, enciams, pèsols, naps o julivert; també la producció de coliflor i pèsols s'exportava als mercats europeus, especialment de França, Suïssa, Alemanya i Anglaterra.

D'altra banda el conreu de la flor s'introduí l'any 1922 a Vilassar de Mar, tot i que hi ha constància de conreus de roses i clavells a Premià de Dalt a la primera meitat del segle XIX. Igualment que amb el conreu de les patates primerenques i altres productes d'horta, la benignitat del clima afavorí la instal·lació d'aquest conreu a la comarca. L'any 1923 el Maresme exportava clavells al Nord de la península Ibèrica i cinc anys més tard ho feia a l'estranger. En un article de l'any 1933 de la revista *El Litoral Agrícola* es recull que *"la producció de flors de Vilassar, de Masnou, de Premià, arriba ja a unes xifres per tenir-se en compte. Cal parlar ja de quatre o cinc milions de plantes."*

6.3.3. Relació dels majors contribuents

La relació dels majors contribuents del Masnou entre 1910 i 1929 varia substancialment a mesura que avança el segle. Entre 1910 i 1913 els deu majors contribuents eren Luís Barrera Xaumar de Teià, Felipe Cunill Sors, Miguel Amat Lluch, Pedro G. Maristany Olive, Marquesa de Lapilla de Teià, Nicolas Chounebelle Tremzal, Hereus del Conde de Llar de la Can Teixidor, José García Cunill, José Casas Negre i Francisco Pascual Puig. L'any 1914 apareix un nou contribuent, Romàn Fabra i Puig⁵ de Barcelona, i desapareix José Casas Negre. La relació establerta l'any 1914 es mantingué igual l'any 1915. Un any després, el 1916, tot i que la llista dels deu màxims contribuents era la mateixa a la dels anys anteriors, la relació de forces varià. Així Pedro G. Maristany passà a ser el tercer màxim contribuent i la Marquesa de Lapilla, la quarta, en detriment de Miguel Amat Lluch que passà a ser el cinquè màxim contribuent del Masnou. La relació de forces es mantingué fins l'any 1920, quan desaparegué el contribuent que fins aleshores havia ocupat el setè lloc, en Nicolàs Chounebelle Tremzal, i aparegué com a nou contribuent en Joaquim Cusi⁶.

L'any 1923 els deu màxims contribuents eren per aquest ordre Luís Barrera Xaumar de Teià, Felipe Cunill Sors, Pedro G. Maristany Olive, Marquesa de Lapilla de Teià, Miguel Amat Lluch, Romàn Fabra i Puig, Joaquim Cusi, hereus del comte de Llar de Can Teixidor, José García Cunill i Jaime Clavell. L'any 1924,

4. The cultivation of Royal Kiny Potato to be exported under the name MATARO has been authorized only in Mataró Distrit. With the Order issued on the 28th of October last, shall be adopted the name of origin MATARO for the potatoes coming of the portion of land situated along the Mediterranean coast between Sant Martí de Provensals and Sant Feliu de Guixols. The municipal terms of said special zone will be grouped three different sections: 1ª section: Sant Martí de Provensals, Tiana, Montornés, Caldes de Montbuy, Badalona, Montgat, La Roca; 2ª section: Masnou, Alella, Teià, Premià de Mar, Premià de Dalt, Vilassar de Dalt, Cabrils, Vilassar de Mar, Cabrera de Mataró, Argentona, Orrius, Dosrius, Mataró, San Vicente de Llavanes, San Andrés de Llavanes, Arenys de Mar, Arenys de Munt; 3ª section: Canet, San Pol de Mar, San Cebrian de Vallalta, Calella, Pineda, Malgrat, Tordera, Blanes, Lloret, Tossa, San Feliu de Guixols. 5. Amb una contribució de 172,44 ptes l'any 1914 es convertí en el sisé major contribuent del municipi.

6. Amb una contribució de 153,77 ptes l'any 1920 es convertí en el setè major contribuent del municipi.

Jaime Clavell cedí el seu darrer lloc a Francisco Pascual Puig. L'any 1925 s'intercanviaren els llocs Felipe Cunill Sors i Pedro G. Maristany Olive. L'any 1926 s'intercanviaren els llocs Felipe Cunill Sors i la Marquesa de Lapilla de Teià. L'any 1927 desaparegué de la llista el contribuent José García Cunill i s'afegí Saturnino Jordana⁷.

L'any 1928 els deu màxims contribuents eren per aquest ordre Luís Barrera Xaumar de Teià, Pedro G. Maristany Olive, Marquesa de Lapilla de Teià, Miguel Amat Lluch, Felipe Cunill Sors, Romàn Fabra i Puig, Joaquim Cusí, Hereus del Conde de Llar de Can Teixidor, Saturnino Jordana i Francisco Pascual Puig. Un any després, Felipe Cunill Sors desapareix de la llista dels deu majors contribuents i dona pas a Domingo Sanjuan⁸.

6.3.4. La distribució de les terres agrícoles l'any 1945

L'any 1945 la distribució de les terres agràries al Masnou mostraven un total de 93,75 hectàrees dedicades a conreus d'horta i flors, 119,59 hectàrees de secà dedicades al conreu de cereals i llegums, a més de 21,25 hectàrees cobertes de erms.

La producció mitjana per hectàrea de regadiu al municipi era de 9.127 kilograms, valor força superior a la producció mitjana dels municipis d'Alella (4.910 kgr) o Teià (5.665 kgr), però clarament inferior a la dels municipis de Premià de Mar (23.575 kgr), Vilassar de Mar (32.378 kgr) o Cabrera (19.928 kgr).

En menys de mig segle, el paisatge agrícola del Masnou es transformà. El regadiu guanyà terreny al secà. La vinya, que havia estat el conreu més estès al segle XIX, desaparegué o restà residual, igualment que la resta de conreus arboris, com ara els garrofers. D'altra banda, els cereals es convertiren en el conreu més important en nombre de superfície de hectàrees. Alhora el nombre de terres agrícoles s'anà reduïnt cada vegada més com a conseqüència de l'augment de la superfície urbanitzada, la qual a finals del segle XX acabarà ocupant la pràctica totalitat de les terres del municipi del Masnou per la pressió demogràfica.

7. Amb una contribució de 206,99 ptes l'any 1927 es convertí en el novè major contribuent del municipi.

8. Amb una contribució de 781,87 ptes l'any 1929 es convertí en el desè contribuent del municipi.

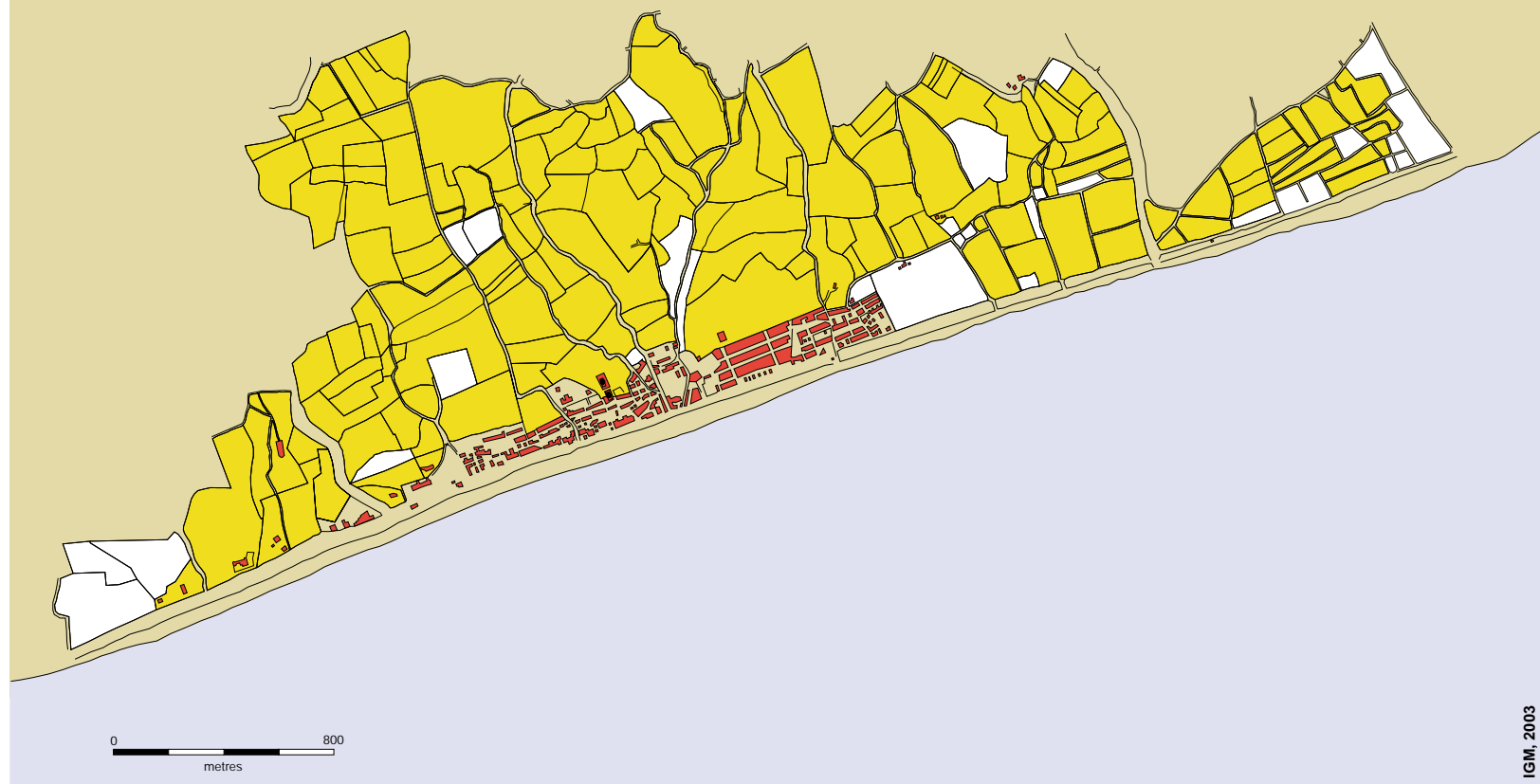
Bibliografia

- ALCARAZ MARTINEZ, E. (1933) *Los Catastros españoles*. Barcelona: Salvat.
- ALDRUFEU GURGUÍ, J. (1947). *Las flores y su comercio*. Barcelona: Cámara Oficial Sindical Agraria.
- ALMUZARA, R. (1990). *La historiografía del Masnou*. La Roca de Xeix. N. 1. El Masnou.
- ALSINA, C., GASPAS, F. I MARQUET, LL. (1990). *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*. Barcelona. Curial. (Biblioteca de Cultura Catalana núm. 67).
- APARICI, J. (1946). *Descripció geogràfica de Catalunya*. Madrid: Instituto Jerónimo Zurita. CSIC.
- AZAGRA ROS, J. (1978). *De los padrones de riqueza como fuente para la historia agraria del siglo XIX*. Valencia: Universidad de Valencia. Estudios de Historia de Valencia.
- BALAGUER, V. (1973). *Guia-Cicerone del Camino de Hierro del Este. De Barcelona a Arenys de Mar*. Mataró: Rafel Dalmau. Biblioteca Popular. Caixa d'Estalvis Laietana. Edició Facsimil.
- BALCELLS, A. (1967). *El problema agrari a Catalunya. 1890-1936. La qüestió rabassaire*. Barcelona: Editorial Nova Terra. Documents a la recerca.
- BASSEGODA I MUSTÉ, P. J. (1928). *Masnou, Notas para la contribución al estudio de la historia del Masnou*. Ediciones y Publicaciones Iberia.
- BOLÓS, O.(1962). *El paisaje vegetal del Barcelonès*. Barcelona: Universidad de Barcelona.
- CAMPS, C. (1916). *Del Mildiu*. Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. Vol. XII. Nº 17.
- CARRERAS CANDI, F. (1906). *Geografía General de Cataluña*. Barcelona.
- CASAS, J. (1959). *El Maresme*. Barcelona: Editorial Selecta.
- CHECCI, A. & PEIX, J. (1979). *L'explotació pagesa a Catalunya*. Barcelona: Ed. Vicens i Vives.
- COCK, H. (1876). *Relación del viaje hecho por Felipe II, en 1585*. Madrid: Aribau y C^a, 1361.
- El Litoral Agrícola* (Biblioteca d'Agrònoms de l'Escola Industrial de Barcelona)
- Excursions d'en Rafael d'Amat Cortada i Santjust en l'últim quart del segle XVIII*. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya.
- ESTAPÉ, F. (1971) *La Reforma Tributària de 1845. Estudio preliminar y consideración de sus precedentes inmediatos*. Madrid: Instituto de Estudios Fiscales.
- FARINELLI, A. (1921). *Viajes por España y Portugal desde la Edad Media hasta el siglo XX. Divagaciones bibliográficas*. Madrid: Centro de Estudios Históricos.
- FERNÁNDEZ NAVARRETE, D. (1978) La evolución histórica de la Contribución Territorial Rústica. *Agricultura y Sociedad*, nº8.
- FERRANDO, E., GIMÉNEZ, I. & ROS, T. (1993): *Aproximación metodológica a los estudios geohistóricos del paisaje: Malgrat de Mar (Maresme)*. Actas del XIII Congreso Nacional de Geografía. AGE. Sevilla.
- FERRER, C. (1935). *Notes històriques i tradicionals de la vila de Teià*. Teià.
- FERRER, LL., SEGURA, A. & SUAÚ, J. (1985) *Confecció dels Amillaments i poder local: els municipis del Pla de Barcelona, 1851-1874*. III Jornades d'Estudis Històrics Locals. La vida Quotidiana dins la perspectiva històrica. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma de Mallorca.
- FORD, R. (1983). *Manual para viajeros por Cataluña y lectores en casa*. Madrid: Turner.
- FOULCHÉ-DELBOSC, R. (1896). *Bibliographie des voyages en Espagne et en Portugal*. Reimpresión facsimilar de la primera edición, 1991. Madrid. Julio Ollero Editor.

- GALERA ISERN, L. & ARTÉS LLOBET, S. (1975) *Notes històriques de la parròquia de Sant Feliu d'Alella, 975-1975*. Ajuntament d'Alella.
- GARCÍA MERCADAL, J. (1952). *Viajes de extranjeros por España y Portugal. Desde los tiempos más remotos, hasta fines del siglo XVI*. Vol 1. Madrid: Aguilar Ediciones.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (1933). *Els contractes de conreu a Catalunya. Documents pel seu estudi*. Barcelona. Publicacions de Departament de Justícia i Dret.
- GIMÉNEZ, I. (1995), *Cambios en el uso del suelo en áreas próximas a grandes ciudades. El caso de la comarca del Maresme (Barcelona)*. Actas del XIV Congreso Nacional de Geografía. AGE. Salamanca
- GIMÉNEZ, I. (1995). *Aspectos geo-históricos del paisaje de Vilassar de Mar (Barcelona). Siglos XVIII y XX*. Actas del Congreso de Paleambiente del Cuaternario. Santiago de Compostela
- GIMÉNEZ, I. (1995): *Aspectos geo-históricos del paisaje de Vilassar de Mar (Barcelona). Siglos XVIII y XX*. Actas del Congreso de Paleambiente del Cuaternario. Santiago de Compostela
- GIMÉNEZ, I. (1997): *Change in the land uses in the Maresme Region (1850-1996): Vilassar de Mar i Premià de Mar, two examples*. Environmental challenges in an expanding urban world. CNIG. Lisboa.
- GIMÉNEZ, I. (1997): *Geografía Histórica de los cambios de uso del suelo en los municipios de Vilassar de Mar y Premià de Mar (Maresme)*. Actas del XV Congreso Nacional de Geografía. Santiago de Compostela.
- GIRONA TRIUS, P. J. (1942). *La invasión filoxérica en España*. Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. Vol. XXVI. Nº 8.
- GUARDIOLA, L. (1950). *La agricultura y la floricultura del Maresme*. Barcelona: Boletín de la Cámara Oficial Sindical Agraria de Barcelona.
- HUMBOLDT, W. VON (1998). *Diario de viaje a España 1799-1800*. Madrid: Cátedra. Colección Como nos vieron.
- IGLÉSIES I FORT, J. (1971). *La població del Maresme a la llum dels censos generals*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- IGLÉSIES, J. (1968). *La crisi agrària de 1879/1900: la fil·loxera a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62. (Llibres a l'Abast, n. 55).
- LABORDE, A. (1998). *Itinerario descriptivo de las provincias de España*. Valencia: Imprenta de Ildefonso Mompí.
- LLLOBET, S. (1955), De geografía agraria de la comarca del Maresme (Barcelona). *Estudios Geográficos*, nº58: 23-68 p. Madrid.
- LLLOBET, S. (1955), De geografía agraria de la comarca del Maresme (Barcelona). *Estudios Geográficos*, nº 59: 215-297 p. Madrid.
- MADOZ, P. (1985), *Artículos sobre El Principat de Catalunya, Andorra i Zona de Parla Catalana del Regne d'Aragó al "Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y Sus Posesiones de Ultramar"*. Edició Facsimil (volum segon). Curial. Barcelona.
- Ministerio de Fomento. *Mapa de invasión filoxérica en España en 1899*.
- MORA I VILA, Mª TERESA (1990). *Societat i economia: Calella, 1737 i 1758*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- NAVARRO MAS, J. (1797). *Memoria sobre la viña, su plantación y propagación*. Barcelona.
- OLIVES DE NADAL, J. (1992). *Europa 1700*. Barcelona: Ediciones Serbal.
- PANAREDA, J.M^a. I LLIMARGAS, J. (1989). Fuentes para una reconstrucción histórica del paisaje. Siglos XVIII y XIX, *Notes de Geografia Física*, n. 18, pp.57-62. Departament de Geografia Física i Anàlisi Geogràfica Regional. Universitat de Barcelona.
- PONZ, A. (1771) *Viage de España, en que se da noticia de las cosas más apreciables, y dignas de saberse, que hay en ella*. Madrid: Ibarra.
- ROIG ARMENGOL, R. (1890). *Memoria acompañatoria al Mapa Regional Vinícola de la provincia de Barcelona*. Barcelona.
- ROSÉS, J. Dir. (1989): El Maresme. *Diversificació econòmica i aprofitament intensiu del territori*. Barcelona. Caixa d'Estalvis de Catalunya.

- SALVÀ, M., PANAREDA, J. M., RIOS, J., DEL ROSAL, R., RABELLA, J.M., RAMAZZINI, G., RUÍZ, E. & GIMÉNEZ, I. (2002). *El paisaje vegetal de las áreas de parque natural en espacios peri-urbanos; el caso de Castelldefels (Barcelona)*. La Laguna: Universidad de La Laguna.
- SEGURA I MAS, A. (1988) *El Catastro en España, 1714-1906. De los Catastros del siglo XVIII a los Amillaramientos de la segunda mitad del siglo XIX*. Barcelona.
- SEGURA I MAS, A. I SUAU I PUIG, J. (1981) *Metodología para el estudio de la estructura de la propiedad agraria en Cataluña (siglos XVIII-XIX)*. Cáceres. II Jornadas de Metodología y Didáctica de la Historia.
- SERRANO, M. (1993). *Las guías urbanas y los libros de viaje en la España del siglo XIX. Repertorio bibliográfico y análisis de su estructura y contenido (Viajes de papel)*. Barcelona. Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- SWINBURNE, H. (1946) *Viaje por Cataluña en 1775*. Barcelona: José Porter.
- TOREES MUÑOZ, I. (1902). *Catastro general parcelario y Mapa topográfico*. Madrid.
- TOWNSEND, J. (1988). *Viaje por España en la época de Carlos III (1786-1787)*. Madrid: Turner.
- VILAR, P. (1988). *Catalunya dins l'Espanya Moderna*. Barcelona: Curial-Edicions 62.
- VIÑALS I IGLESIAS, J. (1983). *Premià a començaments del segle XVIII: Un assaig de història local*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- YOUNG, A. (1993). *Viatge a Catalunya (1787)*. Tremp: Garsineu Edicions.
- ZAMORA, F. (1973). *Diario de los Viajes Hechos en Cataluña*. Barcelona: Curial. Documents de Cultura.

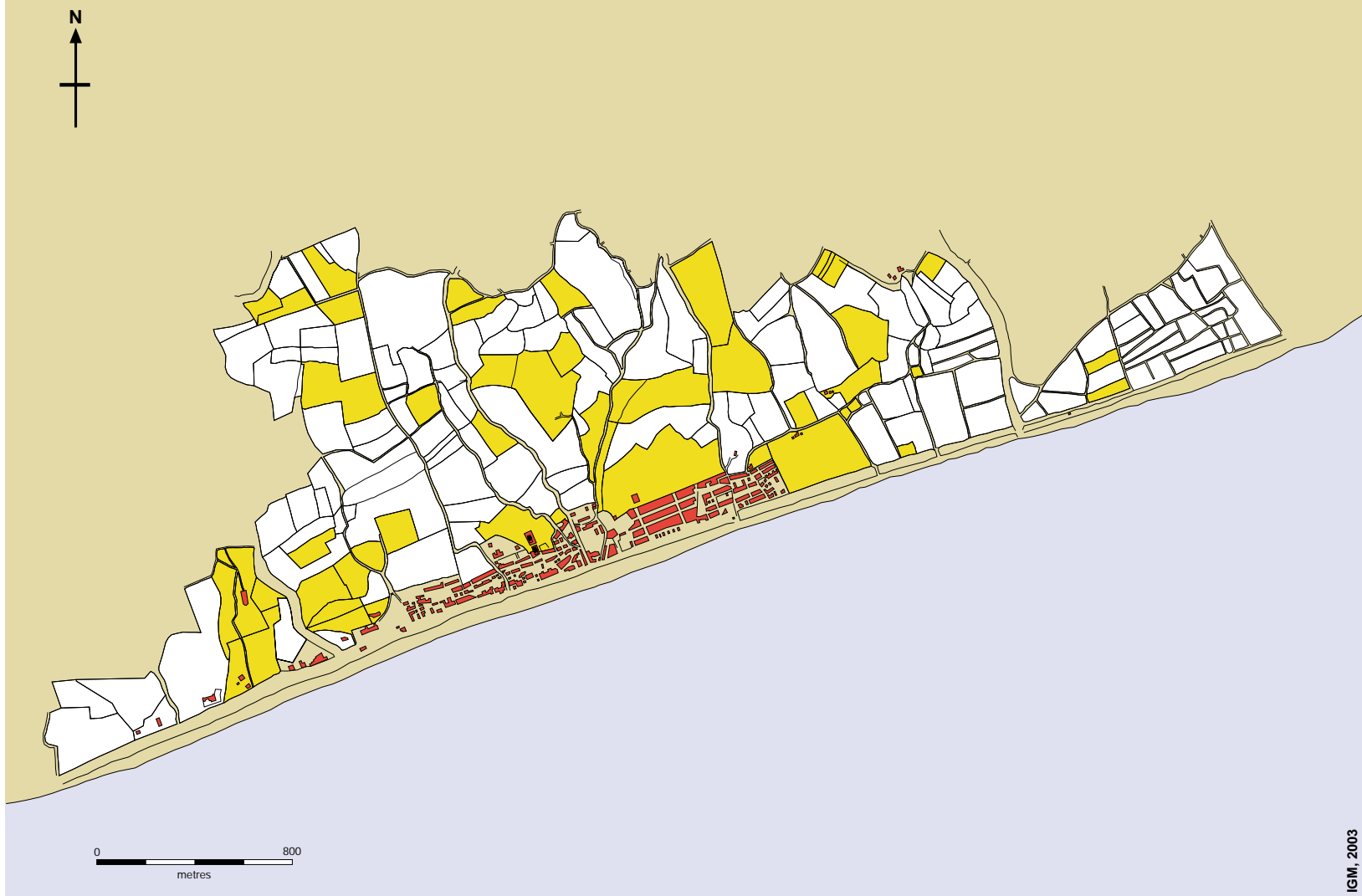
Parcel·les plantades de vinya, 1849-1852

IGM, 2003

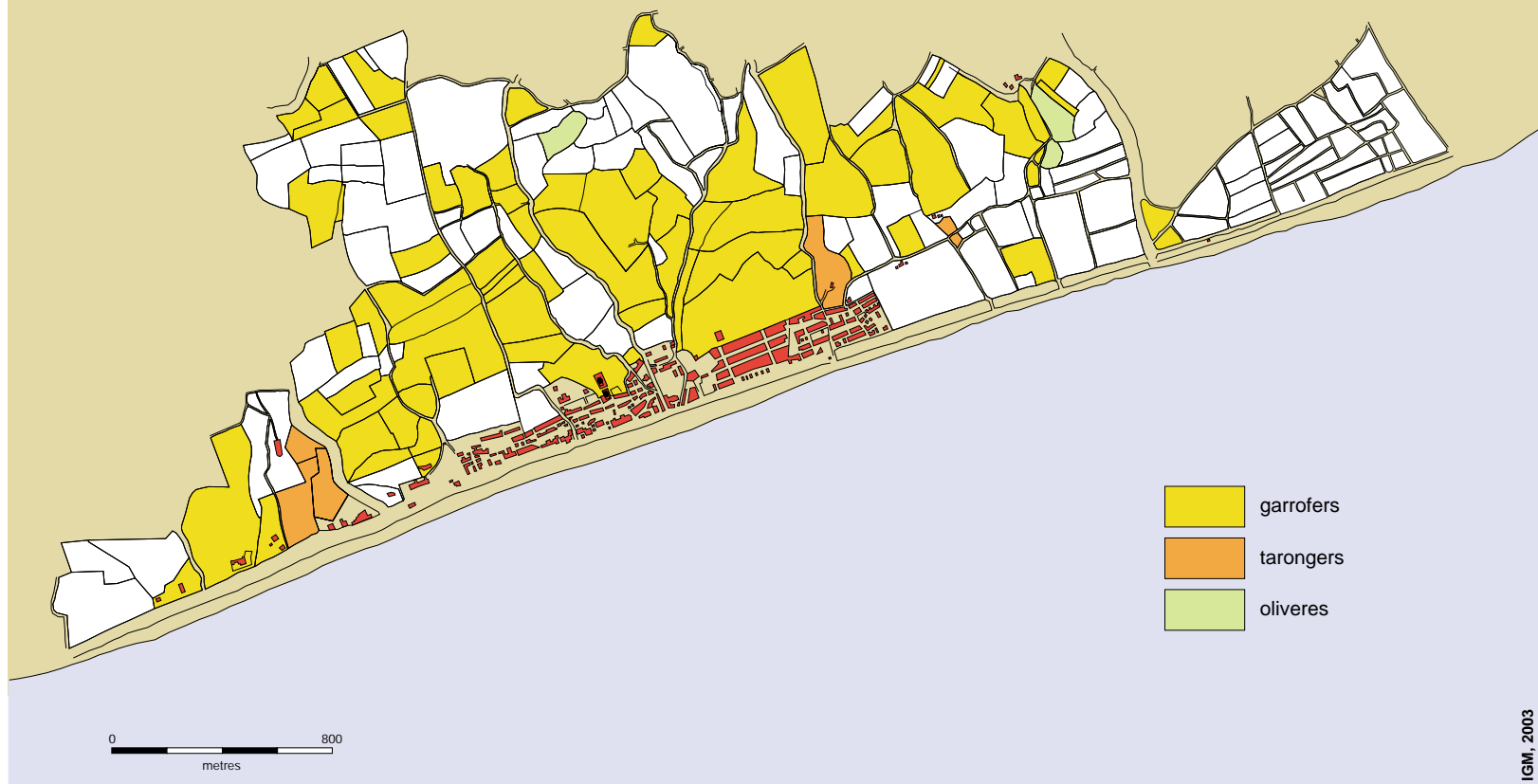
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del registre de finques rústiques, 1849-1852 (AHMM)

Parcel·les sembrades de cereals, 1849-1852

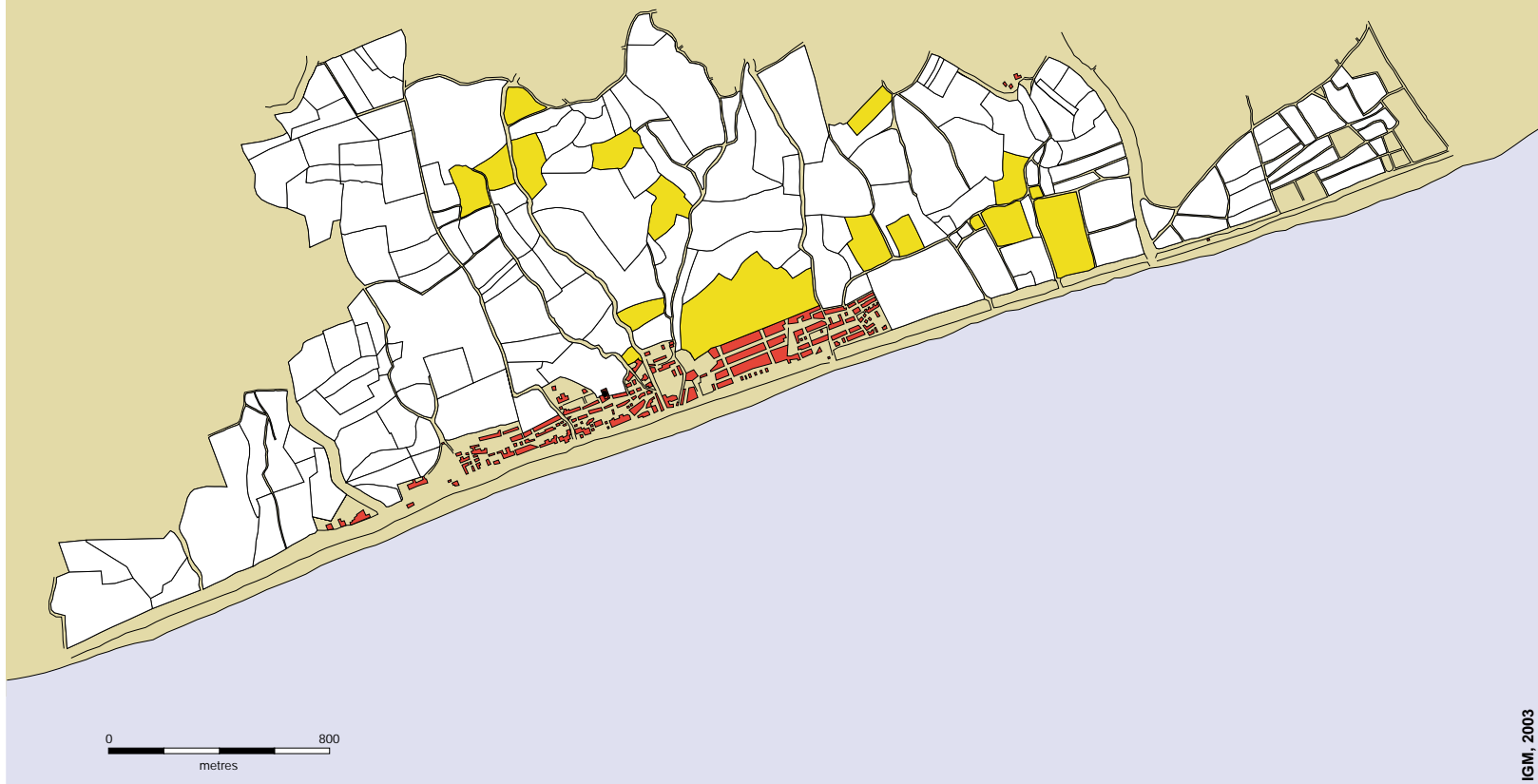
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del registre de finques rústiques, 1849-1852 (AHMM)

Parcel·les amb conreus arboris, 1849-1852

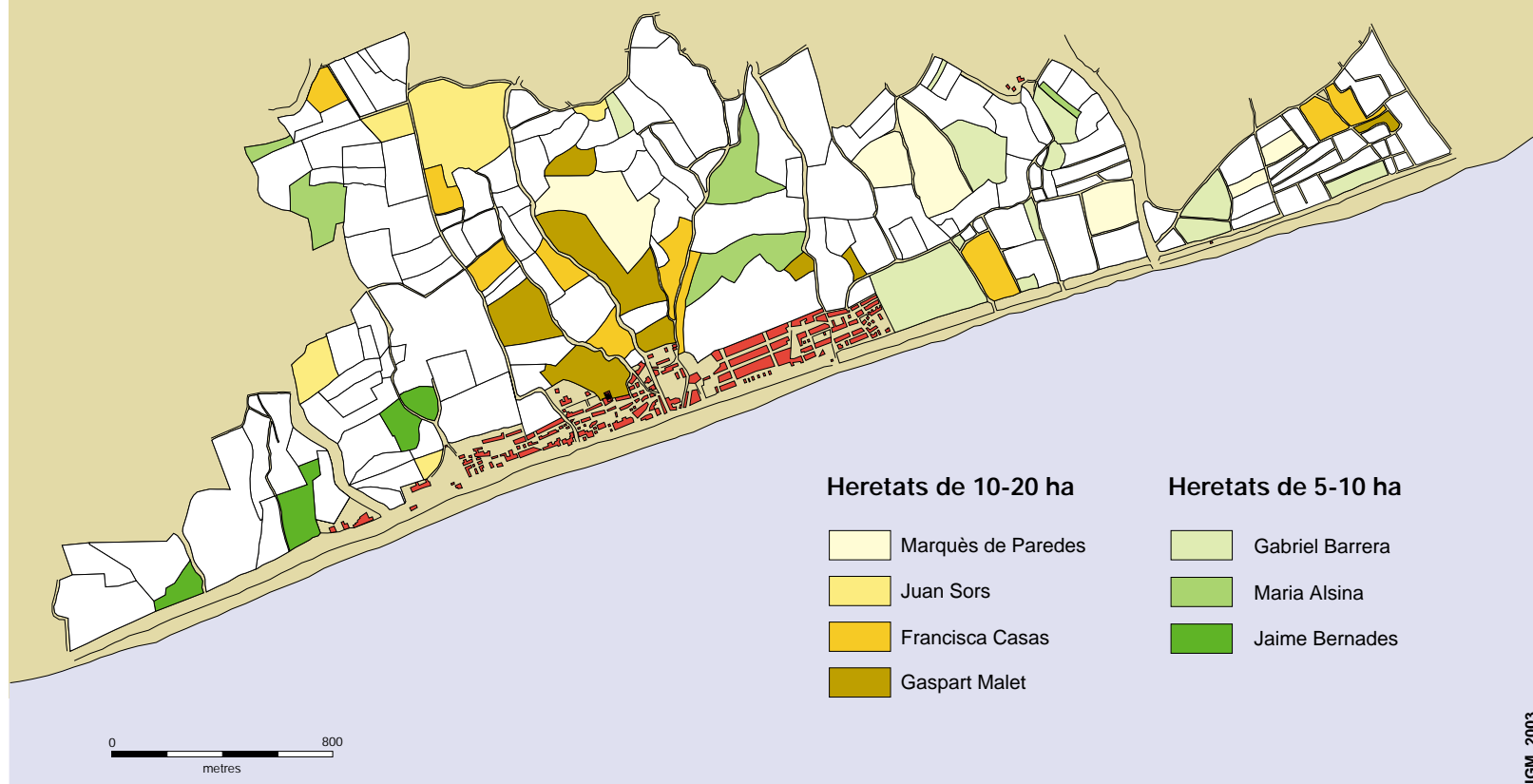
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del registre de finques rústiques, 1849-1852 (AHMM)

Propietats de Joan Fontanills, 1849-1852

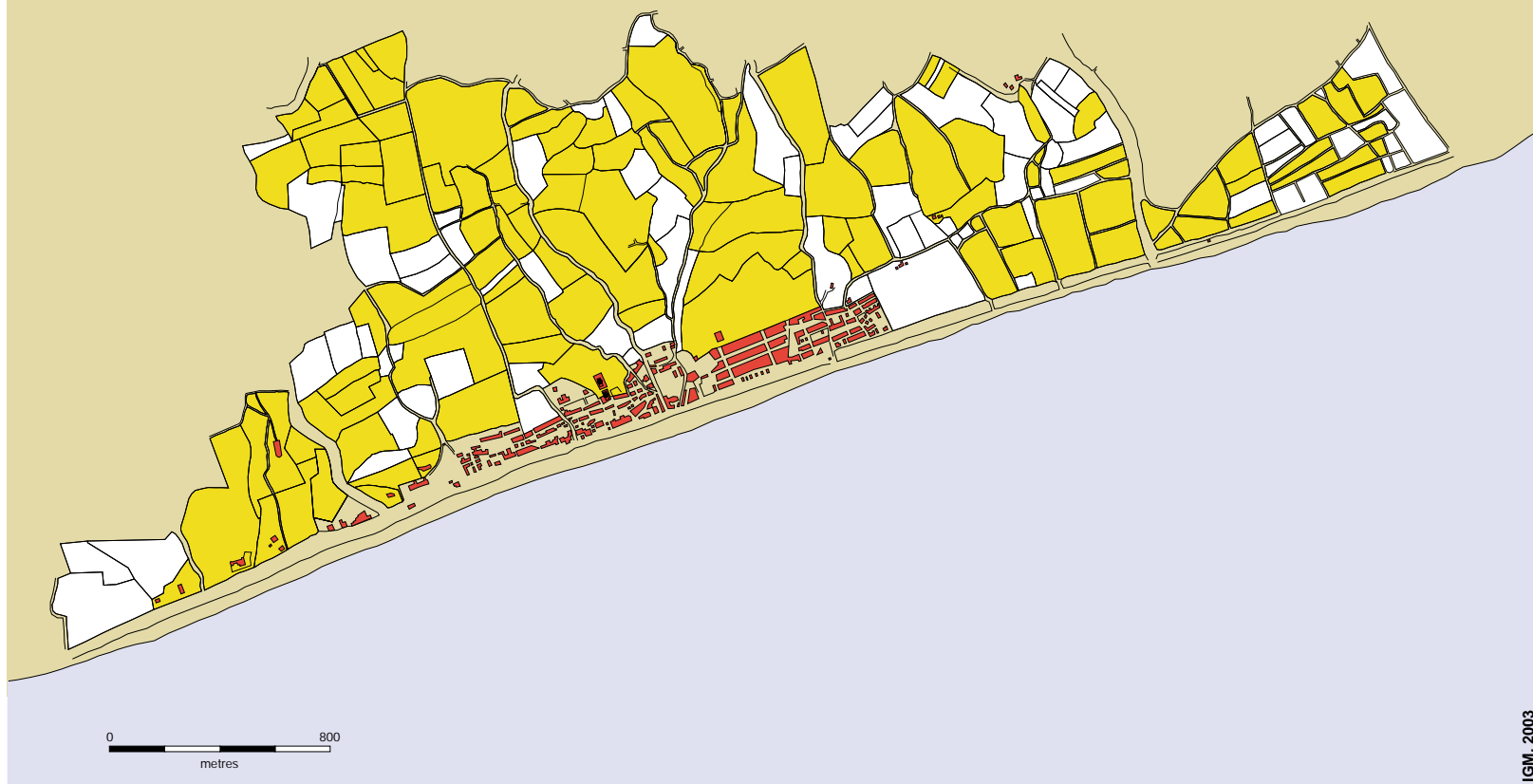
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del registre de finques rústiques, 1849-1852 (AHMM)

Parcel·les dels propietaris benestants, 1849-1852

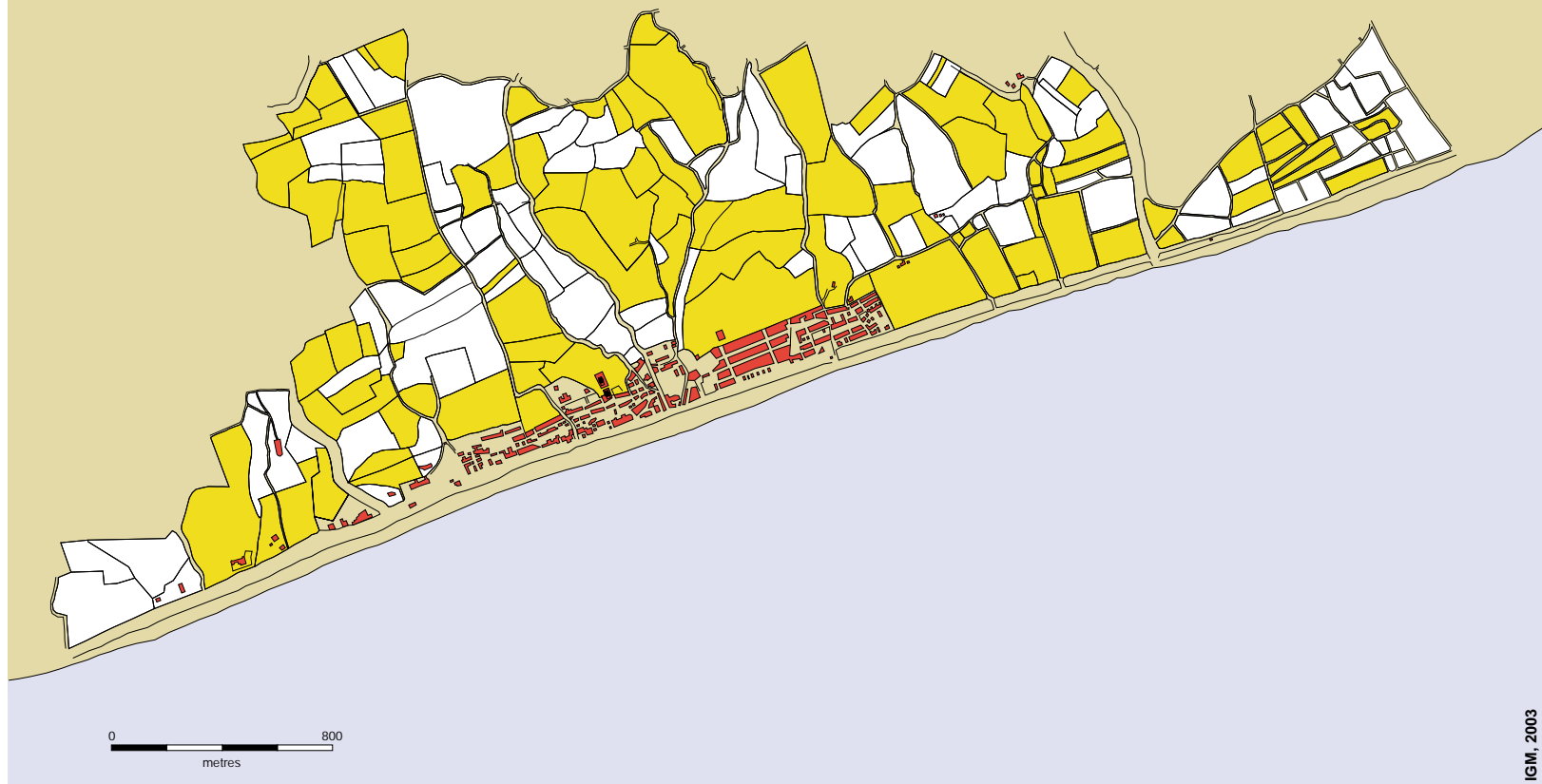
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del registre de finques rústiques, 1849-1852 (AHMM)

Parcel·les plantades de vinya, 1863

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'amillament, 1863 (AHMM)

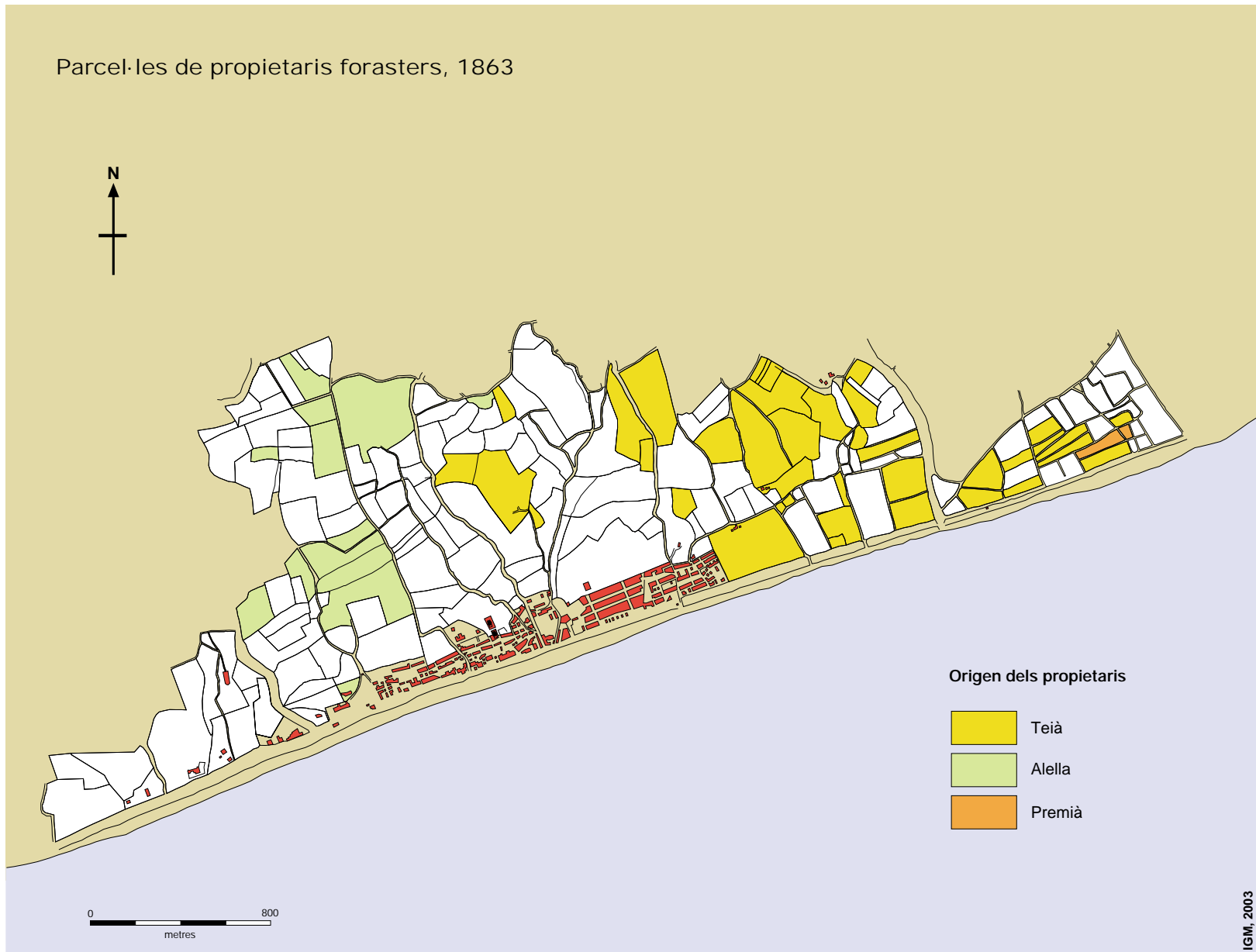
Parcel·les sembrades de cereals, 1863

IGM, 2003

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'amillament, 1863 (AHMM)

Parcel·les de propietaris forasters, 1863

Font: elaboració pròpia a partir de les dades obtingudes de l'amillament de 1863 i de l'expedient de secretaria de l'Oidium tuckeri de 1856 (AHMM)